

**TEMBUNG PANGUWUH WONTEN ING *ANTOLOGI CERKAK*
*BENGKEL SASTRA JAWA 2007: KIDUNG MEGATRUH***

SKRIPSI

Dipunaturaken dhateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
minangka Jejangkeping Pandadaran Anggayuh *Gelar Sarjana Pendidikan*

dening

Tri Irawati

NIM. 10205244052

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
2015**

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan “Tembung Panguwuh wonten ing *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*” menika saged dipunujekaken ing pandadaran awit sampun pikantuk palilah saking *dosen pembimbing*.

Yogyakarta, 17 Februari 2015

Dosen Pembimbing,

Dra. Siti Mulyani, M.Hum.

NIP. 19620729 198703 2 002

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan “Tembung Panguwuh wonten ing *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*” menika sampun dipunandharaken ing pendadaran wonten sangajenging *Dewan Penguji* ing tanggal 25 Februari 2015 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI			
Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Prof. Dr. Suwardi, M.Hum.	Ketua Penguji		27/02/2015
Nurhidayati, S. Pd., M. Hum.	Sekretaris Penguji		27/02/2015
Drs. Hardiyanto, M.Hum.	Penguji Utama		27/02/2015
Dra. Siti Mulyani, M.Hum.	Penguji II		27/02/2015

Yogyakarta, 27 Februari 2015

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M. Pd.

NIP 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tandha tangan ing ngandhap menika, kula:

Nama : Tri Irawati

NIM : 10205244052

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

ngandharaken bilih skripsi menika asiling panaliten kula piyambak. Samangertos kula, skripsi menika boten ngandhut *materi* ingkang kaserat dening tiyang sanes, kajawi perangan-perangan tartamtu ingkang kula pendhet minangka sarana kangge dhasar panyeratan kanthi nggatosaken tata cara saha paugeran panyeratan skripsi ingkang umum.

Seratan ing wedharan menika kaserat kanthi saestu. Menawi kasunyatanipun kabukten bilih wedharan menika boten leres, bab menika dados tanggel jawab kula pribadhi.

Yogyakarta, 17 Februari 2015

Panyerat,

Tri Irawati

SESANTI

Hasbunallah wa ni'mal wakiil

“Namung Gusti Allah ingkang suka pitulungan saha Gusti Allah minangka pelindung ingkang langkung sae.”

(QS. Al-Imran ayat 173)

Ni'mal maula wani'man nashir

“Gusti Allah Maha paring pitulungan saha paring kemenangan”

(QS. Al-Anfal ayat 40, Al-Haj ayat 78)

“Satunggaling babagan sae ingkang katindakaken temtu ngasilaken babagan ingkang sae ugi. Langkung sae malih nindakaken babagan ingkang migunani, temtu ngasilaken babagan ingkang migunani ugi.”

(Alviera Kartini)

PISUNGSUNG

Alhamdulillah kanthi sukur dhumateng Ngarsanipun Gusti Allah Inggang Maha Agung, skripsi menika kapisungsungaken dhumateng tiyang sepuh kula kekalih,
Bapak Supardi saha Ibu Lasturi inggang sampun paring panggulawenthah,
panjurung, sih katresnan saha donga pangestu.

PRAWACANA

Puji lan syukur konjuk dhumateng Allah SWT ingkang sampun paring rahmat saha hidayah dhateng panyerat, saengga panyerat saged mujudaken skripsi menika kanthi lancar saha boten wonten perkawis ingkang dados reribeting lampah. Panyeratan skripsi menika saged kawujud amargi wonten panyengkuyung saking mapinten-pinten pihak. Awit saking menika, panaliti ngaturaken agunging panuwun dhumateng pihak-pihak ing ngandhap menika.

1. Bapak Prof. Dr. Zamzani, M. Pd. minangka dekan Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta, ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat skripsi;
2. Bapak Dr. Suwardi, M. Hum. minangka Ketua Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring idi tumrap panyerat;
3. Ibu Siti Mulyani, M. Hum. minangka *dosen pembimbing*, ingkang sampun paring bimbingan saha piwulang tumrap panyerat kanthi sabar;
4. Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M. Hum. minangka *penasehat akademik* ingkang sampun paring piwulang saha wejangan nalika ngangsu kawruh wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah;
5. Bapak saha Ibu Dosen Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah matur nuwun awit saking ngelmu, piwulang, saha wejangan nalika panyerat ngangsu kawruh ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah;
6. Staff administrasi Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah inggih menika Pak Agus ingkang sampun mbiyantu panyerat salaminipun ngangsu kawruh;
7. *Dewan Penguji Tugas Akhir Skripsi* ingkang sampun paring pambiji saha pamrayoginipun;
8. Bapak Supardi, Ibu Lasturi, Mas Adi Kristiyono, Mbak Eti Purwaningrum, Mbak Tanisah, saha Mas Heri Joko Purnomo minangka tiyang sepuh panyerat, matur nuwun awit saking donga pangestu, saha wejangan-wejanganipun, saengga panyerat saged mujudaken skripsi menika;
9. Sedaya kulawargi Sangalas saha kulawargi Sawi (Sawi Karta saha Sawi Krama), matur nuwun awit saking donga pangestunipun;

10. Siska Setyaningsih, Yonis Iman Sari, Larasati Mayangsari, Latifah, Nurin Ranu Emawa, Winarsih Tri Utami, Desy Arisandi, Agnes Setyaningrum, Ufi Azmi Efi Y., Istikharoh, Fitri Ardiyani, Rara Ayuni, Apri Nurhayati, Vitas Pangesti, Indriyani Putri, Novida Aulia, Mika Nungqi, kanca kos Kuningan, kanca kos Wahid Hasyim, saha kanca kos Joho, matur nuwun sampun paring panjurung, panglipur, saha *motivasi*;

11. Kanca-kanca angkatan 2010 Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah mliginipun kelas H sarta sedaya pihak ingkang boten saged kula sebataken setunggal mbaka setunggal, matur nuwun sampun paring panjurung saha pandonganipun dhateng panyerat satemah skripsi menika saged paripurna.

Panyerat gadhah kekajengan mugè-mugè skripsi menika saged migunani tumrap pamaos. Mekaten kalawau atur sapala saking panyerat, mugè-mugè skripsi menika saged murakabi tumrap sedaya. Amin ya robba'l'alam.

Yogyakarta, 17 Februari 2015

Panyerat,

Tri Irawati

WOSING SERATAN

Kaca

IRAH-IRAHAN.....	i
PASARUJUKAN.....	ii
PANGESAHAN.....	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI.....	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
WOSING SERATAN.....	ix
<i>DAFTAR TABEL.....</i>	xii
<i>DAFTAR LAMPIRAN.....</i>	xiii
<i>DAFTAR CEKAKAN</i>	xiv
SARINING PANALITEN	xvi
BAB I PURWAKA.....	1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Perkawis	5
C. Watesaning Perkawis	6
D. Wosing Perkawis.....	6
E. Ancasing Panaliten.....	7
F. Paedahing Panaliten	7
G. Pangertosan	8
BAB II GEGARAN TEORI.....	9
A. <i>Morfologi</i>	9

	Kaca
1. Tembung.....	10
2. Pangertosan Tembung	10
3. Jinising Tembung	11
B. Tembung Panguwuh	16
1. Pangertosan Tembung Panguwuh	16
2. Titikanipun Tembung Panguwuh	17
3. Wujudipun Tembung Panguwuh	19
4. Jinisipun Tembung Panguwuh	25
5. Tegesipun Tembung Panguwuh	37
C. <i>Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh....</i>	56
D. Panaliten Inggang Jumbuh	57
E. Nalaring Pikir	59
BAB III CARANING PANALITEN	62
A. Jinising Panaliten	62
B. <i>Data saha Sumbering Data</i>	62
C. Caranipun Ngempalaken <i>Data</i>	63
D. Pirantining Panaliten	64
E. Caranipun Nganalisis <i>Data</i>	66
F. <i>Validitas saha Reliabilitas Data</i>	68
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN.....	71
A. Asiling Panaliten	71
B. Pirembagan.....	83
1. Tembung Panguwuh <i>Primer.....</i>	84
a. Tembung Panguwuh <i>Primer Pola Fonotaktis V</i>	84
b. Tembung Panguwuh <i>Primer Pola Fonotaktis VK</i>	88
c. Tembung Panguwuh <i>Primer Pola Fonotaktis KV</i>	102
d. Tembung Panguwuh <i>Primer Pola Fonotaktis KVV.....</i>	107
e. Tembung Panguwuh <i>Primer Pola Fonotaktis KVK.....</i>	109

	Kaca
f. Tembung Panguwuh <i>Primer Pola Fonotaktis</i> KK	125
g. Tembung Panguwuh <i>Primer Pola Fonotaktis</i> KKV.....	127
h. Tembung Panguwuh <i>Primer Pola Fonotaktis</i> KKVK.....	141
i. Tembung Panguwuh <i>Primer Pola Fonotaktis</i> KKK.....	142
2. Tembung Panguwuh <i>Sekunder</i>	144
a. Tembung Panguwuh <i>Sekunder</i> kanthi Wujud Tembung	145
b. Tembung Panguwuh <i>Sekunder</i> kanthi Wujud <i>Frase</i>	174
BAB V PANUTUP	185
A. Dudutan	185
B. Implikasi.....	186
C. Pamrayogi.....	186
KAPUSTAKAN	188
LAMPIRAN	191

DAFTAR TABEL

	Kaca
<i>Tabel 1: Wujud Kertu Data</i>	66
<i>Tabel 2: Asiling Panaliten Wujudipun, Jinisipun, saha Tegesipun Tembung Panguwuh wonten ing Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh</i>	71

DAFTAR LAMPIRAN

	Kaca
Lampiran 1: <i>Analisis</i> Wujud, Jinis, saha Tegesipun Tembung Panguwuh wonten ing <i>Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh</i>	191

DAFTAR CEKAKAN

ACBSBJKM	: <i>Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh</i>
By	: By
DD	: Dina-dina Dina
DL12A	: Djaka Lodang No. 12 wedalan Agustus
DL14S	: Djaka Lodang No. 14 wedalan September
DL15S	: Djaka Lodang No. 15 wedalan September
Ggy	: Gegayuhan
Gm	: Gumun
IC/K	: Irah-irahan Cerkak/ Kaca
Jj	: Jijik
JS	: Jinis Tembung Panguwuh Sanesipun
K	: <i>Konsonan</i>
KcKd	: Kuciwa utawi Keduwung
KgmPw	: Kagum utawi Puwas
KAKMK	: Kenapa Aku Kudu Melu Kowe
KK	: <i>Konsonan Konsonan</i>
KKV	: <i>Konsonan Konsonan Vokal</i>
KKVK	: <i>Konsonan Konsonan Vokal Konsonan</i>
KKK	: <i>Konsonan Konsonan Konsonan</i>
KM	: Kidung Megatruh
Kp	: Korupsi
Kr	: Kerampokan
KV	: <i>Konsonan Vokal</i>
KVV	: <i>Konsonan Vokal Vokal</i>
KVK	: <i>Konsonan Vokal Konsonan</i>
LSA	: Lelumban ing Samudraning Ati
Mt	: Mitraku
Ngj	: Ngajak
No.	: <i>Nomor</i>
NsMk	: Nesu utawi <i>Makian</i>
OB	: Oalah Biyung-biyung
P	: <i>Primer</i>
PM	: Pinter Minteri
PT	: Pitulas Taun
Rg	: Ragad
Raj	: Raos Ajrih
RBgh	: Raos Bingah
RBSr	: Raos Boten Sarujuk
RBTh	: Raos Boten Tahan
REng	: Raos Enget
RGm	: Raos Gumun
RKgm	: Raos Kagum

RKgt	: Raos Kaget
RKs	: Raos <i>Kasih</i>
RMng	: Raos Menging
RNgc	: Raos Ngece
RPnyKw	: Raos Panyuwunan Kawigatosan
RRng	: Raos Rangu-rangu
RRTSS	: Raos Remen amargi Tiyang Sanes nandang Susah
RSk	: Raos Sakit
RSd	: Raos Sedhih
RSr	: Raos Sarujuk
RSyMny	: Raos <i>Sayang (menyayangkan)</i>
S	: <i>Sekunder</i>
Sd	: Sedhih
Sk	: Sakit
SrPg	: <i>Seruan</i> utawi <i>panggilan</i> nyuwun kawigatosan
SRC	: Sewungkus Roti Cilik
SSP	: Saiyek Saeka Praya
TB	: Tumindak kang Becik
TE	: Tresnaku neng Endi
TP	: Tembung Panguwuh
TS	: Tegesipun Tembung Panguwuh Sanesipun
TT	: Temen Tinemu
V	: <i>Vokal</i>
VK	: <i>Vokal Konsonan</i>
WDP	: Woh Dhondhong Pindhane

**TEMBUNG PANGUWUH WONTEN ING ANTOLOGI CERKAK
BENGKEL SASTRA JAWA 2007: KIDUNG MEGATRUH**

**Dening
Tri Irawati
NIM 10205244052**

SARINING PANALITEN

Ancasing panaliten katindakaken kangge ngandharaken babagan tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. Perkawis ingkang badhe kaandharaken inggih menika: 1) wujud, 2) jinis, saha 3) tegesipun tembung panguwuh.

Panaliten menika kalebet jinis panaliten *deskriptif*. Sumber *data* ingkang dipunginakaken inggih menika *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. *Data* wonten panaliten menika awujud tembung ingkang jinisipun tembung panguwuh. Caranipun ngempalaken *data* ing panaliten menika kanthi *teknik* maos saha nyathet. *Data* dipunanalisis kanthi kalih tataran inggih menika *analisis* tataran kapisan saha *analisis* tataran kaping kalih. *Analisis* tataran kapisan kantindakaken kanthi maos; manggihaken *data* lajeng dipuntetepaken miturut wujud, jinis, saha teges tembung panguwuh; lajeng *data* ingkang sampun kapanggihaken dipunserat wonten ing kertu *data*. *Analisis* tataran kaping kalih inggih menika *data* dipunpantha-pantha miturut wujud, jinis, saha tegesipun tembung panguwuh. *Validitas* ingkang dipunginakaken inggih menika *validitas triangulasi teori*, *validitas semantik* saha tetimbangan *ahli*, lajeng kangge netepaken *reliabilitas data* dipunginakaken *reliabilitas stabilitas*.

Asiling panaliten menika ngandharaken wujudipun tembung panguwuh wonten kalih, inggih menika tembung panguwuh *primer* saha *sekunder*. Tembung panguwuh *primer* ingkang kapanggihaken inggih menika kanthi *pola fonotaktis*: V, VK, KV, KVV, KVK, KK, KKV, KKVK, saha KKK. Tembung panguwuh *sekunder* ingkang kapanggihaken inggih menika kanthi wujud tembung saha *frase*. Jinisipun tembung panguwuh ingkang kapanggihaken kanthi jinis: *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan, kuciwa utawi keduwung, kaget, lega utawi sukur, kagum utawi puwas, sakit, sedhih, gegayuhan, gumun, ngajak, nesu utawi *makian*, guyon, boten mangertos, ngece, gela, ajrih, pakon, enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan, ngengetaken, paham, pasarujukan, bingung, paring pangertosan, boten pitados, kepengin mangertos kanthi sanget, *pembenaran*, menging, lingsem, mungkasi wicantenan, boten tahan, boten ngaken, boten sarujuk, rangu-rangu, saha panyuwunan kanthi sanget. Tegesipun tembung panguwuh ingkang kapanggihaken kanthi teges: gumun, boten sarujuk, sarujuk, ajrih, ngece, kagum, sakit, bingung, kaget, panyuwunan kawigatosan, rangu-rangu, enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan, sedhih, boten tahan, menging, ngajak, umuk, ngengetaken, boten mangertos, bingung, *pembenaran*, kuciwa utawi keduwung, paring pangertosan, lingsem, boten pitados, lega, pangarep-arep, boten ngaken, gela, guyon, kepengin mangertos kanthi sanget, panyuwunan kanthi sanget, saha paham.

BAB I PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Basa Jawi minangka pirantining *komunikasi* wonten ing madyaning masarakat Jawi. Babagan menika amargi anggenipun wicantenan kaliyan tiyang sanes, basa Jawi dipunginakaken kangge ngandharaken pamanggihipun panutur, nyuwun pirsa, saha paring dhawuh dhateng *mitra tutur*. Anggenipun ngandharaken *gagasan*-ipun, panutur ngginakaken rerangkening tembung.

Jinisipun tembung wonten ing basa Jawi ingkang dipunginakaken nalika wicantenan wonten sedasa (Sasangka, 2001: 125), inggih menika (a) tembung aran, (b) tembung kriya, (c) tembung sipat, (d) tembung katrangan, (e) tembung sesulih, (f) tembung wilangan, (g) tembung panggandheng, (h) tembung ancer-ancer, (i) tembung panyilah, saha (j) tembung panguwuh. Sedaya jinising tembung menika gadhah paedah piyambak-piyambak, kadosta tembung ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken raosing manahipun panutur dipunwastani tembung panguwuh.

Anggenipun wicantenan kaliyan tiyang sanes, *tuturan* panutur kaliyan *mitra tutur* ingkang awujud tembung panguwuh wonten ing masarakat ngginakaken tembung panguwuh ingkang beda-beda gumantung kaliyan menapa ingkang dipunraosaken panutur. Tegesing satunggal tembung panguwuh ugi saged maneka warni gumantung kaliyan ancasing panutur saha *konteks tuturan*-ipun. Raosing manah panutur ingkang dipunandharaken kanthi wujud tembung panguwuh inggih menika raos bingah kanthi tembung panguwuh: *Allah!*, *Wah!*, *Sokur!*, *Bagus!*,

saha *Hore!*; raos duka kanthi tembung panguwuh *aduh*; raos ajrih kanthi tembung panguwuh *wadhuh* saha *ladalah*, raos nesu kanthi tembung panguwuh *Keparat!*, *Kranjingan!*, *Setan!*, saha *Setan-alas!*; lan sapanunggalanipun.

Komunikasi ingkang ngginakaken tembung panguwuh boten namung wonten ing pagesangan kasunyatan ananging ugi wonten ing satunggaling *karya sastra*. Wonten ing *sastra* seratan, tembung panguwuh dipunpanggihaken wonten *cerkak*, *novel*, *cerbung* saha cariyos sanesipun ingkang ngewrat pacelathon antawisipun setunggal paraga kaliyan paraga sanesipun kanthi *konteks tuturan* tartamtu. Tembung panguwuh kanthi sinerat wonten salebeting *cerkak* kadosta ingkang wonten ing salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.

Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh inggih menika kempalan 20 *cerkak* ingkang dipunripta dening para siswa SMA sadrajat sakukuban kutha Yogyakarta ingkang dados *peserta* wonten Bengkel Sastra Jawa 2007. Perkawis ingkang dipunserat wonten *antologi cerkak* menika maneka warni gayut kaliyan pagesangan sadinten-dinten wonten bebrayan agung. Wonten ing salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* kathah kapanggihaken tembung panguwuh. Babagan menika amargi 20 pangripta ingkang yuswanipun taksih mudha saged ngripta cariyos kanthi ngemot tembung panguwuh ingkang maneka warni sanajan tembung-tembung ingkang dipunginakaken boten kados pangripta ingkang sampun misuwur. Kathahing tembung panguwuh wonten salabeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* dados pawadan panaliti anggenipun nemtokaken bilih

antologi cerkak menika minangka objek wonten panaliten menika. Tuladha tembung panguwuh ingkang wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Andi saha Ron dugi wonten ing Stasiun Tugu Yogyakarta. Andi saha Ron ngemataken Stasiun Tugu Yogyakarta amargi Ibunipun Andi nate ngendika dhateng Andi bilih Stasiun Tugu menika aneh.

Ron : “*Ana apa ta kok mesam-mesem?*”

Andi : “*Kae lho, ana tulisan sing lucu banget neng blabak, yen ana penumpang sing ora nggawa karcis neng ndhuwur sepur bakal didenda tiket loro.*”

Ron : “*Wah, bener kowe yen ngono stasiun Tugu pancen aneh, ya,*”

(kapethik saking ACBSJKM kaca 6)

Wicantenan ing nginggil ngewrat kalih tembung panguwuh inggih menika tembung *lho* saha *wah*. Tembung *lho*, wonten wicantenan ing nginggil kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKV. Tembung panguwuh *lho* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis paring pangertosan. Jinisipun tembung panguwuh paring pangertosan katingal saking titikan tembung *lho* mujudaken perangan saking wangsulun “*Kae lho, ana tulisan sing lucu banget neng blabak,*” minangka wangsulun saking tuturan “*Ana apa ta kok mesam-mesem?*”. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *lho* menika gadhah teges nedahaken raos paring pangertosan. Tembung menika ngewrat teges paring pangertosan amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulun bilih Andi paring pangertosan dhateng Ron babagan Stasiun Tugu Yogyakarta ingkang aneh amargi wonten seratan ing blabak bilih panumpang ingkang boten bekta *tiket* badhe dipundenda kalih *tiket*.

Tembung **wah** wonten salebeting wicantenan ing nginggil kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK. Tembung panguwuh **wah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis pasarujukan. Jinisipun tembung panguwuh pasarujukan katingal saking titikan tembung **wah** mujudaken perangan saking wangsulane “**Wah**, *bener kowe yen ngono stasiun Tugu pancen aneh, ya,*” minangka wangsulane saking tuturan “*Kae lho, ana tulisan sing lucu banget neng blabak,*”. Saking konteks tuturan-ipun tembung panguwuh **wah** menika gadhah teges nedahaken raos pasarujukan. Tembung menika ngewrat teges pasarujukan amargi saking konteks tuturan-ipun tembung menika mujudaken wangsulane bilih Ron nyarujuki Andi menawi Stasiun Tugu Yogyakarta menika aneh amargi wonten seratan ing blabak bilih panumpang ingkang boten bekta *tiket* badhe dipundenda kalih *tiket*.

Satunggaling wujud tembung panguwuh ingkang saged ngewrat teges beda-beda gumantung ancasing panutur saha konteks tuturan antawisipun panutur saha mitra tutur, ndadosaken panutur saha mitra tutur wonten salebeting wicantenan kedah mangertos babagan tembung panguwuh saha nggatosaken konteks tuturan-ipun supados mangertosi menapa ingkang saweg dipunrembag wonten wicantenan. Babagan menika nedahaken bilih kaprigelan panutur bab tembung panguwuh dipunbetahaken.

Tembung panguwuh menika satunggaling tembung ingkang gadhah *keunikan*, inggih menika (1) saged madeg piyambak, (2) gayut kaliyan menapa ingkang dipunraosaken panutur (*emotion*), (3) tembung panguwuh asipat

multifungsi, inggih menika satunggaling wujud tembung panguwuh saged ngandharaken maneka warni raos ingkang beda gayut kaliyan menapa ingkang dipunkersakaken panutur saha *konteks tuturan*-ipun (Hardiyah, 2012). Wedhawati (2006: 417) ngandharaken bilih wonten ing salebeting ukara, tembung panguwuh saged dipunuwalaken amargi gadhah *kedudukan* ingkang sami kaliyan ukara. Tembung panguwuh saged setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* utawi *fonemis* KVK. *Keunikan* tembung panguwuh menika dados pawadan panaliti anggenipun naliti babagan tembung panguwuh wonten salebeting *cerkak* kanthi irah-irahan “Tembung Panguwuh wonten ing *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*”.

B. Underaning Perkawis

Adhedhasar dhasaring panaliten wonten nginggil, saged dipunperang dados sawetawis perkawis. Underaning perkawis wonten panaliten menika kados andharan wonten ing ngandhap menika.

1. Wujudipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.
2. Jinisipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.
3. Tegesipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.
4. *Frekuensi* tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.

C. Watesaning Perkawis

Adhedhasar underaning perkawis ingkang taksih wiyar, pramila perkawis wonten panaliten menika dipunwatesi boten sedaya badhe karembag supados langkung *fokus*. Perkawis ingkang badhe dipunrembag wonten panaliten menika kadosta wonten ngandhap menika.

1. Wujudipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.
2. Jinisipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.
3. Tegesipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.

D. Wosing Perkawis

Kanthi adhedhasar watesaning perkawis wonten nginggil, wosing perkawis wonten panaliten menika kados andharan wonten ngandhap menika.

1. Menapa kemawon wujudipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh?*
2. Menapa kemawon jinisipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh?*
3. Menapa kemawon tegesipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh?*

E. Ancasing Panaliten

Jumbuh kaliyan perkawis ingkang badhe dipunrembag wonten panaliten menika, ancasing panaliten kados andharan wonten ngandhap menika.

1. Ngandharaken wujudipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.
2. Ngandharaken jinisipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.
3. Ngandharaken tegesipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.

F. Paedahing Panaliten

Saking asiling panaliten menika kaangkah gadhah paedah kados andharan wonten ing ngandhap menika.

1. Asiling panaliten menika kaangkah saged nambah seserepan ngelmu basa kajian *Morfologi* mliginipun babagan tembung panguwuh.
2. Asiling panaliten saged paring *referensi* dhateng panaliten basa sanes ingkang mliginipun babagan tembung.
3. Asiling panaliten saged dados sumberipun piwulangan saha nambah seserepan kangge guru saha murid wonten ing pawiyatan mliginipun babagan tembung.
4. Asiling panaliten babagan tembung panguwuh saged dipunginakaken wonten pagesangan ingkang mliginipun nalika wicantenan wonten ing masarakat kangge ngandharaken raos manahipun.

G. Pangertosan

Paniliten menika wonten tembung ingkang perlu dipunparingi watesan, saengga cetha perkawisipun saha gadhah *persepsi* ingkang sami. Tembungipun kadosta wonten ing ngandhap menika.

1. Tembung panguwuh inggih menika tembung ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken manahipun tiyang ingkang micara (pamicara).
2. Tembung panguwuh ingkang wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* inggih menika tembung panguwuh ingkang dipunginakaken dening paraga wonten ing cerkak *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.

BAB II GEGARAN TEORI

A. *Morfologi*

Wonten ing basa Jawi, *morfologi* dipunwastani widya tembung. Sasangka saha Kridalaksana sami-sami ngandharaken bilih morfologi inggih menika ngelmu babagan tembung. Babagan menika kadosta wonten andharanipun Sasangka (2001: 34) bilih widya tembung ngewrat teges ‘ilmu bab tembung’. Widya tembung utawi tata tembung menika kalebet sempalaning paramasastra ingkang ngrembag saha nyinau babagan tembung, rerangkening tembung, saha ewahing satunggaling tembung dados tembung sanes amargi pikantuk wuwuhan. Lajeng miturut pamanggihipun Kridalaksana (2008: 159) *morfologi* inggih menika *bidang linguistik* ingkang nyinau babagan *morfem*.

Menggahing Mulyana (2011: 1) tembung *morfologi* asalipun saking Basa Inggris inggih menika tembung *morphology*, ingkang tegesipun cabang ngelmu *linguistik* ingkang nyinau babagan peranganing tembung kanthi *gramatikal*. Wondene Ralibi (wonten ing Mulyana, 2011: 1) mratelaken bilih tembung *morfologi* sajatosipun saking Basa Yunani, inggih menika gabungan antawisipun tembung *morphe* ingkang tegesipun wujud, saha tembung *logos* ingkang tegesipun ngelmu.

Ramlan wonten ing bukunipun kanthi irah-irahan *Morfologi Suatu Tinjauan Deskriptif* ugi ngandharaken babagan pangertosan *morfologi*. Miturut pamanggihipun Ramlan (1987: 21), *morfologi* inggih menika ngelmu basa ingkang ngrembag mula bukanipun wujuding tembung, saha pangaribawa ewah-

ewahaning wujuding tembung kanthi *fungsi gramatikal* (*golongan* tembung) saha *fungsi semantik* (tegesing tembung). Lajeng Wibawa, dkk (2004: 1) ngandharaken bilih ingkang dipunwastani *morfologi* inggih menika sempalaning paramasastra ingkang ngrembag bab tembung, pangrakiting tembung, ewahing satunggaling tembung dados tembung sanes.

Saking mapinten-pinten pamanggih para ahli basa wonten nginggil, saged dipunpendhet dudutan bilih ingkang dipunwastani *morfologi* inggih menika satunggaling ngelmu *linguistik* ingkang ngrembag babagan wujuding tembung, pangrakiting tembung saha ewah-ewahanipun tembung. Awit saking menika, panaliten kanthi irah-irahan *Tembung Panguwuh wonten ing Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* menika kalebet satunggaling bidang kajian *morfologi*, inggih menika babagan jinisipun, wujudipun, saha tegesipun tembung panguwuh.

B. Tembung

1. Pangertosan Tembung

Wedhawati (2006: 37) saha Ramlan (1987: 33) ngandharaken bilih *satuan lingual* ingkang alit dipunwastani tembung. Wujud *satuan lingual* ingkang paling alit menika saged dipunlisanaken (Bloomfield lumantar Tarigan, 2009: 7). Ahli sanes ingkang ngandharaken babagan pangertosan tembung inggih menika Kridalaksana, Sasangka saha Wibawa, dkk. Menggahing Kridalaksana (2008: 110) bilih tembung inggih menika *satuan basa* ingkang alit sanget, saged madeg piyambak saha kadadosan saking *morfem tunggal*; wondene Sasangka (2001: 34)

saha Wibawa, dkk (2004: 1) kagungan pamanggih bilih tembung menika rerangkening swanten ingkang kawedhar dening lisan ingkang ngewrat teges saha kasumurupan suraosipun.

Saking andharan ing nginggil saged dipunpendhet dudutan bilih tembung inggih menika *satuan lingual* ingkang alit wonten salebeting ukara ingkang saged dipunlisanaken, saged madeg piyambak, saha ngewrat teges.

2. Jinising Tembung

Wibawa, dkk (2004: 1-8) ngandharaken bilih tembung menika saged kabadakaken adhedhasar wujud saha jinisipun. Katitik saking wujudipun, tembung saged kabadakaken dados sekawan golongan inggih menika: tembung lingga, tembung andhahan, tembung rangkep, saha tembung camboran. Babagan wujudipun tembung menika kaandharaken ing ngandhap.

a. Tembung lingga (*kata dasar*)

Tembung lingga inggih menika tembung ingkang taksih wetah utawi tembung ingkang dereng rinaketan imbuhan menapa kemawon. Tuladhanipun tembung lingga inggih menika; *kalpika*, *raseksa*, *budi*, saha *sedyo*.

b. Tembung andhahan (*kata jadian*)

Tembung andhahan inggih menika tembung ingkang sampun ewah saking lingganipun amarga rinaketan imbuhan utawi *afiks*. Tuladhanipun tembung andhahan inggih menika; *mulang*, *awujud*, *kajupuk*, *kadudut*, *gemagus*, *sumeleh*, saha *mudhun*.

c. Tembung rangkep (*kata ulang*)

Tembung rangkep ing Basa Jawi wonten tigang warni, inggih menika dwi purwa, dwi lingga, saha dwi wasana. Ingkang kawastanan tembung dwi purwa menika tembung ingkang kadadosan saking pangrangkeping purwaning lingga utawi pangrangkeping wanda kawitane lingga. Tuladhanipun tembung dwi purwa inggih menika; *bebungah*, *gegaman*, saha *tetakon*. Tembung dwi lingga inggih menika tembung ingkang kadadosan saking tembung lingga ingkang dipunrangkep. Tuladhanipun tembung dwi lingga inggih menika; *takon-takon*, *wotak-watuk*, saha *gojag-gajeg*. Tembung dwi wasana inggih menika tembung ingkang kadadosan saking pangrangkeping wanda wekasan tembung lingga utawi ngrangkep wasananing lingga. Tuladhanipun tembung dwi wasana inggih menika *cengingak*, saha *cengingis*.

d. Tembung camboran (*kata majemuk/kompositum*)

Ingkang kawastanan tembung camboran inggih menika tembung cacahipun kalih utawi langkung ingkang kagandheng dados satunggal, mujudaken tembung enggal saha ngemu teges enggal ingkang nyebal saking teges sekawit. Tembung camboran kaperang dados kalih inggih menika camboran wutuh saha camboran tugel. Tuladhanipun tembung camboran inggih menika; *raja lele*, *semar mendem*, *lunglit*, saha *botrepot*.

Katitik saking jinisipun, tembung saged kaperang dados sedasa (Wibawa, 2004: 5-8). Babagan menika ugi dipunandharaken dening Suhono saha Padmosukotjo (lumantar Mulyana, 2011: 41); Sasangka (2001: 98-125); Hadiwidjana (1967: 25-33); saha Subalidinata (1994: 104-108) bilih jinising

tembung wonten ing basa Jawi dipunperang dados sedasa, inggih menika: (1) tembung aran, (2) tembung kriya, (3) tembung kaanan, (4) tembung katrangan, (5) tembung sesulih, (6) tembung wilangan, (7) tembung panggandheng, (8) tembung ancer-ancer, (9) tembung panyilah, saha (10) tembung panyeru. Babagan jinising tembung wonten ing basa Jawi menika kaandharaken ing ngandhap.

1) Tembung aran

Tembung *aran/kata benda/nomina* inggih menika tembung ingkang mratelaken namaning barang utawi menapa kemawon ingkang kaanggep barang. Tembung aran menika titikanipun limrahipun saged sumambung kaliyan tembung *dudu (sanes)* utawi tembung *ana (wonten)*, saha boten saged sumambung kaliyan tembung *ora (boten)*. Tuladhanipun tembung aran inggih menika; *buku, lare, rama, ibu, meja, watu, saha dokter*.

2) Tembung kriya

Tembung *kriya/kata kerja/verba* inggih menika tembung ingkang mratelaken solah bawa/tandang damel (*verba tindakan*). Tembung kriya ugi saged mgewrat teges lampahing kaanan (*verba proses*). Titikanipun tembung kriya biasanipun saged sumambung tembung *boten (ora)* utawi tembung *anggenipun (anggone)*. Tuladhanipun tembung kriya ingkang mratelaken tandang damel inggih menika: *mbalang, nendhang, njiwit, nyuwil, mangan, nulis, saha ngampleng*. Tuladhanipun tembung kriya ingkang mratelaken *proses* utawi lampahing kaanan inggih menika: *mecah, mbledos, thukul, kempes, saha njeblug*.

3) Tembung kaanan

Tembung kaanan/tembung watak/*kata sifat/adjektiva* inggih menika tembung ingkang saged mratelaken kaanan/kawontenan/watak satunggaling barang utawi bab. Titikanipun tembung kaanan limrahipun saged sumambung kaliyan tembung *langkung (luwih)*, *radi (rada)*, *paling*, *sanget (banget)*. Tuladhanipun tembung kaanan inggih menika: *beja*, *mulya*, *pinter*, *methithil*, *ayu*, saha *tuwa*.

4) Tembung katrangan

Tembung katrangan/*kata keterangan/adverbia* inggih menika tembung ingkang suka katrangan tembung sanesipun (upaminipun tembung aran, kriya, sifat, wilangan). Tuladhanipun tembung katrangan inggih menika: *badhe (arep)*, *boten (ora)*, *kantun (kari)*, *saweg (lagi)*, *kemawon (bae)*, *durung*, *kari*, *kerep*, *mesthi*, *wingi*, saha *arang*.

5) Tembung sesulih

Tembung sesulih/*kata ganti/pronomina* menika tembung ingkang dipunginakaken minangka sasulihing tiyang, barang, utawi menapa kemawon ingkang kaanggep barang. Tuladhanipun tembung sesulih inggih menika: *kawula*, *ingsun*, *sampeyan*, *piyambakipun*, *dheweke*, *iki*, *kae*, *ngene*, *ngana*, *kono*, *kana*, *menika*, saha *kita*.

6) Tembung wilangan

Tembung wilangan/*kata bilangan/numeralia* menika tembung ingkang mratelaken gunggunging barang. Tuladhanipun tembung wilangan inggih menika:

satunggal, tiga, nembelas, saperangan, kapisan, seprapat, sajinah, sawindu, enol, kathah, sasiyung, kaping sanga, saha selawe.

7) Tembung panggandheng

Tembung panggandheng/kata *sambung/konjungsi* menika tembung ingkang kaginakaken kangge nggandheng ukara satunggal kaliyan ukara sanesipunmurih ukara kalawau langkung panjang. Tuladhanipun tembung panggandheng inggih menika: *mulane, ananging, dene, supados, saha, nalika, nganti, yen, lajeng, ning, terus, pramila saha karo.*

8) Tembung ancer-ancer

Tembung ancer-ancer/kata *depan/preposisi* menika tembung ingkang ginanipun kangge ngancer-anceri papan utawi ngancer-anceri tembung aran. Tuladhanipun tembung ancer-ancer inggih menika: *kaliyan/karo, dening, marang, kagem, ing, saka, saha menyang.*

9) Tembung panyilah

Tembung panyilah/kata *sandhang/artikula* menika tembung ingkang kaginakaken kangge nyilahaken/mligekaken satunggaling patrap, barang utawi salah satunggaling bab. Tuladhanipun tembung panyilah inggih menika: *si, sang, sri, ingkang, kang, sing, para, saha Hyang.*

10) Tembung panyeru

Tembung panyeru/tembung lok/kata *seru/interjeksi* menika tembung ingkang saged nggambaraken wedharing raos remen, kaget, kuciwa, kagelan, sisah, lan gumun. Tuladhanipun tembung panguwuh inggih menika: *lha, lho, o, hore, tobat-tobat, sokur, adhuh, ah, he, lho, wah, halo, yahud, saha hore.*

Saking andharan babagan jinisipun tembung miturut pamanggihipun para ahli wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutan bilih jinising tembung basa Jawi dipunperang dados sedasa, inggih menika: (a) tembung aran utawi *kata benda (nomina)*, (b) tembung kriya utawi *kata kerja (verba)*, (c) tembung sifat utawi *kata sifat (adjektiva)*, (d) tembung katrangan utawi *kata keterangan (adverbia)*, (e) tembung sesulih utawi *kata ganti (pronomina)*, (f) tembung wilangan utawi *kata bilangan (numeralia)*, (g) tembung panggandheng utawi *kata sambung (konjungsi)*, (h) tembung ancer-ancer utawi *kata depan (preposisi)*, (i) tembung panyilah utawi tembung sandhang (*artikula*), saha (j) tembung panguwuh/ tembung lok utawi *kata seru (interjeksi)*. Saking sedasa jinising tembung kalawau, ingkang gayut kaliyan perkawis ingkang dipunrembag wonten panaliten inggih menika tembung panguwuh.

C. Tembung Panguwuh

1. Pangertosan Tembung Panguwuh

Wonten ing basa Indonesia tembung panguwuh dipunwastani *kata seru*. Tembung panguwuh ugi dipunwastani tembung sabawa, panyeru (Antunsuhono, 1956: 70); tembung lok, *rasa-wedhar* (Sudaryanto (lumantar Mulyana, 2011: 77) saha Hadiwidjana, 1967: 31); saha *interjeksi* (Wedhawati, 2006: 417). Babagan dasanamanipun tembung panguwuh ugi dipunandharaken dening Sudaryanto. Sudaryanto (1992: 123-124) ngandharaken bilih tembung panguwuh ugi dipunwastani *sentence-word* utawi *mot-phrase* amargi gadhah kedudukan ingkang sami kaliyan ukara saha *klausa*.

Miturut pamanggihipun Mulyana (2011: 77); Sudaryanto (lumantar Mulyana, 2011: 77); Hadiwidjana (1967: 31); saha Wedhawati (2006: 417) tembung panguwuh (tembung sabawa, *kata seru*, *interjeksi*) inggih menika tembung ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara. Tembung ingkang ngandharaken sedaya wosing manah menika dipunwujudaken kanthi *kalimat sempurna* (Yasin wonten ing Mulyana, 2011: 77). Kridalaksana (2005: 120) nambahaken bilih kanthi *Sintaksis*, tembung panguwuh boten wonten sesambetanipun kaliyan tembung sanes ingkang wonten salebeting andharan. Jinisipun manah ingkang dipunandharaken awujud raos remen, sedhih, gumun, jijik, sakit, saha sapanunggalanipun. Amargi menika, tembung panguwuh kalebet tembung ingkang *kadar* raosipun kathah saha asipat *afektif* (Wedhawati, 2006: 417).

Saking andharan para ahli babagan pangertosan tembung panguwuh wonten nginggil, saged kapundhut dudutan bilih ingkang dipunwastani tembung panguwuh inggih menika tembung ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken manahipun tiyang ingkang micara (pamicara).

2. Titikanipun Tembung Panguwuh

Menggahing Kridalaksana (2005: 120), tembung panguwuh asipat *ekstrakalimat* saha tansah madeg piyambak. Limrahipun, tembung panguwuh dipunginakaken wonten salebeting wicantenan antawisipun tiyang ingkang sampun tepang kanthi *akrab* (Mulyana, 2011: 77). Sudaryanto (lumantar Mulyana, 2011: 78) ngandharaken bilih tembung panguwuh minangka *kategori*

tembung ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken manahipun pamicara. Kanthi mekaten tembung panguwuh (*interjeksi*) gadhah *kadar muatan* ingkang inggil murih asipat *afektif*. Wonten ing salebeting *struktur kalimat tunggal*, tembung panguwuh boten minangka bagian ingkang *integral*. Tembung panguwuh sadrajat kaliyan ukara saha *klausa*.

Wonten ing salebeting ukara, tembung panguwuh saged dipunuwalaken amargi gadhah *kedudukan* ingkang sami kaliyan ukara. Tembung panguwuh saged setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* utawi *fonemis* KVK, tuladhanipun *o, ha, ah, wah*. Tembung panguwuh ugi nedahaken *pola* urutaning swanten ingkang boten *lazim* kadadosan wonten salebeting tembung, tuladhanipun inggih menika *wh-, yh-, lh-*, kadosta wonten ing *whi, yha, lho*. Wonten ing *tata panyeratan*, tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha koma (,). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah (Wedhawati, 2006: 417).

Wedhawati (2006: 421) saha Sudaryanto (1992: 123-124) ngandharaken bilih limrahipun tembung panguwuh dipunpanggiaken wonten ing *tuturan lisan*, mliginipun kanthi *ragam informal*. Kanthi mekaten, tembung panguwuh saged dipunmangertosi minangka *penanda ragam informal*. Pramila satunggaling *tuturan* ingkang ngewrat tembung panguwuh kanthi gunggung ingkang kathah saged dipunlebetaken wonten ing *tuturan ragam informal*. Babagan menika ndadosaken tembung panguwuh wonten salebeting *tuturan* lare-lare langkung kathah tinimbang *tuturan* tiyang ingkang sampun sepuh.

3. Wujudipun Tembung Panguwuh

Wedhawati, dkk, wonten ing bukunipun kanthi irah-irahan *Tata Bahasa Jawa Mutakhir* (2006: 417-418), Sudaryanto (1992: 124), saha Mulyana (2011: 78) ngandharaken bilih wujudipun tembung panguwuh dipunperang dados kalih, inggih menika tembung panguwuh *primer* saha tembung panguwuh *sekunder*. Andharan babagan wujudipun tembung panguwuh miturut Wedhawati, Sudaryanto, saha Mulyana kadosta wonten ing ngandhap menika.

1) Tembung Panguwuh *Primer*

Tembung panguwuh *primer* inggih menika tembung panguwuh kanthi wujud ingkang prasaja saha dumados saking setunggal wanda (*silabe*). Wujud menika limrahipun kanthi *pola fonotaktis* KVK. Tembung panguwuh adatipun gadhah mapinten-pinten *intonasi* ingkang gumantung kaliyan jinising raosipun manah ingkang badhe dipunandharaken. Tuladhanipun inggih menika tembung panguwuh o utawi oh ingkang saged dipunlisanaken kanthi swanten pendhek kanthi *nada* medhak utawi swanten panjang kanthi *nada* inggil. Tetembungan ingkang kalebet tembung panguwuh *primer* inggih menika: o, e, wo, we, ah, eh, wah, kok, ki, we, lha, lah, hus, thor, ah, wo, saha huh. Tetembungan menika kalebet tembung panguwuh *primer* amargi kadadosan saking setunggal wanda. Lajeng kanthi *pola fonotaktis* V, V, KV, KV, VK, VK, KVK, KVK, KV, KV, KKV, KVK, KVK, KVKV, VK, KV, saha KVK.

2) Tembung Panguwuh *Sekunder*

Tembung panguwuh *sekunder* inggih menika tembung panguwuh ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*). Tembung panguwuh *sekunder* menika dipunperang dados sekawan inggih menika: (a) tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung, (b) tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang panganggenipun dipunambali, (c) tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frasa*, saha (d) tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *klausa* utawi ukara. Sekawan wujudipun tembung panguwuh *sekunder* menika kaandharaken wonten ing ngandhap.

a) Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung, tuladhanipun inggih menika; *atho*, *adhuh*, *whadhuh*, *lhadala*, *gandrik*, *ayak*, *ayah*, *hore*, *hayo*, *hara*, *Allah*, *babo*, *hendala*, *ihi*, saha *haratanaya*.

b) Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang panganggenipun mboten namung kaping sapisan, ananging dipunambali, tuladhanipun inggih menika:

- *e, e, e* → panganggening tembung *e* ingkang dipunambali.
- *lho, lho, lho, lho* → panganggening tembung *lho* ingkang dipunambali.
- *whadhuh, whadhuh, whadhuh* → panganggening tembung *wadhuh* ingkang dipunambali.

c) Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frasa*, tuladhanipun inggih menika:

- *Gusti Allah,*
- *lhailah hailalah, saha*
- *adhuu biyung.*

d) Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *klausa* utawi ukara, tuladhanipun inggih menika:

- *Gusti Allah nyuwun ngapura,*
- *gandrik galih asem, putune Ki Ageng Sela*

Beda kaliyan pamanggihipun Wedhawati, dkk; Sudaryanto (1992: 124); saha (Mulyana, 2011: 78) ingkang ngandharaken bilih wujudipun tembung panguwuh dipunbedakeken dados tembung panguwuh *primer* saha tembung panguwuh *sekunder*, Hadiwidjana (1967: 31) ngandharaken wujudipun tembung panguwuh ingkang kaandharaken wonten ngandhap menika.

1) Bingah, ngrujuki, nganjuraken, ngalem, mbombong, saha lega inggih menika; *Allah!, Wah!, Sokur!, Bagus!, Ja ngono kuwi!, Hore!, Hah!, Heh!, saha Tum!.*

2) Boten bingah, getun, menging, keduwung, susah, sambat, nyebut, gumun, meri, getem-getem, pegel manahipun, gregetan, gila, gela inggih menika; *Wo!, O!, We!, He!, Elo!, Astah!, Ngudubilah!, Drohun!, Keparat!, Kranjingan!, Setan!, Setan-alas!, Wadhuh!, Lho!, Hyung!, Iyung!, Yung!, saha Toblas!.*

3) Lok ingkang namung wedharing karsa nirokaken swanten inggih menika;
pres, blug, gleger, glodhag, bog, leng, ceg, jleg, cepret, crug, crig, byur, plung, blas, bles, pur, prung, brabat, brubut, klethig, kletheg, klothag, glong, clup, ces, cur, cret, bres, preg, pis, thel, jer, ber, brug, bleg, blug, bleber, ther, thir, theg, nging, ngeng, ngung, ngeng, saha ngog.

Ahli sanes ingkang beda pamanggihipun babagan wujudipun tembung panguwuh inggih menika Padmosoekotjo saha Subalidinata. Padmosoekotjo (1987: 60) wonten ing bukunipun kanthi irah-irahan *Memetri Basa Jawi Jilid III* ngandharaken bilih tembung panguwuh (tembung sabawa utawi tembung pangungung), wujudipun kadosta: *wo, adhuh, hus, hore, toblas*, lan sapanunggalanipun; wondene Subalidinata (1994: 108) ngandharaken bilih wujudipun tembung panguwuh (tembung sabawa, *interjeksi*) inggih menika: *wah, adhuh, hus, oh, lha, e, he, we, wela, thor, dhor, dhol, dhel, dher, thel, thor, bug*, saha *thing*.

Saking mapinten-pinten pamanggih para ahli babagan wujudipun tembung panguwuh wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutanipun bilih wujudipun tembung panguwuh ing basa Jawi wonten kalih, inggih menika tembung panguwuh *primer* saha tembung panguwuh *sekunder*. Tuladhanipun tembung panguwuh kanthi wujud *primer* saha *sekunder* kadasta andharan wonten ngandhap menika.

1) Tembung Panguwuh *Primer*

Tuladhanipun tembung panguwuh *primer* ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks : Nalika paraga *utama tunggal* ngraosaken ajrih saha bingung kedah kados pundi amargi parasutipun suwek, wonten simbah ingkang maringi parasutipun supados dipunginakaken dening paraga *utama tunggal*.
Simbah : “*Jupuka parasut iki. Aku pengin mati ing kene wae. Kana gek metu!*”
Paraga utama tunggal : “***Lha***, simbah pripun?”
 (kapethik saking ACBSJKM kaca 17)

Tembung panguwuh ***lha*** wonten wicantenan ing nginggil kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung ***lha*** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKV. Tembung panguwuh ***lha*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis bingung. Jinisipun tembung panguwuh bingung katingal saking titikan tembung ***lha*** mujudaken perangan saking wangsulana “***Lha***, simbah pripun?” minangka wangsulana saking tuturan “*Jupuka parasut iki. Aku pengin mati ing kene wae. Kana gek metu!*”. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***lha*** menika gadhah teges nedahaken raos bingung. Tembung menika ngewrat teges bingung amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulana bilih paraga *utama tunggal* rumaos bingung, menawi piyambakipun purun ngangge parasutipun simbah ingkang maringi mangke simbah ngagem menapa wondene menawi boten purun ngangge parasutipun simbah lajeng piyambakipun ngangge parasutipun sinten.

2) Tembung Panguwuh *Sekunder*

Tuladhanipun tembung panguwuh *sekunder* ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks: Ibu Raras nimbali Raras amargi wonten telfon saking kanca kakungipun Raras.

Ibu : “**Adhuh**, cah ayu. Wis duwe pacar, ta?”

Raras : “Ah, Ibu niki... Raras dereng gadhah pacar! Ibu dereng marengaken gadhah pacar?”

(kapethik saking ACBSJKM kaca 37)

Tembung panguwuh **adhuh** wonten salebeting wicantenan antawisipun Raras kaliyan Ibunipun ing nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung. Babagan menika amargi tembung **adhuh** sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal *silabe*, inggih menika kalih wanda (**a-dhuh**) kanthi *pola fonotaktis* V-KVK. Tembung panguwuh **adhuh** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung **adhuh** wonten *tanda koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan *tata panyerataning* tembung panguwuh dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha koma (,). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh **adhuh** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis guyon. Jinisipun tembung panguwuh guyon katingal saking titikan tembung **adhuh** mujudaken perangan saking wangsulun “**Adhuh**, cah ayu. Wis duwe pacar, ta?” minangka *respon* saking kawontenan Raras dipuntelfon dening kanca kakungipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung

panguwuh *adhu*h menika gadhah teges nedahaken raos guyon. Tembung menika ngewrat teges guyon amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulane bilih Ibunipun Raras guyon dhateng Raras bilih Raras sampun gadhah pacar amargi dipuntelfon dening kanca kakungipun.

4. Jinisipun Tembung Panguwuh

Kridalaksana (2005: 121) wonten ing bukunipun kanthi irah-irahan *Kelas Kata dalam Bahasa Indonesia* ngandharaken bilih *subkategorisasi* tumrap tembung panguwuh menika minangka *subkategorisasi* tumrap raos ingkang dipunandharaken. Kridalaksana (2005: 121) ngandharaken bilih jinisipun tembung panguwuh wonten wolu jinis, inggih menika: (a) tembung panguwuh *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan, (b) tembung panguwuh kagum, (c) tembung panguwuh sakit, (d) tembung panguwuh sedhih, (e) tembung panguwuh kuciwa utawi keduwung, (f) tembung panguwuh kaget, (g) tembung panguwuh lega, saha (h) tembung panguwuh jijik; wondene Mulyana (2011: 79-80) ngandharaken bilih jinisipun tembung panguwuh wonten sedasa jinis, inggih menika: (a) tembung panguwuh jijik, (b) tembung panguwuh kuciwa utawi keduwung, (c) tembung panguwuh kagum utawi puas, (d) tembung panguwuh sukur, (e) tembung panguwuh gegayuhan, (f) tembung panguwuh gumun, (g) tembung panguwuh kaget, (h) tembung panguwuh ngajak, (i) tembung panguwuh *panggilan*, saha (j) tembung panguwuh nesu utawi *makian*.

Saking andharan para ahli babagan jinisipun tembung panguwuh wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutanipun bilih jinisipun tembung panguwuh

ingkang dipunadharaken dening Kridalaksana saha Mulyana menika wonten ingkang sami saha beda. Jinising tembung panguwuh ingkang sami antawisipun pamanggih Kridalaksana kaliyan Mulyana, inggih menika: (a) tembung panguwuh *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan, (b) tembung panguwuh kuciwa utawi keduwung, (c) tembung panguwuh kaget, (d) tembung panguwuh jijik, (e) tembung panguwuh lega utawi sukur, saha (f) tembung panguwuh kagum utawi puwas; lajeng jinisipun tembung panguwuh ingkang beda inggih menika: (a) tembung panguwuh sakit, (b) tembung panguwuh sedhih, (c) tembung panguwuh gegayuhan, (d) tembung panguwuh gumun, (e) tembung panguwuh ngajak, saha (f) tembung panguwuh nesu utawi *makian*.

Adhedhasar pamanggihipun para ahli ngengingi jinisipun tembung panguwuh wonten ingkang sami saha wonten ingkang beda. Panaliti anggenipun nganalisis *data* babagan jinisipun tembung panguwuh wonten ing panaliten menika ngginakaken pamanggihipun kekalih ahli kanthi nggabungaken pamanggihipun Kridalaksana saha Mulyana bilih jinisipun tembung panguwuh wonten kalih welas jinis. Kalih welas jinisipun tembung panguwuh dipunandharaken wonten ngandhap menika.

(a) Tembung panguwuh *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan, tuladhanipun: *ahoi, ayo, eh, hei, halo, he, sst, wahai*, saha *we*. Tuladhanipun tembung panguwuh *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks : Suti nyambung kanthi santer saha ngece sanjangipun Bayu ingkang kagum bilih wonten salebeting montor mabur menika endah.

- Bayu : “*Weleh-weleh, kaya mangkene iki ta njero montor mabur. Apik banget.*”
 Suti : “*Wooo, lha wong ndesa, ora tau numpak montor mabur.*”
 (kapethik saking ACBSJKM kaca 16)

Tembung panguwuh *wo* wonten ing wicantenan nginggil kalebet wujudipun tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *wo* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KV. Tembung panguwuh *wo* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan. Jinisipun tembung panguwuh *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan katingal saking titikan tembung *wo* mujudaken perangan saking wangsulun “*Wooo, lha wong ndesa, ora tau numpak montor mabur.*” minangka wangsulun saking tuturan “*Weleh-weleh, kaya mangkene iki ta njero montor mabur. Apik banget*”. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *wo* menika gadhah teges nedahaken raos ngece. Tembung menika ngewrat teges ngece amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulun bilih Suti ngece dhateng Bayu ingkang gumun babagan montor mabur.

(b) Tembung panguwuh kuciwa utawi keduwung, tuladhanipun: *ah, brengsek, buset, wah, ya, asem, sialan, (busyet), cilaka, saha dhuh*. Tuladhanipun tembung panguwuh kuciwa utawi keduwung ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks: Kanthi nangis sesenggukan Parno cariyos dhateng Dewi bilih sakderengipun Bapakipun Parno seda, anggenipun sekolah piyambakipun dipunragadi dening Bapak. Ananging nalika Parno minggah kelas 6 SD, Bapakipun seda amargi kesrempet trek. Amargi kadadosan menika piyambakipun boten saged sekolah malih.
 Dewi : “*Lha ngapa je, Par? Mbok kowe crita karo aku. Nyante wae ora tak kandhakake sapa-sapa.*”

Parno : “..... **Eh**, malah Bapak sampun disuwun kaliyan Gusti.”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 6)

Tembung panguwuh **eh** wonten ing wicantenan nginggil kalebet wujudipun tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **eh** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* VK. Tembung panguwuh **eh** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kuciwa utawi keduwung. Jinisipun tembung panguwuh kuciwa utawi keduwung katingal saking titikan tembung **eh** mujudaken perangan saking wangsulane “..... **Eh**, malah Bapak sampun disuwun kaliyan Gusti.” minangka wangsulane saking tuturan “*Lha ngapa je, Par? Mbok kowe crita karo aku.*”. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **eh** menika gadhah teges nedahaken raos kuciwa. Tembung menika ngewrat teges kuciwa amargi saking *konteks tuturan*-ipun Parno kuciwa dhateng kawontenanipun amargi Bapakipun sampun seda lajeng piyambakipun boten saged sekolah malih.

(c) Tembung panguwuh kaget, tuladhanipun: *lho, masyaallah, astaghfirullah, astaga, masa, saha edan*. Tuladhanipun tembung panguwuh kaget ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks : Bu Ning kaget sanget amargi nampi pawartos bilih Pak Tomo sakmenika wonten ing griya sakit amargi dipunrampok.
Tiyang ingkang paring pawartos: “*Kula mriki ajeng ngabari menawi Pak Tomo sakniki wonten omah sakit.*”
Bu Ning : “**Innalillahi...** kening menapa, Mas?”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 26)

Tembung panguwuh **innalillahi** wonten ing wicantenan nginggil kalebet wujudipun tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung, babagan menika amargi tembung **innalillahi** sampun nedahaken pola fonotaktis kadosta

tetembungan limrahipun saha kadadosan saking langkung setunggal wanda, inggih menika gangsal wanda (*in-na-lil-la-hi*). Tembung panguwuh *innalillahi* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kaget. Jinisipun tembung panguwuh kaget katingal saking titikan tembung *innalillahi* mujudaken perangan saking wangsulane “*Innalillahi... kenging menapa, Mas?*” minangka wangsulane saking tuturan “*Kula mriki ajeng ngabari menawi Pak Tomo sakniki wonten omah sakit.*”. Saking konteks tuturan-ipun tembung panguwuh *innalillahi* menika gadhah teges nedahaken raos kaget. Tembung menika ngewrat teges kaget amargi saking konteks tuturan-ipun tembung menika mujudaken wangsulane bilih Bu Ning kaget midhanget pawartos bilih garwanipun sakmenika wonten ing griya sakit amargi dipunrampok.

(d) Tembung panguwuh jijik, tuladhanipun: *bah, cih, cis, hii, idih, ih, saha hek*. Tuladhanipun tembung panguwuh jijik ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks : Sesampunipun setunggal minggu anggenipun Bu Jum nilar dalemipun, piyambakipun sakaluwargi kondur. Nalika mengertosi kawontenan dalemipun, Bu Jum rumaos jijik.

Bu Jum : “*Th, telek ayame kok yo pating tletek.*”

Tembung panguwuh *ih* wonten ing wicantenan nginggil kalebet wujudipun tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *ih* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* VK. Tembung panguwuh *ih* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis jijik. Jinisipun tembung panguwuh jijik katingal saking titikan tembung *ih* mujudaken perangan saking tuturan “*Th, telek ayame kok yo pating tletek.*” minangka respon saking kawontenan dalemipun Bu Jum kathah telek ayamipun. Saking konteks

tuturan-ipun tembung panguwuh **ih** menika gadhah teges nedahaken raos jijik. Tembung menika ngewrat teges jijik amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Bu Jum rumaos jijik dhateng kawontenan dalemipun amargi kathah telek ayamipun.

(e) Tembung panguwuh lega utawi sukur, tuladhanipun: *alhamdulillah, nah, syukur, saha untung*. Tuladhanipun tembung panguwuh lega utawi sukur ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks: Bu Rini boten nyana bilih tiyang ingkang nate nyopet piyambakipun wonten ing peken Bringharjo sakmenika lenggah seblahan wonten ing angkot. Kanthi sukur Bu Rini rumaos bingah amargi tiyang ingkang nate nyopet piyambakipun sangang sasi kepungkur sakmenika sampun insaf.

Bu Rini: “..... *Jebul aku ora ngimpi. Iki nyata... Alhamdulillah. Banjur kepriye ceritane?*”

(kapethik saking ACBSJKM kaca 66)

Tembung panguwuh **alhamdulillah** wonten ing wicantenan nginggil kalebet wujudipun tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung, babagan menika amargi tembung **alhamdulillah** sampun nedahaken pola fonotaktis kadosta tetembungan limrahipun saha kadadosan saking langkung setunggal wanda, inggih menika gangsal wanda (**al-ham-du-lil-lah**). Tembung panguwuh **alhamdulillah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis lega utawi sukur. Jinisipun tembung panguwuh lega utawi sukur katingal saking titikan tembung **alhamdulillah** mujudaken perangan saking *tuturan* “..... *Jebul aku ora ngimpi. Iki nyata... Alhamdulillah. Banjur kepriye ceritane?*” minangka *respon* saking kawontenan tiyang ingkang nate nyopet Bu Rini sakmenika sampun insaf. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh

alhamdulillah menika gadhah teges nedahaken raos bingah. Tembung menika ngewrat teges bingah amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Bu Rini rumaos bingah tiyang ingkang sangan taun kapungkur nate nyopet piyambakipun sakmenika sampun insaf.

(f) Tembung panguwuh kagum utawi puwas, tuladhanipun: *aduhai, ai, amboi, astaga, asyoi, hm, wah, asyik, saha yahud*. Tuladhanipun tembung panguwuh kagum utawi puwas ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks: Suci saha Ibunipun saweg wonten ing pawon. Lajeng Ibunipun Suci ingkang saweg damel roti pisang maringi setunggal roti ingkang wonten ing piring kangge Suci. Suci maem roti lajeng kesengsem raosipun roti ingkang eca.

Suci : “**Wah, eco, Bu. Pripun bilih roti-roti menika dipunsade kemawon?**”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 80)

Tembung panguwuh **wah** wonten ing wicantenan nginggil kalebet wujudipun tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **wah** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK. Tembung panguwuh **wah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kagum utawi puwas. Jinisipun tembung panguwuh kagum utawi puwas katingal saking titikan tembung **wah** mujudaken perangan saking *tuturan* “**Wah, eco, Bu. Pripun bilih roti-roti menika dipunsade kemawon?**” minangka *respon* saking kawontenan roti pisang ingkang dipundamel Ibunipun Suci eca. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **wah** menika gadhah teges nedahaken raos kagum. Tembung menika ngewrat teges kagum amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Suci rumaos kagum dhateng roti pisang ingkang dipundamel Ibunipun.

(g) Tembung panguwuh sakit, tuladhanipun: *adhuh*. Tuladhanipun tembung panguwuh sakit ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks : Sesampunipun copet sampun katangkep, lajeng tiyang-tiyang sami ngeroyok copet menika. Amargi rumaos sakit dipungebugi dening tiyang ingkang sampun nangkep piyambakipun, copet menika nyuwun ampun supados piyambakipun boten dipungebugi malih.

Copet : “*Ampun, Pak! Adhudhudhuh.., Kula kapok!*”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 64)

Tembung panguwuh ***adhudhudhuh*** wonten wicantenan ing nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung ***adhudhudhuh*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika sekawan wanda (***a-dhu-dhu-dhuh***). Tembung panguwuh ***adhudhudhuh*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis sakit. Jinisipun tembung panguwuh sakit katingal saking titikan tembung ***adhudhudhuh*** ingkang gayut kaliyan kawontenan copetipun rumaos sakit dipungebugi dening bapak-bapak ingkang nangkep piyambakipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***adhudhudhuh*** menika gadhah teges nedahaken raos sakit. Tembung menika ngewrat teges sakit amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih copetipun rumaos sakit amargi dipungebugi dening bapak-bapak ingkang nangkep piyambakipun wonten peken sesampunipun piyambakipun nyopet Bu Rini.

(h) Tembung panguwuh sedhih, tuladhanipun: *adhuh*. Tuladhanipun tembung panguwuh sedhih ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks : Pak Sukirman saha Bu Sukirman sampun pasrah dhateng penyakit kanker putranipun amargi dokter ingkang nangani putranipun ugi sampun pasrah. Bu Sukirman rumaos sedhih amargi kanton sekedhap malih Deni dados sarjana ananging sakit kangkeripun sampun parah.

Bu Sukirman : “***Oalah**, Pak, Pak. Kari sedelok maneh Deni lulus dadi sarjana, kok malah kudu nandhang kaya ngene?*”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 106)

Tembung ***oalah*** salebeting wicantenan wonten ing nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung ***oalah*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika tiga wanda (*o-a-lah*). Tembung panguwuh ***oalah*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis sedhih. Jinisipun tembung panguwuh sedhih katingal saking titikan tembung ***oalah*** ingkang gayut kaliyan kawontenan Deni sakit kangker sampun parah, kamangka sekedhap malih badhe dipunwisuda. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***oalah*** menika gadhah teges nedahaken raos sedhih. Tembung menika ngewrat teges sedhih amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Ibu Sukirman rumaos sedhih dhateng sakit kangkeripun Deni ingkang sampun parah, kamangka sekedhap malih Deni badhe dipunwisuda.

(i) Tembung panguwuh gagayuhan, tuladhanipun: *insya Allah, muga-muga*, saha *semoga*. Tuladhanipun tembung panguwuh gagayuhan ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks : Paraga *utama tunggal* pungkasanipun purun nampi parasutipun simbah lajeng taksih gesang sesampunipun mlumpat saking montor mabur. Paraga *utama tunggal* gadhah pangarep-arep babagan simbah ingkang sampun nulungi piyambakipun.

Paraga utama tunggal : “**Gusti**, paringana berkah dhumateng simbah kala wau ingkang nulungi kula.”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 17)

Tembung panguwuh **Gusti** wonten wicantenan ing nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung **Gusti** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda (**Gus-ti**). Tembung panguwuh **Gusti** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis gegayuhan. Jinis tembung panguwuh gegayuhan katingal saking titikan tembung **Gusti** ingkang gayut kaliyan kawontenan simbah ingkang nulungi paraga *utama tunggal* seda. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **Gusti** menika gadhah teges nedahaken raos pangarep-arep. Tembung menika ngewrat teges pangarep-arep amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih paraga *utama tunggal* gadhah pangarep-arep supados Gusti ingkang Maha Kuwaos paring berkah dhumateng simbah ingkang sampun nulungi piyambakipun.

(j) Tembung panguwuh gumun, tuladhanipun: *masa saha hah*. Tuladhanipun tembung panguwuh gumun ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks : Raras, Nindya saha Ayu saweg maem bakso nalika saweg istirahat wonten sekolah ngrembag babagan Raras ingkang sampun 17 taun ananging dereng gadhah pacar wondene Nindya saha Ayu sampun gadhah. Nindya gumun dhateng Ibunipun Raras ingkang boten paring idin kangge pacaran.

Raras : “Ya piye, ya. Ibuku durung marengake aku pacaran, merga aku isih cilik.”

Ayu : “Isih cilik piye, ta? Kowe iki wis kelas 2 SMA, lagi wae ulang taun kaping 17. Kuwi tegese kowe wis gedhe, Raras!”

Nindya : “**Lha**, *Ibumu ndeso, pa. Kaya ora tau enom wae,*”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 36)

Tembung panguwuh **lha** wonten ing wicantenan nginggil kalebet wujudipun tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **lha** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKV. Tembung panguwuh **lha** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis gumun. Jinisipun tembung panguwuh gumun katingal saking titikan tembung **lha** mujudaken perangan saking wangsulan “**Lha**, *Ibumu ndeso, pa. Kaya ora tau enom wae,*” minangka wangsulan saking tuturan “*Ya piye, ya. Ibuku durung marengake aku pacaran, merga aku isih cilik.*”. Saking konteks tuturan-ipun tembung panguwuh **lha** menika gadhah teges nedahaken raos gumun. Tembung menika ngewrat teges gumun amargi saking konteks tuturan-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Nindya rumaos gumun dhateng Ibunipun Raras ingkang dereng maringaken Raras pacaran.

(k) Tembung panguwuh ngajak, tuladhanipun: *ayo saha mangga*. Tuladhanipun tembung panguwuh ngajak ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks : Tiyang ingkang saweg ngoyak copet lajeng
ngajak tiyang sanes ingkang nyuwun pirs
copetipun wonten pundi supados biyantu nangkep
copetipun.

Tiyang sanes : “*Endi copet!*”

Tiyang ingkang ngoyak copet : “*Kae mlayu banter banget!! Ayo rewangi nyekel.*”

(kapethik saking ACBSJKM kaca 64)

Tembung panguwuh **ayo** wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung. Babagan menika amargi wujudipun

tembung **ayo** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda (**a-yo**). Tembung panguwuh **ayo** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis ngajak. Jinisipun tembung panguwuh ngajak katingal saking titikan tembung **ayo** mujudaken perangan saking wangsulana “*Kae mlayu banter banget!! Ayo rewangi nyekel.*” minangka wangsulana saking tuturan “*Endi copet!*”. Saking konteks tuturan-ipun tembung panguwuh **ayo** menika gadhah teges nedahaken raos ngajak. Tembung menika ngewrat teges ngajak amargi saking konteks tuturan-ipun tembung menika mujudaken wangsulana bilih Tiyang ingkang ngoyak copet ngajak tiyang sanes supados biyantu piyambakipun anggenipun nangkep copetipun.

(1) Tembung panguwuh nesu utawi *makian*, tuladhanipun: *goblok, bodho, saha sontoloyo*. Tuladhanipun tembung panguwuh nesu utawi *makian* ingkang wonten ing salebetipun wicantenan kadosta wonten ing andharan ngandhap menika.

Konteks : Bejo rumaos bilih paraga *utama tunggal* bodho amargi boten mangertos pawadan wujud ing endhasipun montor mabur ingkang dipundamel radhi lancip. Bejo lajeng ngece paraga *utama tunggal*.

Paraga *utama tunggal* : “*Lha embuh. Pancen kaya mengkono bentuke.*”

Bejo : “*Lha kuwi yen wong ora ngerti fisika. Pitakonane kaya mangkono wae ora ngerti. Bodho!*”

(kapethik saking ACBSJKM kaca 15)

Tembung panguwuh **bodho** wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung. Babagan menika amargi wujudipun tembung **bodho** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda (**bo-dho**). Tembung panguwuh **bodho**

menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis nesu utawi *makian*. Jinisipun tembung panguwuh nesu utawi *makian* katingal saking titikan tembung ***bodho*** mujudaken perangan saking wangsulan “*Lha kuwi yen wong ora ngerti fisika. Pitakonane kaya mangkono wae ora ngerti. Bodho!*” minangka wangsulan saking tuturan “*Lha embuh. Pancen kaya mengkono bentuke*”. Saking konteks tuturan-ipun tembung panguwuh ***bodho*** menika gadhah teges nedahaken raos ngece. Tembung menika ngewrat teges ngece amargi saking konteks tuturan-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Bejo ngece paraga *utama tunggal* kanthi sanjang bilih paraga *utama tunggal* menika bodho. Bejo ngece paraga *utama tunggal* namung amargi paraga *utama tunggal* boten saged mangsuli pitakenanipun Bejo babagan endhas montor mabur ingkang dipundamel radhi lancip.

5. Tegesipun Tembung Panguwuh

Tembung panguwuh nedahaken teges *ekspresif* anggenipun ngandharaken raosing manah. Teges menika nedahaken bilih *sebab* saha *akibat* wonten gegayutanipun, tuladhanipun satunggaling tiyang badhe ngendika *aduh* nalika *kesakitan*; tembung *hore* nalika bingah, utawi *o* nalika ngraosaken gumun. Ahli ingkang ngrembag babagan tegesipun tembung panguwuh inggih menika Wedhawati, Sudaryanto, saha Setiyanto. Wedhawati (2006: 419) wonten ing bukunipun kanthi irah-irahan *Tata Bahasa Jawa Mutakhir* ngandharaken bilih raos ingkang dipuntedahaken dening tembung panguwuh kadosta raos: (a) gumun, (b) panyuwunan kawigatosan, (c) boten sarujuk, (d) rangu-rangu, (e) sarujuk, (f)

nesu, (g) ajrih, (h) ngece, (i) kagum, (j) sakit, (k) bingah, (l) kaget, saha (m) enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan; wondene Sudaryanto (1992: 124) ngandharaken raos ingkang dipuntedahaken dening tembung panguwuh inggih menika raos: (a) ajrih, (b) boten sarujuk, (c) bingah, (d) sedhih, (e) sarujuk, (f) gumun, (g) kaget, (h) ngece, (i) kagum, (j) sakit, saha (k) remen amargi tiyang sanes nandang susah; lajeng Setiyanto (2007: 180-181) ngandharaken bilih tembung panguwuh nedahaken raos: (a) boten sarujuk, (b) sarujuk, (c) sakit, (d) boten tahan, (e) kagum, (f) *sayang (menyayangkan)*, (g) nesu, (h) menging, saha (i) *kasihan*.

Saking pamanggihipun tigang ahli babagan tegesipun tembung panguwuh wonten ing nginggil menika wonten ingkang sami saha beda. Tegesing tembung panguwuh ingkang sami antawisipun pamanggih tigang ahli inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos: (a) gumun, (b) boten sarujuk, (c) sarujuk, (d) nesu, (e) ajrih, (f) ngece, (g) kagum, (h) sakit, (i) bingah, saha (j) kaget; lajeng tegesipun tembung panguwuh ingkang beda, inggih menika: (a) panyuwunan kawigatosan, (b) rangu-rangu, (c) enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan, (d) sedhih, (e) remen amargi tiyang sanes nandang susah, (f) boten tahan, (g) *sayang (menyayangkan)*, (h) menging, saha (i) *kasihan*.

Adhedhasar pamanggihipun para ahli ngengingi tegesipun tembung panguwuh wonten ingkang sami saha wonten ingkang beda. Panaliti anggenipun nganalisis *data* babagan tegesipun tembung panguwuh wonten ing panaliten menika ngginakaken pamanggihipun tigang ahli kanthi nggabungaken pamanggihipun Wedhawati, Sudaryanto, saha Setiyanto bilih tegesipun tembung

panguwuh wonten kalih dasa teges. Kalih dasa tegesipun tembung panguwuh dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

(a) Tembung panguwuh nedahaken raos gumun, tuladhanipun: *o, e, lho, wo, alah, Allah lhailah, saha Gusti Allah*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos gumun wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Ratih nginten bilih Dewi tresna dhateng Parno amargi Dewi cariyos dhateng piyambakipun saweg bingung babagan Parno. Dewi ingkang sajatosipun boten tresna dhateng Parno gumun dhateng pamanggihipun Ratih bilih Dewi tresna dhateng Parno.

Ratih : “*Lah, kowe ki ngapa? Tresna karo Parno pa piye?*”

Dewi : “***Ya ampun**, ya ora, Tih. Kowe iki ana-ana wae. Parno kuwi pengen banget nerusake sekolahe ning dheweke ora duwe ragad. Aku pengen mbiyantu dheweke Tih.*”

(kapethik saking ACBSJKM kaca 55)

Tembung panguwuh ***ya ampun*** wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* amargi wujudipun ***ya ampun*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika tiga wanda (***ya-am-pun***). Tembung panguwuh ***ya ampun*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kaget. Jinisipun tembung panguwuh kaget katingal saking titikan tembung ***ya ampun*** mujudaken perangan saking wangsulun “***Ya ampun**, ya ora, Tih. Kowe iki ana-ana wae.*” minangka wangsulun saking tuturan “*Lah, kowe ki ngapa? Tresna karo Parno pa piye?*”. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***ya ampun*** menika gadhah teges nedahaken raos kaget. Tembung menika ngewrat teges kaget

amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulane bilih Dewi kaget dhateng Ratih ingkang nginten bilih Dewi tresna dhateng Parno.

(b) Tembung panguwuh nedahaken raos boten sarujuk, tuladhanipun: *e, wu, wo, o, lho, saha whu*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos boten sarujuk wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Sesampunipun kepanggih rainipun klapa, Mbah Noto mesem lajeng nggambar ringgit wonten ing klapa gadhing ngagem pucukipun lading ingkang lancip.

Gandhang : “**Wah**, Mbah Noto ki kuna! Saben-saben gawe kembar mayang, mesthi digambari wayang.”

(kapethik saking DL12A kaca 44)

Tembung panguwuh **wah** wonten ing wicantenan nginggil kalebet wujudipun tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **wah** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK. Tembung panguwuh **wah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis gumun. Jinisipun tembung panguwuh gumun katingal saking titikan tembung **wah** mujudaken perangan saking wangsulane “**Wah**, Mbah Noto ki kuna! Saben-saben gawe kembar mayang, mesthi digambari wayang.” minangka *respon* saking kawontenan Mbah Noto nggambar ringgit wonten ing klapa gadhing. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **wah** menika gadhah teges nedahaken raos gumun. Tembung menika ngewrat teges gumun amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *tuturan* bilih Gandhang gumun dhateng Mbah Noyo ingkang saben damel kembar mayang dipungambari ringgit.

(c) Tembung panguwuh nedahaken raos sarujuk, tuladhanipun: *ha saha lha*.
Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos sarujuk wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Bakda Maghrib Mas Suraji dhateng dalemipun tiyang ingkang gerah *depresi* badhe nuweni kados pundi kawontenanipun. Mas Suraji lajeng ngaturi tiyang ingkang radi *depresi* supados ngaso amargi saweg sakit.
Suraji : “Nggih ngge ngaso mawon riyin Lik!”
Tiyang ingkang gerah *depresi* : “**Ha**, enggih Mas.”
(kapethik saking DL15S kaca 37)

Tembung panguwuh **ha** wonten ing wicantenan nginggil kalebet wujudipun tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **ha** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KV. Tembung panguwuh **ha** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis pasarujukan. Jinisipun tembung panguwuh pasarujukan katingal saking titikan tembung **ha** mujudaken perangan saking wangsulan “**Ha**, enggih Mas.” minangka wangsulan saking *tuturan* “Nggih ngge ngaso mawon riyin Lik!”. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **ha** menika gadhah teges nedahaken raos sarujuk. Tembung menika ngewrat teges sarujuk amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih tiyang ingkang gerah *depresi* nyarujuki Mas Suraji bilih piyambakipun badhe ngaso amargi saweg gerah.

(d) Tembung panguwuh nedahaken raos nesu, tuladhanipun: *hem saha yatalah*.
Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos nesu wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Jaka Pinurba sowan dhateng Raja Gulgul. Piyambakipun ngaturaken gulungan ingkang dipunparingi dening gurunipun, Resi Pawakajati. Sesampunipun maos wosing gulungan Raja Gulgul dumadakan nesu dhateng Jaka Pinurba.

Raja Gulgul : “***Kurang ajar!*** *Kowe sapa kok kumawani ngina raja. Wani-wanine kowe kandha aku ora pantes dadi raja.*”

(kapethik saking DL14S kaca 44)

Tembung panguwuh ***kurang ajar*** wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* amargi wujudipun ***kurang ajar*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika sekawan wanda (***ku-rang-a-jar***). Tembung panguwuh ***kurang ajar*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis nesu utawi *makian*. Jinisipun tembung panguwuh nesu utawi *makian* katingal saking titikan tembung ***kurang ajar*** mujudaken perangan saking wangsulana “***Kurang ajar!*** *Kowe sapa kok kumawani ngina raja. Wani-wanine kowe kandha aku ora pantes dadi raja.*” minangka *respon* saking kawontenan Raja Gulgul dumadakan nesu dhateng Jaka Pinurba. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***kurang ajar*** menika gadhah teges nedahaken raos nesu. Tembung menika ngewrat teges nesu amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *tuturan* bilih Raja Gulgul nesu dhateng Jaka Pinurba sesampunipun piyambakipun maos wosing gulungan bilih Raja Gulgul boten pantes dados raja.

(e) Tembung panguwuh nedahaken raos ajrih, tuladhanipun: *hi, wadhuh, saha adhuh*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos ajrih wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Dumadakan montor mabur ingkang saweg mabur menika oleng saha lampunipun mati, paraga *utama tunggal* rumaos ajrih menawi seda sakmenika amargi parasut ingkang badhe dipunginakaken suwek.

Paraga *utama tunggal* : “**Wadhuh Gusti**, kenging menapa kula kedah wangsul samenika.”

(kapethik saking ACBSJKM kaca 17)

Tembung panguwuh **wadhuh Gusti** wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* amargi wujudipun **wadhuh Gusti** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika sekawan wanda (**wa-dhuh-Gus-ti**). Tembung panguwuh **wadhuh Gusti** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis ajrih. Jinisipun tembung panguwuh ajrih katingal saking titikan **wadhuh Gusti** mujudaken perangan saking *tuturan* “**Wadhuh Gusti**, kenging menapa kula kedah wangsul samenika.” minangka *respon* saking kawontenan montor mabur oleng saha swiwi kiwanipun tugel sepalih, lajeng parasutipun paraga *utama tunggal* suwek. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **wadhuh Gusti** menika gadhah teges nedahaken raos ajrih. Tembung menika ngewrat teges ajrih amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih paraga *utama tunggal* rumaos ajrih menawi seda sakmenika amargi parasutipun suwek.

(f) Tembung panguwuh nedahaken raos ngece, tuladhanipun: *yhe*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos ngece wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Paraga *utama tunggal* boten mangertos babagan wujuding endhasipun montor mabur ingkang dipundamel radhi lancip. Bejo lajeng ngece paraga *utama tunggal*. Bejo lajeng ngina paraga *utama tunggal*.

Bejo : “*Heh, padha ngerti ora ngapa montor mabur siraha digawe kaya mangkono?*”
 Paraga utama tunggal : “*Lha, embuh. Pancen kaya mangkono bentuke,*”
 Bejo : “***Lha***, kuwi yen wong ora ngerti Fisika. Pitakonan kaya mangkono wae ora ngerti. *Bodho!*”
 (kapethik saking ACBSJKM kaca 15)

Tembung panguwuh ***lha*** wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung ***lha*** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKV. Tembung panguwuh ***lha*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis ngece. Jinisipun tembung panguwuh ngece katingal saking titikan tembung ***lha*** mujudaken perangan saking wangsulana “***Lha***, kuwi yen wong ora ngerti Fisika. Pitakonan kaya mangkono wae ora ngerti. *Bodho!*” minangka wangsulana saking tuturan “*Lha, embuh. Pancen kaya mangkono bentuke,*”. Saking konteks tuturan-ipun tembung panguwuh ***lha*** menika gadhah teges nedahaken raos ngece. Tembung menika ngewrat teges ngece amargi saking konteks tuturan-ipun tembung menika mujudaken wangsulana bilih Bejo ngece dhateng paraga *utama tunggal* ingkang boten saged mangsuli pitakonanipun Bejo amargi saestu boten mangertos menapa ingkang njalari endhas montor mabur dipundamel radhi lancip.

(g) Tembung panguwuh nedahaken raos kagum, tuladhanipun: *aduh, wah, saha waduh*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos kagum wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Sesampunipun dugi griyanipun, Suci sumerep kranjang roti ingkang dipunbekta Bagus kosong. Piyambakipun lajeng *kagum* dhateng Bagus ingkang sampun sadayan roti kanthi telas.
 Suci : “***Wah***, kayane laris kabeh rotine, ya, Gus? Untung gedhe?”
 (kapethik saking ACBSJKM kaca 81)

Tembung panguwuh **wah** wonten ing wicantenan nginggil kalebet wujudipun tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **wah** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK. Tembung panguwuh **wah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kagum utawi puwas. Jinisipun tembung panguwuh kagum utawi puwas katingal saking titikan tembung **wah** mujudaken perangan saking *tuturan* “**Wah, kayane laris kabeh rotine, ya, Gus? Untung gedhe?**” minangka *respon* saking kawontenan kranjang roti ingkang dipunbekta Bagus kosong. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **wah** menika gadhah teges nedahaken raos kagum. Tembung menika ngewrat teges kagum amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulane bilih Suci kagum dhateng Bagus ingkang saged sadayan roti kacang wonten sekolahanipun kanthi telas.

(h) Tembung panguwuh nedahaken raos sakit, tuladhanipun: *aduh biyung, iyung, saha aduh alah*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos sakit wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Sesampunipun copet sampun katangkep, lajeng tiyang-tiyang sami ngeroyok copet menika. Amargi rumaos sakit dipungebugi dening tiyang ingkang sampun nangkep piyambakipun, copet menika nyuwun ampun supados piyambakipun boten dipungebugi malih.

Copet : “*Ampun, Pak! Adhudhudhuh.., Kula kapok!*”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 64)

Tembung panguwuh **adhudhudhuh** wonten wicantenan ing nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung **adhudhudhuh** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan

basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika sekawan wanda (*a-dhu-dhu-dhuh*). Tembung panguwuh *adhudhudhuh* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis sakit. Jinisipun tembung panguwuh sakit katingal saking titikan tembung *adhudhudhuh* ingkang gayut kaliyan kawontenan copetipun rumaos sakit dipungebugi dening bapak-bapak ingkang nangkep piyambakipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *adhudhudhuh* menika gadhah teges nedahaken raos sakit. Tembung menika ngewrat teges sakit amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih copetipun rumaos sakit amargi dipungebugi dening bapak-bapak ingkang nangkep piyambakipun wonten peken sesampunipun piyambakipun nyopet Bu Rini.

(i) Tembung panguwuh nedahaken raos bingah, tuladhanipun: *hore*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos bingah wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Sesampunipun dugi wonten dalemipun, Pak Sukirman lajeng paring pangertosan dhateng Ibu Sukirman bilih piyambakipun dipunparingi oleh-oleh saking Kudus dening Pak Rudi. Bu Sukirman bingah amargi oleh-olehipun katingal eca. Sami kaliyan garwanipun, Pak Sukirman ugi bingah saha ngucap sukur dhumateng Gusti Allah.

Bu Sukirman : “*Wah, enak iki, Pak.*”

Pak Sukirman : “*Alhamdulillah, Bu. Rejekine awake dhewe saiki lagi gangsar. Soale Bapak mau ngangkat areng, banjur karo Bu Yayuk diparingi arta,*”

(kapethik saking ACBSJKM kaca 104)

Tembung panguwuh *alhamdulillah* wonten wicantenan ing nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung *alhamdulillah* ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan

basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika gangsal wanda (*al-ham-du-lil-lah*). Tembung panguwuh *alhamdulillah* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis lega utawi sukur. Jinisipun tembung panguwuh lega utawi sukur katingal saking titikan tembung *alhamdulillah* gayut kaliyan tuturan “*Wah, enak iki, Pak.*”. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *alhamdulillah* menika gadhah teges nedahaken raos bingah. Tembung menika ngewrat teges bingah amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Pak Sukirman rumaos bingah amargi pinaringah rejeki ingkang gangsar.

(j) Tembung panguwuh nedahaken raos kaget, tuladhanipun: *lhadalah, lho, saha gandrik*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos kaget wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Wonten ing parkiran sesampunipun Pak Rohmat nyantelaken tas saha buntelan kresek wonten motor, dumadakan Pak Ruslan nabok pengkeranipun Pak Rohmat.

Pak Rohmat : “*We...!*”

(kapethik saking ACBSJKM kaca 103)

Tembung panguwuh *we* wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *we* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KV. Tembung panguwuh *we* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kaget. Jinisipun tembung panguwuh kaget katingal saking titikan tembung *we* minangka *respon* kaget amargi pangkeranipun dipuntabok. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *we* menika gadhah teges nedahaken raos kaget. Tembung menika

ngewrat teges kaget amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Pak Rohmat rumaos kaget amargi dipuntabok pangkeranipun dening Pak Ruslan. Pak Rohmat boten mangertos bilih Pak Ruslan dhateng kanthi nabok pangkeranipun.

(k) Tembung panguwuh nedahaken raos panyuwunan kawigatosan, tuladhanipun:

e. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos panyuwunan kawigatosan wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Wonten ing alam impen, nalika saweg
boten sadar, Pak Rohmat
dipuntimbali dening tiyang kakung
ingkang sampun sepuh saha ngginakaken
ageman pethak.

Simbah Kakung kanthi ageman pethak : “*Rohmat... Rohmat, **he**.... Nak Rohmat.*”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 107)

Tembung panguwuh **he** wonten ing wicantenan nginggil kalebet wujudipun tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **he** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KV. Tembung panguwuh **he** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan. Jinisipun tembung panguwuh *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan katingal saking titikan tembung **he** mujudaken perangan saking *tuturan* “*Rohmat... Rohmat, **he**.... Nak Rohmat.*” gayut kaliyan kawontenan Simbah Kakung kanthi ageman pethak nimbali Pak Rohmat. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **he** menika gadhah teges nedahaken raos panyuwunan kawigatosan. Tembung menika ngewrat teges panyuwunan kawigatosan amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken

tuturan bilih Simbah Kakung kanthi ageman pethak nyuwun kawigatosanipun Pak Rohmat kanthi nimbali Pak Rohmat.

(l) Tembung panguwuh nedahaken raos rangu-rangu, tuladhanipun: *e*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos rangu-rangu wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Bu Sri kanthi rangu-rangu mangsuli pitakenanipun Bu Ning bilih anggenipun saged mendhet SHU ngantos dinten sakmenika.

Bu Ning : “*Ngantos dinten napa nggih, Bu? Kok kula boten mireng babar blas?*”

Bu Sri : “*Sanjange Bapake wingi nika ngantos dinten niki, nanging yen boten klentu lho, Bu.*”

(kapethik saking ACBSJKM kaca 21)

Tembung panguwuh *lho* wonten wicantenan *data* no. 26 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *lho* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKV. Tembung panguwuh *lho* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis rangu-rangu. Jinisipun tembung panguwuh rangu-rangu katingal saking titikan tembung *lho* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Ngantos dinten napa nggih, Bu? Kok kula boten mireng babar blas?*”. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *lho* menika gadhah teges nedahaken raos rangu-rangu. Tembung menika ngewrat teges rangu-rangu amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Ibu Sri ngendika kanthi rangu-rangu anggenipun mangsuli pitakenanipun Bu Ning bilih dinten menika minangka dinten pungkas anggenipun mendhet SHU wonten koperasi.

(m) Tembung panguwuh nedahaken raos enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan, tuladhanipun: *adhuh*. Tuladhanipun tegesing tembung

panguwuh ingkang nedahaken raos enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Bu Atun ngengetaken Bu Sarti bilih mantunipun Mbah Noyo nate ngendika menawi badhe nyuwun sumbangan ampun dhateng Mbah Noyo ananging dhateng mantunipun. Sesampunipun midhanget andharan saking Bu Atun, Bu Sarti enget malih dhateng ngendikanipun mantunipun Mbah Noyo.

Bu Atun : “*Alah, kowe kan wis ngerti dhewe watakke Mbah Noyo kaya ngono kok isih dijaluki. Kan mantune wis weling nek ana sumbangan apa-apa njaluk karo dhekne wae.*”

Bu Sarti : “*Oiya ya aku lali. Ya wis saiki aku tak neng omahe Bu Tinah wae.*”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 31)

Tembung panguwuh *oiya* wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung *oiya* ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika tiga wanda (*o-i-ya*). Tembung panguwuh *oiya* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan. Jinisipun tembung panguwuh enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan katingal saking titikan tembung *oiya* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “..... *Kan mantune wis weling nek ana sumbangan apa-apa njaluk karo dhekne wae*”. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *oiya* menika gadhah teges nedahaken raos enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan. Tembung menika ngewrat teges enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Bu Surti enget malih bilih mantunipun Mbah Noyo nate ngendika menawi badhe nyuwun

sumbangan ampun dhateng Mbah Noyo ananging dhateng mantunipun Mbah Noyo.

(n) Tembung panguwuh nedahaken raos sedhih, tuladhanipun: *adhuh*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos sedhih wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Pak Sukirman saha Bu Sukirman sampun pasrah dhateng penyakit kanker putranipun amargi dokter ingkang nangani putranipun ugi sampun pasrah. Bu Sukirman rumaos sedhih amargi kantun sekedhap malih Deni dados sarjana ananging sakit kangkeripun sampun parah.

Bu Sukirman : “***Oalah**, Pak, Pak. Kari sedelok maneh Deni lulus dadi sarjana, kok malah kudu nandhang kaya ngene?*”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 106)

Tembung ***oalah*** salebeting wicantenan wonten ing nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung ***oalah*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika tiga wanda (*o-a-lah*). Tembung panguwuh ***oalah*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis sedhih. Jinisipun tembung sedhih katingal saking titikan tembung ***oalah*** ingkang gayut kaliyan kawontenan Deni sakit kangker sampun parah, kamangka sekedhap malih badhe dipunwisuda. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***oalah*** menika gadhah teges nedahaken raos sedhih. Tembung menika ngewrat teges sedhih amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Ibu Sukirman rumaos sedhih dhateng sakit kangkeripun Deni ingkang sampun parah, kamangka sekedhap malih Deni badhe dipunwisuda.

(o) Tembung panguwuh nedahaken raos remen amargi tiyang sanes nandang susah, tuladhanipun: *sokur saha harataya*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos remen amargi tiyang sanes nandang susah wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Bu Tinah sumerep Bu Nuning ingkang saweg mendheti botol saha kaleng bekas wonten ing kebon caket dalemipun Bu Tinah.
 Bu Sukirman : “***Sukur***, *rasakna saiki kowe mlarat. Mbiyen lagi isih sugih dijaluki sumbangan ra tau ngekei.*”

Tembung panguwuh ***sukur*** wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung ***sukur*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda (*su-kur*). Tembung panguwuh ***sukur*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis remen amargi tiyang sanes nandang susah. Jinisipun tembung panguwuh remen amargi tiyang sanes nandang susah katingal saking titikan tembung ***sukur*** mujudaken perangan saking wangsulan “***Sukur***, *rasakna saiki kowe mlarat. Mbiyen lagi isih sugih dijaluki sumbangan ra tau ngekei.*” minangka *respon* saking kawontenan Bu Nuning saweg mendheti botol saha kaleng bekas. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***sukur*** menika gadhah teges nedahaken raos remen amargi tiyang sanes nandang susah. Tembung menika ngewrat teges remen amargi tiyang sanes nandang susah amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *tuturan* bilih Bu Tinah remen menawi Bu Nuning sakmenika sampun boten sugih malih saha mendheti barang bekas wonten kebon.

(p) Tembung panguwuh nedahaken raos boten tahan, tuladhanipun: *tobat*.

Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos boten tahan wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Pak Tomo sampun rumaos boten tahan nengga malih amargi anggenipun ngentosi giliran mendhet SHU sampun dangu sanget. Piyambakipun rumaos nggrekes saha boten sekeca.

Pak Tomo : “**Dhuh...** *tobat tenan. Kok ya ora gek cak-cek.*”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 23)

Tembung panguwuh **dhuh** wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **dhuh** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK. Tembung panguwuh **dhuh** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis gela. Jinisipun tembung panguwuh gela katingal saking titikan tembung **dhuh** ingkang mujudaken *respon* dhateng kawontenan bilih Pak Tomo anggenipun nengga giliran sampun dangu lajeng badanipun grekes saha boten sekeca. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **dhuh** menika gadhah teges nedahaken raos boten tahan. Tembung menika ngewrat teges boten tahan amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Pak Tomo sampun boten tahan nengga giliran amargi anggenipun nengga sampun dangu, lajeng badanipun grekes saha boten sekeca.

(q) Tembung panguwuh nedahaken raos *sayang (menyayangkan)*, tuladhanipun: *eman*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos *sayang (menyayangkan)* wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Bu Janah sumerep Diki dibekta griya sakit amargi *overdosis* ngginakaken *narkoba* kaliyan kanca-kancanipun.

Bu Janah : “**Eman**, bocah bagus-bagus jare tindak tanduke ora pener.”

Tembung panguwuh **eman** wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung **eman** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda (**e-man**). Tembung panguwuh **eman** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis *sayang* (*menyayangkan*). Jinisipun tembung panguwuh *sayang* (*menyayangkan*) katingal saking titikan tembung **eman** ingkang mujudaken *respon* dhateng kawontenan Diki dipunbekta griya sakit amargi *overdosis narkoba*. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **eman** menika gadhah teges nedahaken raos *sayang* (*menyayangkan*). Tembung menika ngewrat teges *sayang* (*menyayangkan*) amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Bu Janah nyayangkaken Diki ingkang bagus rupanipun ananging tumindakipun boten pener.

(r) Tembung panguwuh nedahaken raos menging, tuladhanipun: *ah saha hus*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos menging wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Sesampunipun kepanggih rainipun klapa, Mbah Noto mesem lajeng nggambar ringgit wonten ing klapa gadhing ngagem pucukipun lading ingkang lancip. Gandhang lajeng matur dhateng Mbah Noto bilih klapanipun boten namung gambar ringgit ananging dipungambari sanesipun gambar ringgit.

Gandhang : “.... Saben-saben gawe kembar mayang, mesthi digambari wayang. Mbok gambar liyane Mbah, kayata gambar Sinchan, Doraemon, apa gambare mantene lagi nunggang montor gedhe ngono lho!”

Mbah Noto : “**Hus**, ya ora oleh! Kambil gadhing kanggo kembar mayang iku ya tetep gambare wayang, ora bisa diganti liyane, Dhang,”

(kapethik saking DL12A kaca 45)

Tembung panguwuh **hus** wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **hus** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK. Tembung panguwuh **hus** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis menging. Jinisipun tembung panguwuh menging katingal saking titikan tembung **hus** mujudaken perangan saking wangsulane “**Hus**, ya ora oleh!” minangka wangsulane saking tuturan “.... Mbok gambar liyane Mbah, kayata gambar Sinchan, Doraemon,”. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **hus** menika gadhah teges nedahaken raos menging. Tembung menika ngewrat teges menging amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsalan bilih Mbah Noto menging dhateng Gandhang anggenipun damel kembar mayang kedah dipungambari ringgit, boten kepareng dipungambari sanesipun.

(s) Tembung panguwuh nedahaken raos *kasihan*, tuladhanipun: *mesakake*. Tuladhanipun tegesing tembung panguwuh ingkang nedahaken raos *kasihan* wonten salebeting wicantenan kadosta andharan wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Nalika Bu Tuti tindak peken, piyambakipun kepanggih kaliyan Minah ingkang saweg sadayan koran.

Minah : “*Tiyang sepuh kula sampun seda sedaya Bu, sodharanipun kula ugi boten wonten teng mriki.*”

Bu Tuti : “**Mesakake**, nduk. Kowe berarti saiki mung urip dhewekan?”

Tembung panguwuh **mesakake** wonten wicantenan nginggil kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung. Babagan menika amargi wujudipun tembung **mesakake** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika sekawan wanda (**me-sak-a-ke**). Jinisipun

tembung panguwuh *kasihan* katingal saking titikan tembung *mesakake* mujudaken perangan saking wangsulane “*Mesakake, nduk. Kowe berarti saiki mung urip dhewekan?*” minangka wangsulane saking tuturan *Tiyang sepuh kula sampun seda sedaya Bu, sodharanipun kula ugi boten wonten teng mriki*”. Saking konteks tuturan-ipun tembung panguwuh *mesakake* menika gadhah teges nedahaken raos *kasihan*. Tembung menika ngewrat teges *sayang kasihan* amargi saking konteks tuturan-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Bu Janah nyayangaken Diki ingkang bagus rupanipun ananging tumindakipun boten pener.

D. Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh

Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh minangka asiling kempalan 20 cerkak ingkang dipunripta dening para siswa SMA sadrajat sakukuban kutha Yogyakarta ingkang dados *peserta* wonten Bengkel Sastra Jawa 2007. Bengkel Sastra Jawa 2007 ingkang dipunadani dening Balai Bahasa Yogyakarta dados satunggaling *upaya* anggenipun nyengkuyung sastra Jawi kanthi nggegulang siswa SMA sadrajat supados wasis ngripta cerkak. Bengkel Sastra Jawa 2007 menika dados sarana saha papan ngasah wawasan lan kaprigelan para siswa ingkang ngudi dados sastrawan Jawi.

Asilipun para siswa wonten ing Bengkel Sastra Jawa 2007 saged damel cerkak kanthi gayanipun piyambak-piyambak. Antologi kidung megatruh kasil macak cerkak-cerkak peserta Bengkel Sastra Jawa 2007 ingkang sampun dipunseleksi. Tema-temanipun kathah ingkang gayut kaliyan donyaning para mudha, kadosta babagan katresnan, gegayuhaning lare sekolah, kekancan, lan

masalah keluarga. Wonten ing salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* ngewrat 20 irah-irahan cerkak kanthi tema ingkang maneka warni, inggih menika: *Mitraku, Sewungkus Roti Cilik, Kerampokan, Tumindak kang Becik, Woh Dhondhong Pindhane, Pitulas Tahun, Tresnaku neng Endi, Lelumban ing Samudraning Ati, Temen Tinemu, Oalah Biyung-biyung, By, Korban, Ora Saendah Pengangen-angen, Pinter Minteri, Dina-dina Dina, Kenapa Aku Kudu Melu Kowe, Ragad, Korupsi, Saiyek Saeka Praya, saha Kidung Megatruh*.

E. Panaliten Inggang Jumbuh

Panaliten inggang jumbuh kaliyan panaliten panaliti kanthi irah-irahan *Tembung Panguwuh wonten ing Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* wonten kalih, kadosta wonten ing ngandhap menika.

- 1) *Penggunaan Interjeksi dalam Novel Rembulan Ndadari*, dening Esti Pranita (07205244105). Panaliten dening Esti Pranita menika awujud skripsi ngandharaken wujud saha *fungsi* tembung panguwuh inggang wonten salebeting *novel Rembulan Ndadari*. Panaliten menika jumbuh kaliyan panaliten panaliti amargi sami-sami ngrembag babagan ngelmu basa *morfologi* inggang mliginipun tembung panguwuh/ *interjeksi*. Bedanipun panaliten dening Esti Pranita kaliyan panaliten panaliti inggih menika babagan inggang dipunrembag saha *objek* inggang dipunginakaken minangka pirantos kangge manggihaken *data* babagan tembung panguwuh. Panaliten dening Esti Pranita ngrembag babagan wujud saha *fungsi* tembung panguwuh wonten salebeting *novel* kanthi irah-irahan *Rembulan*

Ndadari, wondene panaliten panaliti ngrembag babagan wujud, jinis saha teges tembung panguwuh wonten salebeting antologi cerkak kanthi irah-irahan *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.

2) *Tembung Panguwuh Bahasa Jawa pada Rubrik Pengalamanku di Majalah Djaka Lodang Tahun 2012*, dening Wibowo Hadi Setiyawan (08205244070). Panaliten dening Wibowo menika awujud skripsi ingkang ngandharaken babagan wujud saha teges tembung panguwuh wonten salebeting *rubrik Pengalamanku* ing kalawarti *Djaka Lodang* taun 2012. Panaliten menika jumbuh kaliyan panaliten panaliti amargi sami-sami ngrembag babagan ngelmu basa *morfologi* ingkang mliginipun babagan wujud saha teges tembung panguwuh. Bedanipun panaliten dening Wibowo kaliyan panaliten panaliti inggih menika *objek* ingkang dipunginakaken minangka pirantos kangge manggihaken *data* babagan tembung panguwuh. Panaliten dening Wibowo ngrembag babagan wujud saha teges tembung panguwuh wonten salebeting *rubrik Pengalamanku* ing kalawarti *Djaka Lodang* taun 2012, wondene panaliten panaliti ngrembag babagan wujud, jinis saha teges tembung panguwuh wonten salebeting antologi cerkak kanthi irah-irahan *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.

3) *Interjeksi Bahasa Indonesia*, dening Mei Hardiah (10/7244/PSA/2304). Panaliten dening Mei Hardiah menika awujud tesis ingkang ngandharaken babagan (a) wujud tembung panguwuh saha *realitas* panganggnipun wonten ing basa Indonesia, (b) teges saha *klasifikasi* tembung panguwuh wonten ing basa Indonesia, saha (c) ginanipun tembung panguwuh basa Indonesia tumrap *konteks komunikasi*. Panaliten menika jumbuh kaliyan panaliten panaliti amargi sami-sami

ngrembag babagan ngelmu basa *morfologi* ingkang mliginipun babagan wujud saha teges tembung panguwuh. Bedanipun panaliten dening Mei Hardiah kaliyan panaliten panaliti inggih menika panalitenipun Mei Hardiah ngrembag babagan tembung panguwuh basa Indonesia wonten ing wicantenan kasunyatan wondene panaliten panaliti ngrembag tembung panguwuh basa Jawi wonten salebeting karya sastra inggih menika *antologi cerkak* kanthi irah-irahan *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.

Adhedhasar saking panaliten ingkang jumbuh kaliyan panaliten menika sampun dipunandharakaken beda saha samnipun. Pramila kabuktekaken menawi panaliten babagan tembung panguwuh wonten salebeting antologi cerkak kanthi irah-irahan *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* dereng nate dipunrembag panaliti sanes. Panaliten menika saged dipundadosaken *gambaran* kangge panaliten salajengipun, mliginipun babagan tembung.

F. Nalaring Pikir

Morfologi inggih menika satunggaling ngelmu *linguistik* ingkang ngrembag babagan wujuding tembung, pangrakiting tembung saha ewah-ewahanipun tembung. Saking andharan babagan jinisipun tembung miturut pamanggihipun para ahli, jinising tembung basa Jawi dipunperang dados sedasa, inggih menika: (a) tembung aran utawi *kata benda (nomina)*, (b) tembung kriya utawi *kata kerja (verba)*, (c) tembung sifat utawi *kata sifat (adjektiva)*, (d) tembung katrangan utawi *kata keterangan (adverbia)*, (e) tembung sesulih utawi *kata ganti (pronomina)*, (f) tembung wilangan utawi *kata bilangan (numeralia)*, (g) tembung

panggandheng utawi *kata sambung (konjungsi)*, (h) tembung ancer-ancer utawi *kata depan (preposisi)*, (i) tembung panyilah utawi *kata sandang (artikula)*, saha (j) tembung panguwuh utawi *kata seru (interjeksi)*. Saking sedasa jinising tembung kalawau, ingkang gayut kaliyan perkawis ingkang dipunrembag wonten panaliten inggih menika tembung panguwuh.

Tembung panguwuh inggih menika tembung ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken raosing manahipun panutur. Tembung panguwuh dipunbedakaken miturut wujud, jinis, saha tegesipun. Miturut wujudipun, tembung panguwuh kaperang dados tembung panguwuh *primer* saha *sekunder*. Miturut jinisipun, tembung panguwuh dipunperang dados kalih welas, inggih menika (a) tembung panguwuh *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan, (b) tembung panguwuh kuciwa utawi keduwung, (c) tembung panguwuh kaget, (d) tembung panguwuh jijik, (e) tembung panguwuh lega utawi sukur, (f) tembung panguwuh kagum utawi puwas, (g) tembung panguwuh sakit, (h) tembung panguwuh sedhih, (i) tembung panguwuh gegayuhan, (j) tembung panguwuh gumun, (k) tembung panguwuh ngajak, saha (l) tembung panguwuh nesu utawi *makian*. Tegesipun tembung panguwuh wonten salebeting wicantenan kaperang dados kalih dasa jinis, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos: gumun, boten sarujuk, sarujuk, nesu, ajrih, ngece, kagum, sakit, bingah, kaget, panyuwunan kawigatosan, rangu-rangu, enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan, sedhih, remen amargi tiyang sanes nandang susah, boten tahan, *sayang (menyayangkan)*, menging, saha *kasihan*.

Tembung panguwuh saged kapanggihaken wonten salebeting wicantenan lisan saha seratan. Tembung panguwuh ingkang wonten salebeting wicantenan seratan saged dipunpanggihaken wonten *karya sastra cerkak* kadosta ingkang wonten ing *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* minangka asiling kempalan 20 cerkak ingkang dipunripta dening para siswa SMA sadrajat sakukuban kutha Yogyakarta ingkang dados *peserta* wonten Bengkel Sastra Jawa 2007. Bengkel Sastra Jawa 2007 ingkang dipunadani dening Balai Bahasa Yogyakarta dados satunggaling *upaya* anggenipun nyengkuyung sastra Jawi kanthi nggegulang siswa SMA sadrajat supados wasis ngripta cerkak.

Tembung panguwuh ingkang wonten ing cerkak awujud tembung panguwuh ingkang wonten salebeting wicantenan antawisipun paraga setunggal kaliyan paraga sanesipun kanthi konteks *tuturan* tartamtu. Wonten salebeting wicantenan, satunggal wujud tembung panguwuh gadhah teges ingkang beda gumantung kaliyan *konteks tuturan*ipun. Pramila kangge mangertosi teges tembung panguwuh wonten ing *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* dipuntingali *konteks tuturan*-ipun.

BAB III CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Wonten panaliten menika, panaliti ngginakaken *metode* panaliten *deskriptif*. *Metode deskriptif* menika dipuntindakaken adhedhasar kasunyatan utawi *fenomena empiris* ingkang wonten ing panutur-panuturipun satemah *data* ingkang dipunasilaken utawi dipunserat awujud basa kados *paparan* sawontenipun (Sudaryanto, 1986: 62). Jinising *metode deskriptif* menika ngasilaken *data-data* kanthi *deskriptif* arupi *data* ingkang nyata, ingkang dipunserat kanthi ngandharaken tembung panguwuh. *Metode deskriptif* menika dipunginakaken kangge ngandharaken wujudipun, jinisipun, saha tegesipun tembung panguwuh ingkang wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.

B. Data lan Sumber Data

Data ingkang dipunkaji wonten panaliten kanthi irah-irahan *Tembung Panguwuh wonten ing Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* menika awujud tembung panguwuh. Tembung panguwuh minangka *data* wonten ing panaliten menika dipuntaliti kanthi *analisis* babagan wujudipun, jinisipun, saha tegesipun tembung panguwuh.

Sumbering *data* panaliten menika saking *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* ngemot 20 irah-irahan cerkak kanthi tema ingkang maneka

warni amargi antawisipun tema satunggal cariyos kaliyan tema cariyos sanesipun menika beda. *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* menika kacithak dening Departemen Pendidikan Nasional Pusat Balai Bahasa Yogyakarta rikala taun 2007. *Antologi cerkak* kasebut dipundadosaken sumbering *data* wonten panaliten menika amargi ngewrat wicantenan ingkang ngginakaken tembung panguwuh. Adhedhasar saking kawontenan menika, pramila *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* dipunginakaken minangka sumbering *data*.

C. Caranipun Ngempalaken *Data*

Anggenipun ngempalaken *data* wonten ing panaliten menika, panaliti ngginakaken kalih werni *teknik*, inggih menika *teknik* maos saha *teknik* nyathet. *Teknik* maos dipuntindakaken kanthi cara maos *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* kanthi tliti saha permati. Anggenipun maos boten namung sapisan, ananging dipunambali ngantos pikantuk *data* ingkang leres, inggih menika *data* ingkang ngewrat tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. Sesampunipun panaliti manggihaken *data* ingkang awujud tembung panguwuh, lajeng *data* menika dipuntetepaken miturut wujud, jinis, saha tegesipun tembung panguwuh. Anggenipun netepaken wujudipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* wonten ing panaliten menika panaliti gayutaken kaliyan *teori* babagan wujudipun tembung panguwuh ingkang kaginakeken minangka pathokan wonten panaliten menika.

Jinisipun tembung panguwuh dipuntetepaken kanthi dipunjumbuhaken kaliyan *teori* babagan jinisipun tembung panguwuh ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten. Menawi wujudipun tembung panguwuh saha jinisipun tembung panguwuh sampun dipuntetepaken, lajeng panaliti netepaken tegesipun tembung panguwuh. Tegesipun tembung panguwuh dipuntetepaken kanthi ningali *konteks tuturan*-ipun. Saklajengipun ingkang dipuntindakaken inggih menika nyukani tandha ing tembung panguwuh ingkang sampun kapanggihaken wonten ing antologi cerkak menika.

Sesampunipun *teknik* maos katindakaken, saklajengipun inggih menika *teknik* nyathet. Wonten ing *teknik* nyathet, *data* ingkang sampun dipunsukani tandha lajeng dipunserat dening panaliti wonten ing kertu *data* kanthi jangkep saha trep kaliyan *data* ingkang dipunbetahaken wonten panaliten, inggih menika babagan wujud, jinis, saha tegesipun tembung panguwuh. Satemah, *cara* menika saged damel langkung gampiling *klasifikasi* saha *analisis data*.

D. Pirantining Panaliten

Pirantining panaliten inggih menika piranti ingkang dipunginakaken kangge ngasilaken *data* wonten ing panaliten. Pirantining panaliten ingkang pokok inggih menika panaliti piyambak (*human instrument*), tegesipun wonten ing panaliten menika panaliti ingkang manggihaken *data* kanthi maos *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* minangka *sumber data*, saklajengipun panaliti manggihaken saha ngempalaken *data* kanthi nyukani tandha wonten ing tembung minangka *data* ingkang kalebet tembung panguwuh. *Data* kanthi wujud

tembung ingkang sampun dipunsukani tandha menika lajeng dipuntemtokaken miturut wujud tembung panguwuh saha jinisipun tembung panguwuh ingkang dipunjumbuhaken kanthi *kriteria-kriteria* ing *teori* magepokan kaliyan wujudipun tembung panguwuh. Panaliti lajeng nemtokaken tegesipun tembung panguwuh wonten ing *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* kanthi ningali *konteks tuturan*-ipun. Pungkasanipun, panaliti nganalisis *data* ingkang sampun kapanggihaken saha dipunpantha-pantha miturut wujud, jinis, saha tegesipun tembung panguwuh kanthi jumbuhaken kaliyan *teori* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika saha *konteks tuturan*-ipun. Asiling panaliten lajeng kaandharaken kanthi *deksriptif*.

Pirantos pambiyantu ingkang dipunginakaken ing panaliten inggih menika kertu *data* saha *tabel analisis data*. Kertu *data* dipunginakaken kangge nyerat sedaya *data* minangka wangsulaning prekawis ingkang dipunpadosi, inggih menika ngengingi wujudipun tembung panguwuh, jinisipun tembung panguwuh, saha tegesipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. Kertu *data* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika awujud *tabel*. *Tabel* gadhah *fungsi* kangge nggampilaken anggenipun ngecek saha ngempalaken *data*. Wujud kertu *data* ingkang dipunginakaken panaliti wonten ing panaliten kadosta ingkang wonten ngandhap menika.

Tabel 1: Wujud Kertu Data

No. Data	: 136
Sumber Data	: Kp/103/ACBSJKM
Konteks Tuturan	: Wonten ing parkirane sesampunipun Pak Rohmat nyantelaken Tas saha buntelan kresek wonten motor, dumadakan Pak Ruslan nabok pangkeranipun Pak Rohmat.
Tuturan	: “ <i>We...!</i> ”
Wujudipun TP	: <i>Primer</i> , minangka setunggal wanda kanthi <i>pola fonotaktis</i> KV.
Jinisipun TP	: Kaget, <i>We...!</i> ~ Pak Rohmat dipuntabok pangkeranipun dening Pak Ruslan.
Tegesipun TP	: Nedahaken raos kaget amargi dipuntabok pangkeranipun dening Pak Ruslan.

Katrangan:

TP : Tembung Panguwuh

Kp : Korupsi

ACBSJKM : *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa Kidung Megatruh: 2007*

E. Caranipun Nganalisis Data

Teknik anggenipun nganalisis data wonten panaliten “*Tembung Panguwuh wonten ing Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*” menika ngginakaken *teknik analisis deskriptif*. Cara anggenipun nganalisis data wonten ing panaliten menika katindakaken kanthi kalih tataran inggih menika *analisis* tataran kapisan saha *analisis* tataran kaping kalih. *Analisis* tataran kapisan katindakaken kanthi maos, manggihaken data ingkang dipuntetepaken miturut wujud, jinis saha teges tembung panguwuh; lajeng nyerat data ingkang sampun kapanggihaken wonten ing kertu data. Data nalika dipunlebetaken wonten ing kertu data, dipunanalisis wujudipun, jinisipun, saha tegesipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. Anggenipun nganalisis wujudipun tembung panguwuh dipuntingali saking wujudipun tembung menika prasaja menapa boten saha kasususun saking

setunggal wanda menapa langkung saking setunggal wanda kanthi jumbuhaken kaliyan *teori* wujudipun tembung panguwuh, lajeng anggenipun nganalisis jinisipun tembung panguwuh kanthi dipunjumbuhaken kaliyan *teori* jinisipun tembung panguwuh. Babagan tegesipun tembung panguwuh dipunanalisis kanthi jumbuhaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun.

Cara anggenipun nganalisis *data* ingkang salajengipun inggih menika tataran kaping kalih, inggih menika sesampunipun *data* dipunpanggihaken saha dipunlebetken ing kertu *data*, salajengipun *data* dipunanalisis wonten ing *tabel analisis*. Sedaya *data* menika dipunpantha-pantha miturut *kategori*-ipun piyambak-piyambak. Kapisan *data* dipunpantha-pantha miturut wujudipun tembung panguwuh. Sesampunipun netepaken wujudipun tembung panguwuh lajeng jinisipun tembung panguwuh dipuntetepaken kanthi dipunjumbuhaken kaliyan *teori* babagan jinisipun tembung panguwuh ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten. Menawi wujudipun tembung panguwuh saha jinisipun tembung panguwuh sampun dipuntetepaken, lajeng panaliti netepaken tegesipun tembung panguwuh. Tegesipun tembung panguwuh dipuntetepaken kanthi ningali *konteks tuturan*-ipun. Saklajengipun *data* dipunrembag kanthi *deskriptif* wonten ing pirembagan. Asiling panaliten boten sedaya dipunrembag wonten ing pirembagan, ananging namung saperangan kemawon minangka tuladha *data* saking wujud, jinis, saha tegesipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. Asiling panaliten sanesipun dipunserat wonten *tabel analisis data* ingkang wonten ing lampiran.

Analisis data ingkang dipuntindakaken wonten panaliten menika kanthi pandom ngelmu *linguistik*, mliginipun ngengingi tata tembung.

F. *Validitas saha Reliabilitas Data*

Wonten panaliten menika cara anggenipun ngesahaken *data* menika kanthi *validitas saha reliabilitas*. *Validitas* ingkang dipunginakaken wonten panaliten inggih menika ngginakaken *validitas triangulasi teori*, *validitas semantik*, saha tetimbangan ahli. *Validitas triangulasi teori* dipuntindakaken kanthi cara jumbuhaken *data* kaliyan *teori-teori* ingkang dipunginakaken minangka dhasar utawi landhesan. *Validitas semantik* wonten panaliten menika nafsiraken *data* kanthi ningali wigatosing teges miturut *konteks*-ipun. Salajengipun, tetimbangan *ahli* dipuntindakaken kanthi cara konsultasi babagan asil panalitenipun kaliyan *ahli* ingkang mangertosi bidang ingkang dipunteliti. Wonten ing panaliten menika ingkang dados ahli inggih menika *dosen pembimbing*. Tuladha anggenipun nganalisis *data* kanthi *validitas triangulasi saha validitas semantik* kadosta ingkang wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Paraga *utama tunggal* dugi griyanipun, kanthi menggehe-mengehe saha bingah, piyambakipun matur dhateng Ibunipun bilih pikantuk beasiswa kuliah ing *MIT University* Amerika Serikat.

Ibunipun Paraga *utama tunggal* : “**Walah**, nduk. Simbok bungah banget, nduk. Pungkasane kowe dadi bocah pinter. Sesuk mesthi kowe numpak motor mabur, ya!”
(kapethik saking ACBSJKM kaca 13)

Tembung panguwuh **walah** wonten ing wicantenan nginggil menika kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung. Kangge mbuktikaken bilih

analisis menika leres menapa boten, salajengipun tembung panguwuh **walah** menika dipuncocokaken kaliyan teori ingkang kaginakaken wonten panaliten inggih menika teorinipun Wedhawati. Saking andharanipun Wedhawati (2006: 417-418) bilih tembung panguwuh sekunder inggih menika tembung panuwuh ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan limrahipun. Lajeng tembung panguwuh *sekunder* dipunperang dados sekawan inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung, tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *reduplikasi*, *tembung panguwuh sekunder* kanthi wujud *frasa*, saha tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *klausa* utawi ukara. Adhedhasar teorinipun Wedhawati menika kabuktikaken bilih tembung **walah** menika kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung.

Tembung panguwuh **walah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis bingah. Jinisipun tembung panguwuh bingah katingal saking titikan tembung **walah** ingkang gayut kaliyan kawontenan putrinipun katampi beasiswa kuliah wonten ing *MIT University*. Tembung panguwuh **walah** kanthi jinis bingah menika mujudaken perangan saking wangsulun “**Walah**, nduk. Simbok bungah banget, nduk. Pungkasane kowe dadi bocah pinter. Sesuk mesthi kowe numpak motor mabur, ya!” minangka *respon* saking kawontenan putrinipun katampi beasiswa kuliah wonten ing *MIT University*. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **walah** menika gadhah teges nedahaken raos bingah. Tembung menika ngewrat teges bingah amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Ibunipun *paraga utama tunggal* rumaos bingah

sesampunipun nampi pawartos saking paraga *utama tunggal* bilih piyambakipun katampi beasiswa kulih wonten *MIT University* Amerika Serikat.

Reliabilitas ingkang dipunginakaken wonten panaliten “*Tembung Panguwuh wonten ing Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*” inggih menika *reliabilitas stabilitas (stability)*. *Reliabilitas stabilitas* gayut kalihan *konsistensi* piranti kangge ngukur *data* ingkang dipunambali kaping kathah. *Reliabilitas stabilitas* dipunginakaken kangge ngukur *data* ingkang dipunambali kaping kathah ananging asilipun sami, kanthi sarat *data-data* ingkang kaukur kawontenanipun sami ananging wekdalipun beda (Setiyadi, 2006: 16-17). *Reliabilitas stabilitas* wonten panaliten menika ningali saha maos kanthi dipunlampahi kaping kathah tumrap *data* miturut *konteks* ingkang dipuntegesi supados pikantuk *data* ingkang *stabil* (boten ewah-ewah). *Data* ingkang sampun dipuntampi lajeng dipunkaji jumbuh kalihan perkawis ingkang dipuntaliti wonten panaliten inggih menika jinising tembung panguwuh, wujudipun tembung panguwuh, saha tegesipun tembung panguwuh wonten ing *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*.

BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. Asiling Panaliten

Perangan menika ngemot asiling panaliten “*Tembung Panguwuh wonten ing Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*” inggih menika wujudipun, jinisipun, saha tegesipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. Asiling panaliten menika dipunandharaken wonten *tabel* ringkesan. Asiling panaliten babagan wujudipun, jinisipun, saha tegesipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* dipunandharaken ing ngandhap menika, wondene data asiling panaliten ingkang jangkep saged dipuntingali wonten ing kaca lampiran.

Tabel 2: Asiling Panaliten Wujudipun, Jinisipun, saha Tegesipun Tembung Panguwuh wonten ing *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*

No	Wujud	Jinis	Teges	Indikator
1	2	3	4	5
1.	Primer a. <i>Pola Fono-taktis V</i>	1) Pasaru-jukan	Sarujuk	<p>Ibunipun Santi: <i>“O, inggih. Nanging aja bengi-bengi yo, Mas!”</i> (Data 58)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>o</i>), V - <i>O, inggih</i> ~ “<i>Bu, Pak, kula <u>badhe ngajak Santi medal.</u></i>” - Ibunipun Santi nyarujuki Tomi ingkang ngajak Santi dolan.
		2) Bingung	Bingung	<p>Tommy: “<i>Ta, Eee...</i>” (Data 57)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>e</i>), V - <i>e...</i> ~ “<i>Ngapa, ta. Cepet arep ngomong apa.</i>” - Tommy bingung anggenipun ngandharaken raos katresnan dhateng

Tabel Salajengipun

No	Wujud	Jinis	Teges	Indikator
1	2	3	4	5
				mitra tuturipun.
	b. Pola Fono-taktis VK	1) Kaget	Kaget	<p>Bagus: “Eh, Ibu. Menika nembe nedha roti.” (Data 94)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (eh), VK - Eh, Ibu ~ “<u>Ngapa kowe, Gus. Kaya kucing ngincer iwak asin.</u>” - Bagus kaget dhateng Ibunipun ingkang sampun wonten ing sisihipun.
		2) Enget (Nge-nget) dhateng Satung-galing Baba-gan	Enget (Nge-nget) dhateng Satung-galing Babagan	<p>Rini: “Eeem, wonten sedasa, Pak.” (Data 132)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (em), VK - Eeem, wonten sedasa ~ “<u>Rini, tembang macapat kuwi ana pira jinise?</u>” - Rini ngenget malih cacahipun jinising sekar macapat.
		3) Paham	Paham	<p>Dewi: “Ooohhh, ya mengko tak pikirke maneh yo, Par. Aku arep salin ndhisik. Aku sumuk banget. Bukumu diringkesi ndhisik. Ndak ketok reged banget.” (Data 65)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (oh), VK - Ooohhh, ya mengko tak pikirke maneh yo, Par ~ “..... <u>kula menika sampun ngedol pit kula, nggadheken ali-ali Ibu kula, mendhet sedaya celengan warisanipun Bapak. Nyelengi, ngempalaken gajinipun Ibu nanging sedaya menika boten cekap kangge ragad sekolah kula. Lajeng kados pundi nggih mbak?</u>” - Dewi paham dhateng cariyosipun saha pitakenanipun Parno.
		4) Mung-kasi Wican-tenan	Boten Tahan	<p>Ibunipun Wulan: “Wis ah, Ibu wegah rame, kesel!” (Data 152)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (ah), VK - Wis ah, ~ “<u>Saking pundi ta Bu, kok ngantos yah ngaten?</u>” - Ibunipun Wulan sampun boten tahan menawi pasulayan malih kaliyan Wulan.
		5) Lingsem	Lingsem	<p>Raras: “Ah, Ibu niki... Raras dereng gadhah pacar! Ibu dereng maringaken gadhah pacar?” (Data 48)</p>

Tabel Salajengipun

No	Wujud	Jinis	Teges	Indikator
1	2	3	4	5
				<ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (ah), VK - Ah, Ibu niki ~ “.... <u>Wis duwe pacar, ta?</u>” - Raras lingsem dhateng Ibunipun amargi dipungodhani.
		6) Boten Pitados	Boten Pitados	Paraga utama tunggal: <i>“Ah, ngapa ta, Dik. Reka-reka wae!”</i> (Data 55) <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (ah), VK - Ah, ngapa ta ~ “<u>Gelem ora karo aku?</u>” - Paraga utama tunggal boten pitados dhateng Dhika ingkang nyuwun piyambakipun dados pacaripun Dika.
		7) Boten Ngaken	Boten Ngaken	Pak Rohmat: <i>“Ah, mboten Pak. Niki anak kula sing tumbas.”</i> (Data 138) <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (ah), VK - Ah, mboten Pak ~ “<u>Wah, motore anyar nggih, Pak.</u>” - Pak Rohmat boten ngaken dhateng Pak Ruslan bilih motor menika kagunganipun piyambakipun.
	c. Pola Fono-taktis KV	1) Kuciwa utawi Kedu-wung	Kuciwa	Toi: <i>“Ha, mboten wonten sing tumbas. Kula tilem mawon karepe sekedap nanging kebablasan.”</i> (Data 38) <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (ha), KV - Ha, mboten wonten sing tumbas ~ boten wonten ingkang tumbas ing warung Ibunipun Toi. - Raos kuciwa: Toi rumaos kuciwa amargi boten wonten ingkang tumbas ing warung Ibunipun Toi.
		2) Kaget	Kaget	Pak Rohmat: <i>“We...!”</i> (Data 136) <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (we), KV - We...! ~ Pak Rohmat dipuntabok pangkeranipun dening Pak Ruslan. - Pak Rohmat rumaos kaget amargi dipuntabok pangkeranipun dening Pak Ruslan.
		3) Gela	Gela	Tiyang ingkang ugi ngoyak copet: <i>“Wooo... awas kowe copet!”</i> (Data 78) <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (wo), KV - Wooo... awas kowe copet! ~ copetipun mlajeng. - Tiyang ingkang ugi ngoyak copet

Tabel Salajengipun

No	Wujud	Jinis	Teges	Indikator
1	2	3	4	5
				rumaos gela dhateng copetipun.
	d. <i>Pola Fono-taktis KVV</i>	<i>Seruan utawi panggilan nyuwun kawigatosan</i>	Panyuwunan Kawigatosan	<p>Tiyang ingkang ngoyak copet: <i>“Woi... Ana copet!”</i> (Data 76)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>woi</i>), KVV - <i>Woi... Ana copet!</i> ~ nyuwun kawigatosanipun tiyang sanes ing peken. - Tiyang ingkang ngoyak copet nyuwun kawigatosanipun tiyang sanes ing peken.
	e. <i>Pola Fono-taktis KVK</i>	1) Kaget	Kaget	<p>Wulan: <i>“Hah... Maksudmu aku dadi ‘kupu-kupu malam’ kaya kowe?”</i> (Data 117)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>hah</i>), KVK - <i>Hah... Maksudmu aku dadi ‘kupu-kupu malam’ ~ “... Aku duwe kenalan wong-wong sugih.”</i> - Wulan kaget dhateng pamrayoginipun Mayang.
		2) Gela	Boten Tahan	<p>Pak Tomo: <i>“Dhuh..., tobat tenan. Kok ya ora gek cak-cek.”</i> (Data 30)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>dhuh</i>), KVK - <i>Dhuh... tobat tenan</i> ~ Pak Tomo anggenipun nengga giliran sampun dangu. - Pak Tomo sampun boten tahan nengga giliran amargi sampun dangu nengga.
		3) Menging	Mening	<p>Dewi: <i>“Husss..., aja ngomong kaya ngana. Kabeh lelakon urip kuwi ana nang astaning Gusti Kang Maha Kuasa.”</i> (Data 63)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>hus</i>), KVK - <i>Husss..., aja ngomong kaya ngana ~ “..... Menawi Bapak taksih gesang kula mesthi sampun ngangge seragam biru pethak kados Mbak Dewi sakmenika.”</i> - Dewi menging Parno supados boten kuciwa dhateng menapa ingkang sampun kadadosan.
		4) Gumun	Gumun	<p>Ratih: <i>“Lah, kowe ki ngapa? Tresna karo Parno pa piye?”</i> (Data 65)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>lah</i>), KVK - <i>Lah, kowe ki ngapa? ~ “..... aku lagi bingung iki bab Parno.”</i> - Ratih gumun dhateng Dewi ingkang

Tabel Salajengipun

No	Wujud	Jinis	Teges	Indikator
1	2	3	4	5
				dumadakan bingung babagan Parno.
		5) Ngenget-aken	Ngenget-Aken	<p>Bagus: “Nah, sesuk jatahe Mbak Suci kang mbekta roti ing sekolah!” (Data 107)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (nah), KVK - Nah, ~ Bagus ngengetaken Suci benjing sadayan roti wonten sekolah. - Bagus ngengetaken Suci benjing sadayan roti pisang wonten sekolahanipun Suci.
		6) Lega utawi Sukur	Lega	<p>Vita: “Huuuh., rampung. Cerita lan tugasku wis rampung wusanane.” (Data 74)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (huh), KVK - Huuuh.. rampung ~ Vita lega cerkak saha tugasipun sampun pungkas. - Raos lega: Vita lega cerkak saha tugasipun sampun pungkas.
		7) Seruan utawi Panggilan Nyuwun Kawigatosan	Panyuwunan Kawigatosan	<p>Bowo: “Heh, sst, Dina! Sst, mrene, Din!” (Data 110)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (heh), KVK - Heh, sst, Dina! ~ Bowo ngundang Dina - Bowo ngundang Dina badhe nyonto garapan ujian Matematikanipun Dina.
		8) Guyon	Guyon	<p>Pak Ruslan: “Wah, montore anyar nggih, Pak. Mulane dielus-elus terus kaya ngelus-elus bojone.” (Data 137)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (wah), KVK - Wah, montore anyar nggih, Pak. Mulane dielus-elus terus kaya ngelus-elus bojone ~ Pak Rohmat ngelapi sepeda motoripun. - Kanthi guyon Pak Ruslan nggodhani Pak Rohmat.
		9) Kagum utawi Puwas	Kagum	<p>Tuturan: Paraga utama tunggal: “Wah, jebul montor mabur kuwi gedhe banget, ya.” (Data 16)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (wah), KVK - Wah, jebul montor mabur kuwi gedhe banget, ya ~ paraga utama tunggal mlebet montor mabur. - Paraga utama tunggal kagum dhateng montor mabur ingkang ageng.
	f. Pola Fono-	Bingung	Bingung	<p>Bagus: “Nggg, kenging niki, Bu. Bab arta menika, sakleresipun wonten</p>

Tabel Salajengipun

No	Wujud	Jinis	Teges	Indikator
1	2	3	4	5
	taktis KK			<p><i>sesambetanipun kaliyan Mas Hari. Sedaya duit dodolan roti kangge mbayar Mas Hari nyambut damel nang ngriki.</i> ”</p> <p>(Data 106)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (ng), KK - Nggg, ~ “Entek?” - Bagus bingung anggenipun mangsuli pitakenanipun Ibunipun saha Suci babagan arta sadayan roti telas.
	g. Pola Fono-taktis KKV	1) Pasaru-jukan	Umuk	<p>Suti: “<i>Yo jelas, ta. Contone uga aku iki, lho,</i>”</p> <p>(Data 9)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (lho), KKV - <i>Yo jelas, ta. Contone uga aku iki, lho, ~ “..... Fisika kuwi angel lan mung bocah pinter wae kang bisa,</i>” - Suti rumaos pinter amargi saged babagan Fisika.
		2) Paring Panger-tosan	Paring Panger-tosan	<p>Bapakipun Dewi:</p> <p><i>“Ngene lho, Bu. Wingi aku nggarap proyekke Pak Murdiman. Jarene sukses.”</i></p> <p>(Data 70)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (lho), KKV - <i>Ngene lho, Bu ~ “Pak, lha ngapa ta kok ketoke seneng lan wiwit mau ngguya-ngguyu wae? Ana apa ta, Pak?”</i> - Bapakipun Dewi paring pangertosan dhateng Ibunipun Dewi babagan menapa ingkang njalari katingal bingah.
		3) Rangu-rangu	Rangu-rangu	<p>Bu Sri: “<i>Sanjange Bapake wingi nika ngantos dinten niki, nanging yen boten klentu lho, Bu.</i>”</p> <p>(Data 26)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (lho), KKV - <i>nanging yen boten klentu lho, Bu ~ “Ngantos dinten napa nggih, Bu? Kok kula boten mireng babar blas?”</i> - Bu Sri ngendika kanthi rangu-rangu dhateng Bu Ning babagan dinten pungkas anggenipun mendhet SHU.
		4) Pakon	Boten Sarujuk	<p>Bu Ning: “<i>Jenengan ki ngapa ta, Pak? Mbok apa perlune, makani pitik-pitike kae, lho! Kok malah turu meneh!</i>”</p> <p>(Data 24)</p>

Tabel Salajengipun

No	Wujud	Jinis	Teges	Indikator
1	2	3	4	5
				<ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>lho</i>), KKV - <i>makani pitik-pitike kae, lho! Kok malah turu meneh! ~ Pak Tomo sare malih bibar shubuh.</i> - Bu Ning boten sarujuk saha boten ngersakaken garwanipun sare malih.
		5) Ngece	Ngece	<p>Bejo: “<i>Lha, kuwi yen wong ora ngerti fisika. Pitakonan kaya mangkono wae ora ngerti. Bodho!</i>” (Data 14)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>lha</i>), KKV - <i>Lha, kuwi yen wong ora ngerti fisika ~ “<u>Lha, embuh. Pancen kaya mangkono bentuke,</u>”</i> - Bejo ngece paraga utama tunggal amargi boten ngertos pawadan endhas montor mabur dipundamel radhi lancip.
		6) Boten Manger-tos	Boten Manger-tos	<p>Paraga utama tunggal: “<i>Lha, embuh. Pancen kaya mangkono bentuke,</i>” (Data 13)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>lha</i>), KKV - <i>Lha, embuh ~ “..... ngapa montor mabur siraha digawe kaya mangkono?”</i> - Paraga utama tunggal kanthi boten mangertos mangsuli pitakenanipun Bejo.
		7) Kepe-ngin Manger-tos kanthi Sanget	Kepe-ngin Manger-tos kanthi Sanget	<p>Ibunipun Dewi: “<i>Pak, lha ngapa ta kok ketoke seneng lan wiwit mau ngguya-ngguyu wae? Ana apa ta, Pak?</i>” (Data 69)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>lha</i>), KKV - <i>lha ngapa ta ~ garwanipun katingal bingah saha ngguya-ngguyu piyambak.</i> - Ibunipun Dewi rumaos kepengin mangertos kanthi sanget dhateng Bapakipun Dewi ingkang katingal bingah saha ngguya-ngguyu piyambak.
	h. Pola Fono-taktis KKVK	Kaget	Kaget	<p>Bapakipun Vita: “<i>Lhoh..., kok bisa? Kan wis tak kandhani, nek mateni komputer adaptore langsung kok pateni. Kowe kan ya nggawe tulisan aja lali adaptore dipateni, ta?</i>” (Data 72)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>lhoh</i>), KKVK - <i>Lhoh... kok bisa? ~ “Pak <u>komputere rusak malih</u>,”</i>

Tabel Salajengipun

No	Wujud	Jinis	Teges	Indikator
1	2	3	4	5
				- Bapakipun Vita kaget amargi komputeripun rusak malih.
	i. <i>Pola Fono-taktis KKK</i>	<i>Seruan utawi Panggilan Nyuwun Kawigatosan</i>	Panyuwunan Kawigatosan	Bowo: “ <i>Heh, sst, Dina! Sst, mreng, Din!</i> ” (Data 111) - Setunggal wanda (<i>ssst</i>), KKK - <i>ssst, Dina! Sst, mreng, Din!</i> ~ Bowo ngundang Dina - Bowo ngundang Dina badhe nyonto garapan ujian Matematikanipun Dina.
2.	Sekunder a. Kanthi Wujud Tembung	1) Ngajak	Ngajak	Bapakipun Dedi: “ <i>Ayo, kene padha mlebu, aku Bapake Dedi. Dedi wis ngenteni kawit mau, kono mlebu wae rasah isin-isin.</i> ” (Data 4) - Tembung, kalih wanda (<i>a-yo</i>) - <i>Ayo, kene padha mlebu</i> ~ Ron saha Andi wonten ing ngajeng griyanipun Dedi. - Bapakipun Dedi ngajak Ron saha Andi mlebet dhateng dalemipun.
		2) Bingung	Bingung	Ibunipun Bagus: “ <i>Adhuh, Ibu ora bisa ngendikakake. Iki ndadekake Ibu prihatin.</i> ” (Data 95) - Tembung, kalih wanda (<i>a-dhuh</i>) - <i>Adhuh, Ibu ora bisa ngendikakake</i> ~ “ <i>Lajeng?</i> ” - Ibunipun Bagus bingung anggenipun ngendika bilih salah satunggal antawisipun Tuti saha Tati badhe dipunpecat.
		3) Panyuwunan kanthi Sanget	Panyuwunan kanthi Sanget	Copet: “ <i>Ampun, Pak. Hwadhoohoooh..., Ampun dilaporke polisi!</i> ” (Data 81) - Tembung, kalih wanda (<i>am-pun</i>) - <i>Ampun, Pak. Hwadhoohoooh..., Ampun dilaporke polisi!</i> ~ “ <i>Tak laporke polisi kowe!</i> ” - Copetipun nyuwun ampun dhateng Bapak-bapak ingkang sampun nangkep piyambakipun saha supados boten nglaporaken dhateng polisi.
		4) Ajrih	Ajrih	Copet: “ <i>Ampun, Pak. Hwadhoohoooh..., Ampun dilaporke polisi!</i> ” (Data 82) - Tembung, kalih wanda (<i>hwa-dhoh</i>)

Tabel Salajengipun

No	Wujud	Jinis	Teges	Indikator
1	2	3	4	5
				<ul style="list-style-type: none"> - <i>Hwadhoooooh...., Ampun dilaporke polisi ~ “<u>Tak laporke polisi kowe!</u>”</i> - Copetipun ajrih menawi Bapak-bapak ingkang sampun nangkep piyambakipun saestu nglaporaken dhateng polisi.
		5) Lega utawi Sukur	Bingah	<p>Ibunipun Gilang: <i>“Sukur, Ibu melu lega. Dongane Ibu disembadani Gusti.”</i> (Data 126)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tembung, kalih wanda (<i>su-kur</i>) - <i>Sukur, Ibu melu lega. Dongane Ibu disembadani Gusti ~ Rini saged garap Ujian Nasional.</i> - Ibunipun Gilang bingah amargi Rini saged garap Ujian Nasional.
		6) Gega-yuhan	Pangarep-arep	<p>Paraga utama tunggal: <i>“Gusti, paringana berkah dhumateng simbah kala wau ingkang nulungi kula.”</i> (Data 23)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tembung, kalih wanda (<i>Gus-ti</i>) - <i>Gusti, paringana berkah ~ Simbah ingkang nulungi piyambakipun seda.</i> - Paraga utama tunggal gadhah pangarep-arep babagan simbah ingkang sampun nulungi piyambakipun.
		7) Nesu utawi Makian	Ngece	<p>Bejo: <i>“Lha kuwi yen wong ora ngerti fisika. Pitakonane kaya mangkono wae ora ngerti. Bodho!”</i> (Data 15)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tembung, kalih wanda (<i>bo-dho</i>) - <i>Bodho! ~ “<u>Lha embuh. Pancen kaya mengkono bentuke.</u>”</i> - Bejo ngece kanthi makian ngangge tembung bodho dhateng mitra tuturipun amargi boten saged mangsuli pitakenanipun.
		8) Gumun	Gumun	<p>Bu Atun: <i>“Alah, kowe kan wis ngerti dhewe watakke Mbah Noyo kaya ngono kok isih dijaluki. Kan mantune wis weling nek ana sumbangan apa-apa njaluk karo dhekne wae.”</i> (Data 42)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tembung kalih wanda (<i>a-lah</i>) - <i>Alah, kowe kan wis ngerti dhewe ~ “<u>Wah, Mbah Noyo kae angger dijaluki sumbangan ora tau ngenei mung malah ngethak-ngethak.</u>”</i>

Tabel Salajengipun

No	Wujud	Jinis	Teges	Indikator
1	2	3	4	5
				- Bu Atun gumun dhateng Bu Sarti ingkang tansah nyuwun sumbangan dhateng Mbah Noyo.
		9) Boten Sarujuk	Boten Sarujuk	<p>Bu Bejo: “Halah nggih boten napa-napa. Bot-bote nggo anak, Bu.” (Data 123)</p> <p>- Tembung, kalih wanda (ha-lah)</p> <p>- Halah nggih boten napa-napa ~ “<u>Ning rak niku awis sanget ta, Bu?</u>”</p> <p>- Bu Bejo boten sarujuk kaliyan Ibunipun Gilang babagan ragad sekolah putranipun.</p>
		10) Pembengan	Pembengan	<p>Dewi: “Ho’o, sukur-sukur dikandhani utawa malah dibiyanu sisan.” (Data 68)</p> <p>- Tembung, kalih wanda (ho-o)</p> <p>- Ho’o, ~ “<u>Dadi sok-sok mung nyuwun pirsana ngana?</u>”</p> <p>- Dewi nginggihaken Ratih anggenipun matur dhateng Bapakipun.</p>
		11) Kagum utawi Puwas	Bingah	<p>Ibunipun paraga utama tunggal: “Waluh, nduk. Simbok bungah banget, nduk. Pungkasane kowe dadi bocah pinter. Sesuk mesthi kowe numpak montor mabur, ya!” (Data 8)</p> <p>- Tembung, kalih wanda (wa-lah)</p> <p>- Waluh, nduk. Simbok bungah banget, nduk ~ putrinipun katampi beasiswa kuliah wonten ing MIT University.</p> <p>- Ibunipun paraga utama tunggal bingah amargi nampi pawartos saking putrinipun bilih piyambakipun katampi beasiswa kuliah wonten ing MIT University.</p>
		12) Sedhih	Sedhih	<p>Bu Sukirman: “Oalah, Pak, Pak. Kari sedelok maneh Deni lulus dadi sarjana, kok malah kudu nandhang kaya ngene?” (Data 146)</p> <p>- Tembung, tiga wanda (o-a-lah)</p> <p>- Oalah, Pak, Pak. Kari sedelok maneh Deni lulus dadi sarjana, kok malah kudu nandhang kaya ngene ~ putranipun sakit kangker, kamangka sekedhap malih badhe dipunwisuda.</p> <p>- Bu Sukirman rumaos sedhih amargi putranipun sakit kangker, kamangka</p>

Tabel Salajengipun

No	Wujud	Jinis	Teges	Indikator
1	2	3	4	5
				sekedhap malih badhe dipunwisuda.
		13) Enget (Nge-nget) dhateng Satung-galing Babagan	Enget (Nge-nget) dhateng Satung-galing Babagan	<p>Bu Sarti: “Oiya ya aku lali. Ya wis saiki aku tak neng omahe Bu Tinah wae.” (Data 43)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tembung, tiga wanda (o-i-ya) - Oiya ya aku lali ~ “..... <u>Kan mantune wis weling nek ana sumbangan apa-apa njaluk karo dhekne wae.</u>” - Bu Sarti enget malih ngendikanipun mantunipun Mbah Noyo menawi badhe nyuwun sumbangan ampun dhateng Mbah Noyo ananging dhateng mantunipun.
		14) Sakit	Sakit	<p>Copet: “<i>Ampun, Pak! Adhudhudhuh..., Kula kapok!</i>” (Data 80)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tembung, sekawan wanda (a-dhu-dhu-dhuh) - Adhudhudhuh..., ~ copetipun rumaos sakit dipungebugi dening bapak-bapak ingkang nangkep piyambakipun. - Copetipun rumaos sakit amargi dipungebugi dening bapak-bapak ingkang nangkep piyambakipun.
	b. Kanthi Wujud Frase	1) Kaget	Kaget	<p>Ibunipun Dina: “Oalah Gusti.....” (Data 112)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Frase, gangsal wanda (o-a-lah-Gus-ti) - Oalah Gusti... ~ “Bu, <u>sakmenika Dina wonten ing Sarjito. Kecelakaan, parah. Cepet tindak mriki, nggih, Bu!</u>” - Ibunipun Dina kaget nampi pawartos saking Nilam bilih Dina kecelakaan.
		2) Gegayuhan	Pangarep-arep	<p>Angga: “Insya Allah time dhewe bisa menang, Fan.” (Data 151)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Frase, sekawan wanda (In-sya-Al-lah) - Insya Allah time dhewe bisa menang, ~ Angga gadhah gegayuhan tim basketipun saged menang. - Angga gadhah pangarep-arep tim basketipun saged menang.
		3) Boten Tahan	Boten Tahan	<p>Tiyang sepuh kanthi ageman pethak: “Adhuh biyung, Rohmat, Rohmat. Aku ora ngerti sakpiro gedhene paukuman”</p>

Tabel Salajengipun

No	Wujud	Jinis	Teges	Indikator
1	2	3	4	5
				<p><i>sing bakal mbok trima saka Gusti mengko.</i>"</p> <p>(Data 150)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Frase, sekawan wanda (a-dhuh-bi-yung) - Adhuh biyung, Rohmat, Rohmat ~ "<u>Kula sampun damel kesalahan menapa, Mbah?</u>" - Tiyang sepuh kanthi ageman pethak rumaos boten tahan kaliyan sipatipun Pak Rohmat ingkang boten sadhar sampun tumindak lepat.
		4) Ajrih	Ajrih	<p>Paraga utama tunggal:</p> <p>"Wadhuh Gusti, kenging menapa kula kedah wangsul samenika."</p> <p>(Data 21)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Frase, sekawan wanda (wa-dhuh-Gus-ti) - Wadhuh Gusti, ~ paraga utama tunggal raos ajrih nalika montor mabur oleng, swiwi kiwanipun tugel sepalih, saha parasutipun suwek. - Paraga utama tunggal ajrih menawi seda sakmenika amargi parasutipun suwek.
		5) Gela	Gela	<p>Mbah Noyo:</p> <p>"Iyung alah iyung, awake kok kaya ngene, wis dodol ya ora payu,"</p> <p>(Data 44)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Frase, nem wanda (i-yung-a-lah-i-yung) - Iyung alah iyung, awake kok kaya ngene, wis dodol ya ora payu ~ badanipun Mbah Noyo sakit saha anggenipun sadayan boten pajeng. - Mbah Noyo rumaos gela amargi badanipun sakit saha anggenipun sadayan boten pajeng.

Saking tabel asiling panaliten wonten ing nginggil saged dipunmangertosi babagan wujud, jinis, saha tegesipun tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. Menawi dipuntingali saking wujudipun, tembung panguwuh ingkang wonten ing antologi cerkak menika wonten kalih, inggih menika tembung panguwuh *primer* saha

sekunder. Jinisipun saha tegesipun tembung panguwuh ingkang kapanggihaken salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* inggih menika wonten tigang dasa sekawan jinis saha tigang dasa tiga teges.

Jinisipun tembung panguwuh ingkang kapanggihaken inggih menika: *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan, kuciwa utawi keduwung, kaget, lega utawi sukur, kagum utawi puas, sakit, sedhih, gegayuhan, gumun, ngajak, nesu utawi *makian*, guyon, boten mangertos, ngece, gela, ajrih, pakon, enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan, ngengetaken, paham, pasarujukan, bingung, paring pangertosan, boten pitados, kepengin mangertos kanthi sanget, *pembenaran*, menging, lingsem, mungkasi wicantenan, boten tahan, boten ngaken, boten sarujuk, rangu-rangu, saha panyuwunan kanthi sanget. Tegesipun tembung panguwuh ingkang kapanggihaken inggih menika nedahaken raos: gumun, boten sarujuk, sarujuk, ajrih, ngece, kagum, sakit, bingah, kaget, panyuwunan kawigatosan, rangu-rangu, enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan, sedhih, boten tahan, menging, ngajak, umuk, ngengetaken, boten mangertos, bingung, *pembenaran*, kuciwa utawi keduwung, paring pangertosan, lingsem, boten pitados, lega, pangarep-arep, boten ngaken, gela, guyon, kepengin mangertos kanthi sanget, panyuwunan kanthi sanget, saha paham.

B. Pirembagan

Wonten ing bab menika badhe dipunandharaken pirembagan ingkang gayut kaliyan asiling panaliten. Adhedhasar wosing perkawis wonten panaliten menika, ing salebeting pirembagan badhe dipunrembag babagan wujud, jinis, saha

tegesipun tembung panguwuh wonten ing *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. Cara anggenipun ngrembag asiling panaliten inggih menika ingkang kapisan panaliti ngandharaken babagan wujudipun tembung panguwuh ingkang dipunlajengaken ngrembag jinisipun tembung panguwuh saha tegesipun tembung panguwuh. Babagan menika amargi wujud, jinis, saha tegesing tembung panguwuh boten saged dipunpilah-pilah amargi wonten gayutipun.

Menawi dipuntingali saking wujudipun tembung panguwuh, asiling panaliten menika nedahaken bilih wujudipun tembung panguwuh ingkang wonten salebetipun *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* wonten kalih, inggih menika tembung panguwuh *primer* saha tembung panguwuh *sekunder*. Salajengipun, pirembagan babagan wujud, jinis, saha tegesipun tembung panguwuh badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

1. Tembung Panguwuh *Primer*

Tembung panguwuh *primer* inggih menika tembung panguwuh kanthi wujud ingkang prasaja saha dumados saking setunggal wanda (*silabe*). Wujud menika limrahipun kanthi *pola fonotaktis* ingkang prasaja ugi. Wujud tembung panguwuh *primer* salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* wonten panaliten menika ingkang kapanggihaken kanthi *pola fonotaktis*: V, VK, KV, KVV, KVK, KK, KKV, KKVK, saha KKK. Pirembagan babagan tembung panguwuh *primer* kadosta andharan wonten ngandhap menika.

a. Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis V*

Saking asiling panaliten menika, *data* ingkang awujud tembung panguwuh *primer* kanthi *pola fonotaktis V* menawi dipuntingali saking jinisipun wonten

kalih jinis, inggih menika jinis pasarujukan saha jinis bingung. Salajengipun menawi dipuntingali saking tegesipun tembung panguwuh ingkang adhedhasar *konteks tuturan*-ipun wonten kalih teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos sarujuk saha nedahaken raos bingung. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis V* kadosta wonten ngandhap menika.

a) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis V* kanthi Jinis Pasarujukan

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis V* jinis pasarujukan saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos sarujuk. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis V* kanthi jinis pasarujukan ingkang ngewrat teges sarujuk kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Dinten Setu dalu Tomi dolan dhateng griyanipun Santi badhe ngajak Santi dolan. Sakderengipun dolan, Tomi nyuwun idin dhateng Bapak saha Ibunipun Santi. Ibunipun Santi paring idin dhateng Tomi.

Tomi : “*Bu, Pak, kula badhe ngajak Santi medal.*”

Ibunipun Santi : “*O, inggih. Nanging aja bengi-bengi yo, Mas!*”
(ACBSJKM/LSA/Data 58)

Saking *data* no. 58 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *o* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 58 kalebet tembung panguwuh amargi tembung *o* kasebat dipunginakaken dening Ibunipun Santi kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *o* wonten wicantenan *data* no. 58 kalebet

tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *o* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* V. Tembung panguwuh *o* manut *tata* panyeratanipun, sesampunipun tembung *o* wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh *o* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis pasarujukan. Jinis tembung panguwuh pasarujukan katingal saking titikan tembung *o* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Bu, Pak kula badhe ngajak Santi medal*”. Tembung panguwuh *o* kanthi jinis pasarujukan ingkang nengenaken tembung *inggi* mujudaken perangan saking wangsulan “*O, inggi*” minangka wangsulan saking pitakenan “*Bu, Pak kula badhe ngajak Santi medal*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *o* data no. 58 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *o* menika gadhah teges nedahaken raos sarujuk. Tembung menika ngewrat teges sarujuk amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Ibunipun Santi nyarujuki Tomi ingkang badhe ngajak Santi dolan.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis V* kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis V* kanthi jinis bingung.

b) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis V* kanthi Jinis Bingung

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis V* jinis bingung saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos bingung. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis V* kanthi jinis bingung ingkang ngewrat teges bingung kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Sesampunipun sesambetanipun paraga *utama tunggal* kaliyan Dika pedhot, paraga *utama tunggal* caket kaliyan Tommy. Paraga *utama tunggal* kepanggih kaliyan Tommy wonten ing ruang BK sekolahanipun sesampunipun piyambakipun pentas wonten adicara Carolusan. Tommy bingung anggenipun sanjang dhateng paraga *utama tunggal* bilih piyambakipun tresna dhateng paraga *utama tunggal*.

Tommy : “Ta, anu.”

Paraga *utama tunggal* : “Ngapa, ta. Cepet arep ngomong apa.”

Tommy : “Ta, Eee....”

(ACBSJKM/TE/Data 57)

Saking *data* no. 57 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *e* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 57 kalebet tembung panguwuh amargi tembung *e* kasebat dipunginakaken dening Tommy kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *e* wonten wicantenan *data* no. 57 kalebet

tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *e* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis V*.

Tembung panguwuh *e* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis bingung. Jinisipun tembung panguwuh bingung katingal saking titikan tembung *e* ingkang gayut kaliyan tuturan “*Ngapa, ta. Cepet arep ngomong apa*”. Lajeng tuturan “*Ngapa, ta. Cepet arep ngomong apa*” minangka wangsulan saking tuturan “*Ta, anu*”. Tembung panguwuh *e* kanthi jinis bingung menika mujudaken perangan saking wangsulan “*Ta, Eee...*” minangka wangsulan saking tuturan “*Ngapa, ta. Cepet arep ngomong apa*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *e* data no. 57 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *e* menika gadhah teges nedahaken raos bingung. Tembung menika ngewrat teges bingung amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung *e* menika mujudaken wangsulan bilih Tommy bingung anggenipun ngandharaken raos katresnan dhateng paraga *utama tunggal*.

b. Tembung Panguwuh Primer Pola Fonotaktis VK

Saking asiling panaliten menika, *data* ingkang awujud tembung panguwuh *primer* kanthi *pola fonotaktis VK* menawi dipuntingali saking jinisipun wonten pitu jinis, inggih menika jinis: kaget, enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan, paham, mungkasi wicantenan, lingsem, boten pitados, saha boten ngaken. Salajengipun menawi dipuntingali saking tegesipun tembung panguwuh ingkang adhedhasar *konteks tuturan*-ipun wonten pitu teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos: kaget, enget (ngenget) satunggaling babagan,

paham, boten tahan, lingsem, boten pitados, saha boten ngaken. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK kadosta wonten ngandhap menika.

a) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* VK kanthi Jinis Kaget

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK jinis kaget saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos kaget. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK kanthi jinis kaget ingkang ngewrat teges kaget kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Bagus ingkang saweg ngintip Tuti saha Tati ngguyu ngakak nalika mirengaken wicantenanipun Tati saha Tuti ngantos boten rumaos bilih Ibunipun jumeneng wonten sebelahipun. Bagus kaget dipundangu Ibunipun, lajeng noleh dhateng Ibunipun.

Ibunipun Bagus : “*Ngapa kowe, Gus. Kaya kucing ngincer iwak asin?*”

Bagus : “*Eh, Ibu. Menika nembe nedha roti.*”

(ACBSJKM/PM/Data 94)

Saking *data* no. 94 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **eh** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 94 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **eh** kasebat dipunginakaken dening Bagus kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **eh** wonten wicantenan *data* no. 94 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **eh** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* VK.

Tembung panguwuh **eh** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kaget. Jinisipun tembung panguwuh kaget katingal saking

titikan tembung *eh* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Ngapa kowe, Gus. Kaya kucing ngincer iwak asin*”. Tembung panguwuh *eh* kanthi jinis kaget menika mujudaken perangan saking wangsulan “*Eh, Ibu.*” minangka wangsulan saking *tuturan* “*Ngapa kowe, Gus. Kaya kucing ngincer iwak asin*”.

Kangge mangertosi tegesipun tembung panguwuh *eh* data no. 94 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun, tembung panguwuh *eh* menika ngewrat teges kaget. Tembung panguwuh nedahaken raos kaget amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *eh* mujudaken wangsulan bilih Bagus rumaos kaget dhateng Ibunipun ingkang sampun wonten ing sisihipun nalika piyambakipun saweg ngintip saha mirengaken wicantenanipun Tati saha Tuti.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis VK* kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis VK* kanthi jinis enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan.

b) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis VK* kanthi Jinis Enget (Ngenget) dhateng Satunggaling Babagan

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis VK* jinis enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis VK* kanthi jinis enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan ingkang ngewrat teges enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan kaandharaken wonten ngandhap menika.

- Konteks* : Wonten ing kelas Pak Rohmat ngandharaken babagan sekar macapat. Pak Rohmat ndangu Rini babagan cacahipun jinis sekar macapat. Kanthi ngenget malih babagan cacahipun sekar macapat ingkang nate dipunandharaken dening Pak Sukirman, Rini mangsuli pitakenanipun Pak Rohmat.
- Pak Rohmat : “*Rini, tembang macapat kuwi ana pira jinise?*”
- Rini : “*Eeem, wonten sedasa, Pak.*”
- (ACBSJKM/Kp/Data 132)

Saking *data* no. 132 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *em* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 132 kalebet tembung panguwuh amargi tembung *em* kasebat dipunginakaken dening Rini kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Tembung panguwuh *em* wonten wicantenan *data* no. 132 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *em* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* VK. Tembung panguwuh kasebat manut tata panyeratipun, sesampunipun tembung *em* wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (,). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh *em* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan. Jinisipun tembung panguwuh enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan katingal saking titikan tembung *em* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Rini, tembang macapat kuwi ana pira jinise?*”. Tembung panguwuh *em* kanthi jinis enget (ngenget) satunggaling babagan ingkang nengenaken tembung *sedasa* mujudaken

perangan saking wangsulana “*Eeem, wonten sedasa, Pak.*” minangka wangsulana saking pitakenan “*Rini, tembang macapat kuwi ana pira jinise?*”.

Anggenipun mangertosi tegesing tembung panguwuh *em* data no. 132 wonten panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun, tembung panguwuh *em* gadhah teges nedahaken raos enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan. Tembung panguwuh *em* ngewrat teges enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulana bilih Rini ngenget malih babagan cacahipun jinising sekar macapat anggenipun mangsuli pitakenanipun Pak Rohmat.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis VK* kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis VK* kanthi jinis paham.

c) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis VK* kanthi Jinis Paham

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis VK* jinis paham saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos paham. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis VK* kanthi jinis paham ingkang ngewrat teges paham badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Parno nyariosaken dhateng Dewi babagan menapa kemawon ingkang sampun dipunupayakaken piyambakipun supados saged ngajengaken sekolah saha nyuwun pamrayoginipun Dewi babagan menapa ingkang kedah dipunupayakaken Parno malih supados saged ngajengaken sekolahipun. Dewi dados mangertos menapa kemawon ingkang sampun dipunupayakaken Parno saha badhe mikir menapa ingkang saged dipuntindakaken Parno supados saged nglajengaken sekolah.
: “..... kula menika sampun ngedol pit kula, nggadhekaken ali-ali Ibu

- Parno *kula, mendhet sedaya celengan warisanipun Bapak. Nyelengi, ngempalaken gajinipun Ibu nanging sedaya menika boten cekap kangge ragad sekolah kula. Lajeng kados pundi nggih mbak?”*
- Dewi : *“Ooohhh, ya mengko tak pikirke maneh yo, Par. Aku arep salin ndhisik. Aku sumuk banget. Bukumu diringkesi ndhisik. Ndak ketok reged banget.”*

(ACBSJKM/TT/Data 64)

Saking *data* no. 64 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **oh** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 64 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **oh** kasebat dipunginakaken dening Dewi kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Tembung panguwuh **oh** wonten wicantenan *data* no. 64 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **oh** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* VK. Tembung panguwuh **oh** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung **oh** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata panyerataning* tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (,). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh **oh** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis paham. Jinisipun tembung panguwuh paham katingal saking titikan tembung **oh** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “..... *kula menika sampun ngedol pit kula, nggadhekaken ali-ali Ibu kula, mendhet sedaya celengan warisanipun Bapak. Nyelengi, ngempalaken gajinipun Ibu nanging sedaya menika boten cekap kangge ragad sekolah kula. Lajeng kados pundi nggih mbak?”*..

Tembung panguwuh **oh** kanthi jinis paham mujudaken perangan saking wangsulan “**Oh**, ya mengko tak pikirke maneh yo, Par.” minangka wangsulan saking pitakenan “..... kula menika sampun ngedol pit kula, nggadhekaken ali-ali Ibu kula, mendhet sedaya celengan warisanipun Bapak. Nyelengi, ngempalaken gajinipun Ibu nanging sedaya menika boten cekap kangge ragad sekolah kula. Lajeng kados pundi nggih mbak?”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **oh** data no. 64 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **oh** menika gadhah teges nedahaken raos paham. Tembung menika ngewrat teges paham amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Dewi paham dhateng menapa ingkang dipunandharaken saha dipunraosaken Parno. Dewi ugi paham pitakenanipun Parno babagan cara supados Parno saged nglajengaken sekolah malih. Piyambakipun badhe madosi cara biyantu Parno supados saged sekolah malih.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK kanthi jinis mungkasi wicantenan.

d) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* VK kanthi Jinis Mungkasi Wicantenan

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK jinis mungkasi wicantenan saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos boten tahan. Tembung panguwuh *primer pola*

fonotaktis VK kanthi jinis boten tahan ingkang ngewrat teges boten tahan badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Wanci sewelas dalu Ibunipun Wulan nembe mawon kondur, langkung dalu saking adatipun. Amargi kagol Ibunipun kondur dalu, Wulan lajeng nyaketi Ibunipun lajeng nyuwun pirs dhateng Ibunipun bilih Ibunipun menika sampun saking pundi saha menapa ingkang mawadani Ibunipun kondur dalu malih. Amargi Wulan saha Ibunipun sampun asring anggenipun padu, Ibunipun Wulan mungkasi wicantenan kaliyan Wulan ngawekani supados boten padu malih.

Wulan : “*Saking pundi ta Bu, kok ngantos yah ngaten?*”

Ibunipun Wulan : “*Wis **ah**, Ibu wegah rame, kesel!*”

(ACBSJKM/KM/Data 152)

Saking *data* no. 152 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **ah** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 152 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **ah** kasebat dipunginakaken dening Ibunipun Wulan kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Tembung panguwuh **ah** wonten wicantenan *data* no. 152 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **ah** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* VK. Tembung panguwuh **ah** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung **ah** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata panyerataning* tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh **ah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis mungkasi wicantenan. Jinisipun tembung panguwuh

mungkasi wicantenan katingal saking titikan tembung **ah** ingkang gayut kaliyan tuturan “*Saking pundi ta Bu, kok ngantos yah ngaten?*”. Tembung panguwuh **ah** kanthi jinis pasarujukan ingkang nengenaken tembung *wis* mujudaken perangan saking wangsulan “*Wis ah, Ibu wegah rame, kesel!*” minangka wangsulan saking pitakenan “*Saking pundi ta Bu, kok ngantos yah ngaten?*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **ah** data no. 152 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan-ipun*. Saking *konteks tuturan-ipun* tembung panguwuh **ah** menika gadhah teges nedahaken raos boten tahan. Tembung menika ngewrat teges boten tahan amargi saking *konteks tuturan-ipun* tembung menika mujudaken wangsulan bilih Ibunipun Wulan rumaos boten tahan dhateng Wulan ingkang nyuwun pirsababagan piyambakipun kondur jam sewelas dalu. Ibunipun Wulan sayah menawi pasulayan malih kaliyan Wulan, satemah piyambakipun boten mangsuli menapa ingkang dados pitakenanipun Wulan.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis VK* kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis VK* kanthi jinis lingsem.

e) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis VK* kanthi Jinis Lingsem

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis VK* jinis lingsem saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos lingsem. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis VK* kanthi jinis lingsem ingkang ngewrat teges lingsem badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

- Konteks* : Ibunipun Raras guyon dhateng Raras bilih Raras sampun gadhah pacar amargi Raras dipuntelpon dening lare kakung. Raras kanthi lingsem mangsuli Ibunipun bilih piyambakipun dereng gadhah pacar.
- Ibunipun Raras : “*Adhuh, cah ayu. Wis duwe pacar, ta?*”
- Raras : “*Ah, Ibu niki... Raras dereng gadhah pacar! Ibu dereng maringaken gadhah pacar?*”

(ACBSJKM/PT/Data 48)

Saking *data* no. 48 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **ah** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 48 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **ah** kasebat dipunginakaken dening Raras kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **ah** wonten wicantenan *data* no. 48 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **ah** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* VK.

Tembung panguwuh **ah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis lingsem. Jinisipun tembung panguwuh lingsem katingal saking titikan tembung **ah** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “.... *Wis duwe pacar, ta?*”. Tembung panguwuh **ah** kanthi jinis lingsem menika mujudaken perangan saking wangsulan “*Ah, Ibu niki.. Raras dereng gadhah pacar!*” sminangka wangsulan saking pitakenan “.... *Wis duwe pacar, ta?*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **ah** *data* no. 48 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **ah** menika gadhah teges nedahaken raos

lingsem. Tembung menika ngewrat teges lingsem amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Raras kanthi lingsem mangsuli Ibunipun bilih piyambakipun dereng gadhah pacar amargi dereng pikantuk idin pacaran saking Ibunipun.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK kanthi jinis boten pitados.

f) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* VK kanthi Jinis Boten Pitados

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK jinis boten pitados saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos boten pitados. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK kanthi jinis boten pitados ingkang ngewrat teges boten pitados badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Paraga *utama tunggal* boten pitados dhateng Dika ingkang nyuwun piyambakipun dados pacaripun Dika. Piyambakipun boten nyangka tiyang ingkang dipuntresnani kanthi dangu sakmenika nyuwun piyambakipun supados dados pacar, lajeng Dika ugi asring gantos-gantos pacar.

Dika : “*Gelem ora karo aku?*”

Paraga *utama tunggal* : “*Ah, ngapa ta, Dik. Reka-reka wae!*”

(ACBSJKM/TE/Data 55)

Saking *data* no. 55 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **ah** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 55 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **ah** kasebat dipunginakaken dening paraga *utama tunggal* kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Tembung panguwuh **ah** wonten wicantenan *data* no. 55 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun

tembung **ah** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* VK. Tembung panguwuh **ah** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung **ah** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata panyerataning* tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh **ah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis boten pitados. Jinisipun tembung panguwuh boten pitados katingal saking titikan tembung **ah** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Gelem ora karo aku?*”. Tembung panguwuh **ah** kanthi jinis boten pitados menika mujudaken perangan saking wangsulan “*Ah, ngapa ta, Dik. Reka-reka wae!*” minangka wangsulan saking pitakenan “*Gelem ora karo aku?*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **ah** data no. 55 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **ah** menika gadhah teges nedahaken raos boten pitados. Tembung menika ngewrat teges boten pitados amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih paraga *utama tunggal* boten pitados dhateng Dika ingkang nyuwun piyambakipun dados pacaripun Dika. Paraga *utama tunggal* rumaos bilih Dika menika boten saestu nyuwun piyambakipun dados pacaripun amargi Dika asring gantos-gantos pacar.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK kanthi jinis boten ngaken.

g) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* VK kanthi Jinis Boten Ngaken

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK jinis boten ngaken saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos boten ngaken. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* VK kanthi jinis boten ngaken ingkang ngewrat teges boten ngaken badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Pak Ruslan nyuwun pirsa dhateng Pak Rohmat babagan sepeda montor enggal ingkang dipunelus-elus Pak Rohmat. Pak Rohmat boten ngaken bilih sepeda montoripun ingkang enggal menika kagunganipun piyambakipun. Pak Rohmat ngendikanipun sepeda montor menika gadhahanipun ingkang putra.

Pak Ruslan : “*Wah, motore anyar nggih, Pak. Mulane dielus-elus terus kaya ngelus-elus bojone.*”

Pak Rohmat : “*Ah, mboten Pak. Niki anak kula sing tumbas.*”

(ACBSJKM/Kp/Data 138)

Saking *data* no. 138 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **ah** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 138 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **ah** kasebat dipunginakaken dening Pak Rohmat kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **ah** wonten wicantenan *data* no. 138 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **ah** ingkang

prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* VK. Tembung panguwuh **ah** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung **ah** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata panyerataning* tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (,). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh **ah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis boten ngaken. Jinisipun tembung panguwuh boten ngaken katingal saking titikan tembung **ah** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Wah, motore anyar nggih, Pak.*”. Tembung panguwuh **ah** kanthi jinis boten ngaken ingkang nengenaken tembung *mboten* mujudaken perangan saking wangsulun “*Ah, mboten Pak.*” minangka wangsulun saking pitakenan “*Wah, motore anyar nggih, Pak. Mulane dielus-elus terus kaya ngelus-elus bojone*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **ah** data no. 138 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **ah** menika gadhah teges nedahaken raos boten ngaken. Tembung menika ngewrat teges boten ngaken amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulun bilih Pak Rohmat boten ngaken dhateng Pak Ruslan menawi montor ingkang enggal menika kagunganipun piyambakipun. Pak Rohmat ngendika bilih montor menika gadhahanipun Putranipun Pak Rohmat, sanes kagunganipun Pak Rohmat.

c. Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis KV*

Saking asiling panaliten menika, *data* ingkang awujud tembung panguwuh *primer* kanthi *pola fonotaktis KV* menawi dipuntingali saking jinisipun wonten tiga jinis, inggih menika jinis: kuciwa utawi keduwung, kaget, saha gela. Salajengipun menawi dipuntingali saking tegesipun tembung panguwuh ingkang adhedhasar *konteks tuturan*-ipun wonten tiga teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos: kuciwa, kaget, saha gela. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KV* kadosta wonten ngandhap menika.

- a) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis KV* kanthi Jinis Kuciwa utawi Keduwung

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KV* jinis kuciwa utawi keduwung saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos kuciwa. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KV* kanthi jinis kuciwa utawi keduwung ingkang ngewrat teges kuciwa badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Toi ingkang dipundhawuhi Ibunipun supados nengga warung keturon amargi sampun dangu anggenipun nengga warung ananging warungipun sepen saha boten wonten ingkang tumbas ing warungipun.

Ibunipun Toi : “*Wis kawit mau. Tak delok kowe wis turu, yo wis tak nengke wae.*”

Toi : “***Ha**, mboten wonten sing tumbas. Kula tilem mawon karepe sekedhap nanging kebablasan.*”

(ACBSJKM/TB/Data 38)

Saking *data* no. 38 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **ha** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 38 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **ha** kasebat dipunginakaken dening Toi kangge ngandharaken menapa

ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *ha* wonten wicantenan *data* no. 38 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *ha* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KV. Tembung panguwuh *ha* manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung *ha* wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata panyerataning* tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh *ha* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kuciwa utawi keduwung. Jinisipun tembung panguwuh kuciwa utawi keduwung katingal saking titikan tembung *ha* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Wis kawit mau. Tak delok kowe wis turu, yo wis tak nengke wae*”. Tembung panguwuh *ha* kanthi jinis kuciwa utawi keduwung menika mujudaken perangan saking wangsulun “*Ha, mboten wonten sing tumbas*” minangka wangsulun saking *tuturan* “*Wis kawit mau. Tak delok kowe wis turu, yo wis tak nengke wae*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **ha** data no. 38 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **ha** menika gadhah teges nedahaken raos kuciwa. Tembung menika ngewrat teges kuciwa amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulane bilih Toi rumaos kuciwa amargi nalika nengga warungipun, boten wonten tiyang ingkang tumbas ing warungipun satemah piyambakipun tilem sakedhap ananging kebablas.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KV kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KV kanthi jinis kaget.

b) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KV kanthi Jinis Kaget

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KV jinis kaget saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos kaget. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KV kanthi jinis kaget ingkang ngewrat teges kaget badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Wonten ing parkiran sesampunipun Pak Rohmat nyantelaken tas saha buntelan kresek wonten motor, dumadakan Pak Ruslan nabok pengkeranipun Pak Rohmat.

Pak Rohmat : “**We...!**”

(ACBSJKM/Kp/Data 136)

Saking *data* no. 136 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **we** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 136 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **we** kasebat dipunginakaken dening Pak Rohmat kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana

(2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *we* wonten wicantenan *data* no. 136 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *we* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KV.

Tembung panguwuh *we* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kaget. Jinisipun tembung panguwuh kaget katingal saking titikan tembung *we* minangka *respon* kaget amargi pangkeranipun dipuntabok.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *we* data no. 136 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *we* menika gadhah teges nedahaken raos kaget. Tembung menika ngewrat teges kaget amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Pak Rohmat rumaos kaget amargi dipuntabok pangkeranipun dening Pak Ruslan. Pak Rohmat boten mangertos bilih Pak Ruslan dhateng kanthi nabok pangkeranipun.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KV kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KV kanthi jinis gela.

c) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KV kanthi Jinis Gela

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KV jinis gela saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos gela. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KV kanthi jinis gela ingkang ngewrat teges gela badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Bapak-bapak ingkang ugi biyantu
 tiyang ingkang saweng ngoyak copet
 supados badhe dipuntangkep rumaos
 nesu dhateng copetipun.
 Bapak-bapak ingkang ugi ngoyak copet : “*Endi copet!*”
 Tiyang ingkang ngoyak copet : “*Kae mlayu banter banget!! Ayo
 rewangi nyekel.*”
 Bapak-bapak ingkang ugi ngoyak copet : “*Wooo... awas kowe copet!*”
 (ACBSJKM/By/Data 78)

Saking *data* no. 78 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **wo** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 78 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **wo** kasebat dipunginakaken dening bapak-bapak ingkang ugi ngoyak copet kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **wo** wonten wicantenan *data* no. 80 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **wo** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KV.

Tembung panguwuh **wo** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis gela. Jinisipun tembung panguwuh gela katingal saking titikan tembung **wo** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Kae mlayu banter banget!! Ayo rewangi nyekel*”. Tembung panguwuh **wo** kanthi jinis gela menika mujudaken perangan saking wangsulana “*Wooo... awas kowe copet!*” minangka wangsulana saking *tuturan* “*Kae mlayu banter banget!! Ayo rewangi nyekel*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **wo** *data* no. 78 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking

konteks tuturan-ipun tembung panguwuh **wo** menika gadhah teges nedahaken raos gela. Tembung menika ngewrat teges gela amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulane bilih bapak-bapak ingkang ugi nangek copet rumaos gela dhateng copetipun ingkang mlajeng kanthi santer sesampunipun nyopet Bu Rini.

d. Tembung Panguwuh Primer Pola Fonotaktis KVV

Saking asiling panaliten menika, *data* ingkang awujud tembung panguwuh *primer* kanthi *pola fonotaktis* KVV menawi dipuntingali saking jinisipun namung wonten setunggal jinis, inggih menika jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan. Salajengipun menawi dipuntingali saking tegesipun tembung panguwuh ingkang adhedhasar *konteks tuturan*-ipun ugi namung wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos panyuwunan kawigatosan. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVV kanthi jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan ingkang tegesipun nedahaken raos panyuwunan kawigatosan kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Midhanget swantenipun Ibu Rini ingkang njerit bilih piyambakipun sampun dipuncopet, tiyang-tiyang sami ngoyak copet menika. Satunggaling tiyang ingkang ngoyak copetipun nyuwun kawigatosan tiyang sanes ingkang wonten ing peken.

Ibu Rini : “*Maling, maling, maliiiing, copeeet, copeeeet.*”

Tiyang ingkang ngoyak copet : “**Woiiii... Ana copet!**”

(ACBSJKM/By/Data 77)

Saking *data* no. 77 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **woi** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 77 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **woi** kasebat dipunginakaken dening tiyang ingkang nyoyak copet kangge

ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *woi* wonten wicantenan *data* no. 77 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *woi* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVV.

Tembung panguwuh *woi* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan. Jinisipun tembung panguwuh *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan katingal saking titikan tembung *woi* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Maling, maling, maliiing, copeeet, copeeeet*”. Tembung panguwuh *woi* kanthi jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan menika mujudaken perangan saking wangsuln “*Woiii... Ana copet!*” minangka wangsuln saking *tuturan* “*Maling, maling, maliiing, copeeet, copeeeet*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *woi* *data* no. 77 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *woi* menika gadhah teges nedahaken raos panyuwunan kawigatosan. Tembung menika ngewrat teges panyuwunan kawigatosan amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsuln bilih tiyang ingkang nyoyak copet nyuwun kawigatosanipun tiyang sanes menawi wonten copet wonten ing peken.

e. Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis KVK*

Saking asiling panaliten menika, *data* ingkang awujud tembung panguwuh *primer* kanthi *pola fonotaktis KVK* menawi dipuntingali saking jinisipun wonten sanga jinis, inggih menika jinis: kaget, gela, menging, gumun, ngengetaken, lega utawi sukur, *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan, guyon, saha kagum utawi puwas. Salajengipun menawi dipuntingali saking tegesipun tembung panguwuh ingkang adhedhasar *konteks tuturan*-ipun wonten sanga teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos: kaget, boten tahan, menging, gumun, ngengetaken, lega, panyuwunan kawigatosan, guyon, saha kagum. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KVK* kadosta wonten ngandhap menika.

a) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis KVK* kanthi Jinis Kaget

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KVK* jinis kaget saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos kaget. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KVK* kanthi jinis kaget ingkang ngewrat teges kaget kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Satunggaling dinten Wulan ingkang saweg bingung dereng saged bayar SPP kamangka menawi dereng bayar piyambakipun boten saged ndherek ujian amargi boten gadhah kartu ujian. Wulan kaget amargi Mayang suka pamrayogi dhateng Wulan supados saged pikantuk arta kangge bayar SPP kanthi dados menapa ingkang Mayang tindakaken, inggih menika dados *kupu-kupu malam*.

Mayang : “Mm... Aku duwe kenalan wong-wong sugih. Sapa ngerti bisa nulungi kowe?”

Wulan : “**Hah**... Maksudmu aku dadi ‘kupu-kupu malam’ kaya kowe?”

(ACBSJKM/KAKMK/Data 117)

Saking *data* no. 117 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **hah** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 117 kalebet tembung panguwuh

amargi tembung ***hah*** kasebat dipunginakaken dening Wulan kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh ***hah*** wonten wicantenan *data* no. 117 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung ***hah*** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK.

Tembung panguwuh ***hah*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kaget. Jinisipun tembung panguwuh kaget katingal saking titikan tembung ***hah*** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Mm... Aku duwe kenalan wong-wong sugih. Sapa ngerti bisa nulungi kowe?*”. Tembung panguwuh ***hah*** kanthi jinis kaget menika mujudaken perangan saking wangsulane “***Hah...*** *Maksudmu aku dadi ‘kupu-kupu malam’ kaya kowe?*” minangka wangsulane saking *tuturan* “*Mm... Aku duwe kenalan wong-wong sugih. Sapa ngerti bisa nulungi kowe?*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh ***hah*** *data* no. 117 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***hah*** menika gadhah teges nedahaken raos kaget. Tembung menika ngewrat teges kaget amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulane bilih Wulan rumaos kaget dhateng Mayang ingkang suka pamrayogi bilih supados pikantuk arta kangge mbayar SPP Wulan dados ‘*kupu-kupu malam*’. Wulan boten nyana bilih Mayang ingkang

minangka kanca caketipun badhe suka pamrayogi ingkang boten pener dhateng piyambakipun.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis gela.

b) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KVK kanthi Jinis Gela

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK jinis gela saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos boten tahan. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis gela ingkang ngewrat teges boten tahan badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Pak Tomo sampun rumaos boten tahan nengga malih amargi anggenipun ngentosi giliran mendhet SHU sampun dangu sanget. Piyambakipun rumaos nggreges saha boten sekeca.

Pak Tomo : “**Dhuh...** tobat tenan. Kok ya ora gek cak-cek.”

(ACBSJKM/Kr/Data 30)

Saking *data* no. 30 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **dhuh** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 30 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **dhuh** kasebat dipunginakaken dening Pak Tomo kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **dhuh** wonten wicantenan *data* no. 30 kalebet

tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung ***dhuh*** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK.

Tembung panguwuh ***dhuh*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis gela. Jinisipun tembung panguwuh gela katingal saking titikan tembung ***dhuh*** ingkang mujudaken *respon* dhateng kawontenan bilih Pak Tomo anggenipun nengga giliran sampun dangu lajeng badanipun greges saha boten sekeca.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh ***dhuh*** data no. 30 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***dhuh*** menika gadhah teges nedahaken raos boten tahan. Tembung menika ngewrat teges boten tahan amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Pak Tomo sampun boten tahan nengga giliran amargi anggenipun nengga sampun dangu, lajeng badanipun greges saha boten sekeca.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis menging.

c) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KVK kanthi Jinis Menging

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK jinis menging saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos menging. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis menging ingkang ngewrat teges menging badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Dewi sanjang dhateng Parno supados Parno boten kuciwa dhateng menapa ingkang sampun kadadosan saha saged sukur dhateng Gusti Allah.

Parno : *“Lha inggih menika kula pengin sanget saged ngajak Bapak lan Ibu kula dhateng negara Landa. Wiwit saking alit kula sampun dituturi supados sinau ingkang sregep lan gemi. Menawi Bapak taksih gesang kula mesthi sampun ngangge seragam biru pethak kados Mbak Dewi sakmenika,”*

Dewi : *“Husss.., aja ngomong kaya ngana. Kabeh lelakon urip kuwi ana nang astaning Gusti Kang Maha Kuasa.”*

(ACBSJKM/TT/Data 63)

Saking *data* no. 63 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *hus* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 63 kalebet tembung panguwuh amargi tembung *hus* kasebat dipunginakaken dening Dewi kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *hus* wonten wicantenan *data* no. 63 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *hus* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK. Tembung panguwuh *hus* manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung *hus* wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata panyerataning* tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh *hus* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis menging. Jinis tembung panguwuh menging katingal saking titikan tembung *hus* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “..... *Menawi Bapak taksih gesang kula mesthi sampun ngangge seragam biru pethak kados Mbak Dewi sakmenika,*”. Tembung panguwuh *hus* kanthi jinis menging ingkang nengenaken *aja ngomong kaya ngana* mujudaken perangan saking wangsulane “*Husss.., aja ngomong kaya ngana.*” minangka wangsulane saking *tuturan* “..... *Menawi Bapak taksih gesang kula mesthi sampun ngangge seragam biru pethak kados Mbak Dewi sakmenika,*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *hus* data no. 63 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *hus* menika gadhah teges nedahaken raos menging. Tembung menika ngewrat teges menging amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulane bilih Dewi menging Parno supados boten kuciwa dhateng menapa ingkang sampun kadadosan saha Parno kedah saged sukur dhateng Gusti Allah.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KVK* kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KVK* kanthi jinis gumun.

d) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis KVK* kanthi Jinis Gumun

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KVK* jinis gumun saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos gumun. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KVK* kanthi

jinis gumun ingkang ngewrat teges gumun badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Dewi dolan dhateng griyanipun Ratih, kanca caketipun Dewi kangge ngrembag babagan Parno. Dewi sanjang dhateng Ratih bilih piyambakipun saweg bingung babagan Parno.

Dewi : “*Tih, piye ya aku lagi bingung iki bab Parno.*”

Ratih : “***Lah***, kowe ki ngapa? Tresna karo Parno pa piye?”

(ACBSJKM/TT/Data 65)

Saking *data* no. 65 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung ***lah*** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 65 kalebet tembung panguwuh amargi tembung ***lah*** kasebat dipunginakaken dening Ratih kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Tembung panguwuh ***lah*** wonten wicantenan *data* no. 65 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung ***lah*** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK. Tembung panguwuh ***lah*** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung ***lah*** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (,). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh ***lah*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis gumun. Jinisipun tembung panguwuh gumun katingal saking titikan tembung ***lah*** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Tih, piye ya aku lagi bingung iki bab Parno*”. Tembung panguwuh ***lah*** kanthi jinis gumun menika mujudaken perangan saking wangsulun “***Lah***, kowe ki ngapa? Tresna karo Parno

pa piye?” minangka wangsulan saking *tuturan* “*Tih, piye ya aku lagi bingung iki bab Parno*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **lah** data no. 65 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **lah** menika gadhah teges nedahaken raos gumun. Tembung menika ngewrat teges gumun amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Ratih rumaos gumun dhateng Dewi ingkang dumadakan bingung babagan Parno. Ratih gumun menapa ingkang njalari Dewi pitados dhateng Parno.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis ngengetaken.

e) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KVK kanthi Jinis Ngengetaken

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK jinis ngengetaken saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos ngengetaken. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis ngengetaken ingkang ngewrat teges ngengetaken badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Nalika saweg ngrembag babagan arta asiling sadayan roti, Bagus ngengetaken mbakyunipun bilih jatah anggenipun sadayan roti wonten ing sekolah dinten benjing inggih menika Suci.

Bagus : “**Nah**, sesuk jatahe Mbak Suci kang mbekta roti ing sekolah!”
(ACBSJKM/PM/Data 107)

Saking data no. 107 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **nah** salebeting wicantenan wonten ing data no. 107 kalebet tembung panguwuh

amargi tembung **nah** kasebat dipunginakaken dening Bagus kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **nah** wonten wicantenan *data* no. 107 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **nah** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK. Tembung panguwuh **nah** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung **nah** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata panyerataning* tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh **nah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis ngengetaken. Jinisipun tembung panguwuh ngengetaken katingal saking titikan tembung **nah** ingkang gayut kaliyan kawontenan Bagus ngengetaken mbakyunipun.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **nah** data no. 107 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **nah** menika gadhah teges nedahaken raos ngengetaken. Tembung menika ngewrat teges ngengetaken amargi saking

konteks tuturan-ipun tembung menika mujudaken *tuturan* bilih Bagus ngengetaken Mbak Suci bilih benjing jatahipun Mbak Suci ingkang sadayan roti pisang wonten sekolahanipun Mbak Suci.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis lega utawi sukur.

f) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KVK kanthi Jinis Lega utawi Sukur

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK jinis lega utawi sukur saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos lega. Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis lega utawi sukur ingkang ngewrat teges lega badhe kaandharaken wonten ngandhap menika.

Konteks : Amargi komputeripun rusak, Vita dhateng *rentalan* komputer kangge nggarap cerkak saha tugasipun. Sesampunipun tigang jam anggenipun nggarap wonten ing *rentalan*, cerkak saha tugasipun Vita sampun pungkas.

Vita : “**Huuuh..** rampung. Cerita lan tugasku wis rampung wusanane.”
(ACBSJKM/OB/Data 74)

Saking *data* no. 74 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **huh** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 74 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **huh** kasebat dipunginakaken dening Vita kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung

panguwuh. Tembung panguwuh **huh** wonten wicantenan *data* no. 74 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **huh** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK.

Jinisipun tembung panguwuh lega utawi sukur katingal saking titikan tembung **huh** ingkang gayut kaliyan *satuan lingual* Vita lega cerkak saha tugasipun sampun pungkas. Titikanipun tembung **huh** ingkang langkung-langkung malih ngginakaken tembung *rampung* langkung nedahaken bilih tembung panguwuh **huh** menika tembung panguwuh kanthi jinis lega utawi sukur.

Tembung panguwuh **huh** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis lega utawi sukur. Jinis tembung panguwuh lega utawi sukur katingal saking titikan tembung **huh** ingkang gayut kaliyan kawontenan Vita lega cerkak saha tugasipun sampun pungkas. Tembung panguwuh **huh** kanthi jinis lega utawi sukur ingkang nengenaken tembung *rampung* mujudaken perangan saking tuturan “**Huuuh..** *rampung. Cerkak lan tugasku wis rampung wusanane*” minangka *respon* saking kawontenan Vita lega cerkak saha tugasipun sampun pungkas.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **huh** data no. 74 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **huh** menika gadhah teges nedahaken raos lega. Tembung menika ngewrat teges lega amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Vita rumaos lega amargi wusananipun tugas saha cerkakipun sampun pungkas.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan.

g) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KVK kanthi Jinis *Seruan* utawi *Panggilan* Nyuwun Kawigatosan

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos panyuwunan kawigatosan. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan ingkang tegesipun nedahaken raos panyuwunan kawigatosan kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Nalika ujian akhir sekolah pelajaran Matematika, Bowo ngundang Dina kangge nyuwun contekan wangsulanipun Dina.

Bagus : “**Heh**, *sst, Dina! Sst, mreng, Din!*”

(ACBSJKM/DD/Data 110)

Saking *data* no. 110 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **heh** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 110 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **heh** kasebat dipunginakaken dening Bowo kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **heh** wonten wicantenan *data* no. 110 kalebet

tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **heh** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK.

Tembung panguwuh **heh** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan. Jinis tembung panguwuh *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan katingal saking titikan tembung **heh** ingkang gayut kaliyan kawontenan Bowo ngundang Dina. Tembung panguwuh **heh** kanthi jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan ingkang nengenaken tembung *sst* mujudaken perangan saking tuturan “**Heh**, *sst*, Dina! *Sst*, *mrene*, *Din!*” minangka *respon* saking kawontenan Bowo ngundang Dina.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **heh** data no. 110 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **heh** menika gadhah teges nedahaken raos panyuwunan kawigatosan. Tembung menika ngewrat teges panyuwunan kawigatosan amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken tuturan bilih kanthi nyuwun kawigatosanipun Dina, Bowo ngundang Dina supados Dina noleh dhateng piyambakipun lajeng piyambakipun saged nyonto garapan ujian Matematikanipun Dina.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis guyon.

h) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KVK kanthi Jinis Guyon

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK jinis guyon saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos guyon. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis guyon ingkang tegesipun nedahaken guyon kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Sesampunipun ngagetaken Pak Rohmat, Pak Ruslan kanthi guyon nggodhani Pak Rohmat ingkang saweg ngelapi sepeda montoripun ingkang enggal.

Pak Ruslan : “**Wah**, montore anyar nggih, Pak. Mulane dielus-elus terus kaya ngelus-elus bojone.”

(ACBSJKM/Kp/Data 137)

Saking *data* no. 137 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **wah** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 137 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **wah** kasebat dipunginakaken dening Pak Ruslan kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **wah** wonten wicantenan *data* no. 137 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **wah** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK. Tembung panguwuh **wah** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung **wah** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata panyerataning* tembung panguwuh bilih

tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (,). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh **wah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis guyon. Jinis tembung panguwuh guyon katingal saking titikan tembung **wah** ingkang gayut kaliyan kawontenan Pak Rohmat ngelapi montoripun. Tembung panguwuh **wah** kanthi jinis guyon ingkang nengenaken *mulane dielus-elus terus kaya ngelus-elus bojone* mujudaken perangan saking tuturan “**Wah**, montore anyar nggih, Pak. *Mulane dielus-elus terus kaya ngelus-elus bojone*” minangka *respon* saking kawontenan Pak Rohmat ngelapi montoripun.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **wah** data no. 137 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **wah** menika gadhah teges nedahaken raos guyon. Tembung menika ngewrat teges guyon amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Pak Ruslan kanthi guyon nggodhani Pak Rohmat ingkang sepeda montoripun enggal.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis kagum utawi puwas.

- i) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KVK kanthi Jinis Kagum utawi Puwas

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK jinis kagum utawi puwas saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos kagum. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KVK kanthi jinis kagum utawi puwas ingkang tegesipun nedahaken raos kagum kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Paraga *utama tunggal* rumaos kagum nalika minggah dhateng montor mabur ingkang ageng.

Paraga *utama tunggal* : “**Wah**, jebul montor mabur kuwi gedhe banget, ya.”
(ACBSJKM/SRC/Data 16)

Saking *data* no. 16 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **wah** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 16 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **wah** kasebat dipunginakaken dening paraga *utama tunggal* kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Tembung panguwuh **wah** wonten wicantenan *data* no. 16 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **wah** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KVK. Tembung panguwuh **wah** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung **wah** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata panyerataning* tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh **wah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kagum utawi puwas. Jinis tembung panguwuh kagum utawi puwas katingal saking titikan tembung **wah** ingkang gayut kaliyan kawontenan paraga *utama tunggal* mlebet montor mabur. Tembung panguwuh **wah** kanthi jinis kagum utawi puwas *tuturan* “**Wah**, jebul montor mabur kuwi gedhe banget, ya” minangka *respon* saking kawontenan paraga *utama tunggal* mlebet montor mabur.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **wah** data no. 16 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **wah** menika gadhah teges nedahaken raos kagum. Tembung menika ngewrat teges kagum amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih paraga *utama tunggal* rumaos kagum bilih montor mabur menika ageng nalika piyambakipun mlebet montor mabur.

f. Tembung Panguwuh Primer Pola Fonotaktis KK

Saking asiling panaliten menika, *data* ingkang awujud tembung panguwuh *primer* kanthi *pola fonotaktis KK* menawi dipuntingali saking jinisipun namung wonten setunggal jinis, inggih menika jinis bingung. Salajengipun menawi dipuntingali saking tegesipun tembung panguwuh ingkang adhedhasar *konteks tuturan*-ipun namung wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos bingung. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KK* jinis bingung ingkang tegesipun bingung kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Bagus matur dhateng Ibu saha mbakyunipun bilih arta sadayan roti sampun telas. Ibu saha mbakyunipun kaget mangertos bilih artanipun telas. Bagus rumaos bingung saha kanthi mikir ngandharaken bilh artanipun telas amargi dipunginakaken kangge bayar Mas Hari anggenipun nyambet damel wonten mriki.

Ibu saha Suci : “Entek?”

Bagus : “**Ngggg**, kenging niki, Bu. Bab arta menika, sakleresipun wonten sesambetanipun kaliyan Mas Hari. Sedaya duit dodolan roti kangge mbayar Mas Hari nyambut damel nang ngriki.”

(ACBSJKM/PM/Data 106)

Saking *data* no. 106 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **ng** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 106 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **ng** kasebat dipunginakaken dening Bagus kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **ng** wonten wicantenan *data* no. 106 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **ng** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KK. Tembung panguwuh **ng** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung **ng** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh **ng** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis bingung. Jinisipun tembung panguwuh bingung katingal saking titikan tembung **ng** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “Entek?”. Tembung panguwuh **ng** kanthi jinis bingung menika mujudaken perangan saking wangsulana “*Nggg, kenging niki, Bu. Bab arta menika, sakleresipun wonten.....*” minangka wangsulana saking *tuturan* “Entek?”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **ng** data no. 106 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **ng** menika gadhah teges nedahaken raos bingung. Tembung menika ngewrat teges bingung amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulana bilih Bagus rumaos bingung anggenipun mangsuli pitakenanipun Ibunipun saha Mbak Suci ingkang nyuwun pirsa babagan arta sadayan roti kacang, kamangka artanipun boten wonten. Bagus bingung kados pundi anggenipun matur bilih artanipun boten wonten amargi roti kacang ingkang dipunbekta wonten sekolah dipunparingaken ayu saha kanca-kancanipun kanthi gratis.

g. Tembung Panguwuh Primer Pola Fonotaktis KKV

Saking asiling panaliten menika, *data* ingkang awujud tembung panguwuh *primer* kanthi *pola fonotaktis KKV* menawi dipuntingali saking jinisipun wonten pitu jinis, inggih menika jinis: pasarujukan, paring pangertosan, rangu-rangu, pakon, ngece, boten mangertos, saha kepengin mangertos kanthi sanget. Salajengipun menawi dipuntingali saking tegesipun tembung panguwuh ingkang adhedhasar *konteks tuturan*-ipun wonten pitu teges, inggih menika tembung

panguwuh nedahaken raos: umuk, paring pangertosan, rangu-rangu, boten sarujuk, ngece, boten mangertos, saha kepengin mangertos kanthi sanget. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kadosta wonten ngandhap menika.

a) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KKV kanthi Jinis Pasarujukan

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV jinis pasarujukan saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos umuk. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis pasarujukan ingkang tegesipun nedahaken raos umuk kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Paraga *utama tunggal* kaliyan kancanipun sami wicantenan wonten ing cedhak loket Bandara Adi Sucipta sinambi ngangkati barang ingkang badhe dipunlebetaken wonten bagasi montor mabur. Bejo sanjang menawi piyambakipun ingkang paling pinter. Suti kanthi umuk nyarujuki Bejo bilih dados Fisikawan boten gampil, namung ingkang pinter saged dados Fisikawan saha ngrumaos bilih piyambakipun ugi pinter kados Bejo.

Bejo : “*Surasane aku sing paling pinter ing kene, amarga aku paling wasis Fisika. Fisika kuwi angel lan mung bocah pinter wae kang bisa,*”

Suti : “*Yo jelas, ta. Contone uga aku iki, lho,*”

(ACBSJKM/SRC/Data 9)

Saking *data* no. 9 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *lho* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 9 kalebet tembung panguwuh amargi tembung *lho* kasebat dipunginakaken dening Santi kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung

panguwuh. Tembung panguwuh *lho* wonten wicantenan *data* no. 9 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *lho* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKV.

Tembung panguwuh *lho* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis pasarujukan. Jinisipun tembung panguwuh pasarujukan katingal saking titikan tembung *lho* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Surasane aku sing paling pinter ing kene, amarga aku paling wasis Fisika. Fisika kuwi angel lan mung bocah pinter wae kang bisa,*”. Tembung panguwuh *lho* kanthi jinis sarujuk menika mujudaken perangan saking wangsulun “*Yo jelas, ta. Contone uga aku iki, lho,*” minangka wangsulun saking *tuturan* “*Surasane aku sing paling pinter ing kene, amarga aku paling wasis Fisika. Fisika kuwi angel lan mung bocah pinter wae kang bisa,*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *lho* *data* no. 9 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *lho* menika gadhah teges nedahaken raos umuk. Tembung menika ngewrat teges umuk amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulun bilih Suti kanthi rumaos umuk ngaken bilih piyambakipun menika pinter kados Bejo amargi saged babagan Fisika.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis paring pangertosan.

b) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KKV kanthi Jinis Paring Pangertosan

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV jinis paring pangertosan saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos paring pangertosan. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis paring pangertosan ingkang tegesipun nedahaken raos paring pangertosan kadosta wonten ngandhap menika.

- Konteks* : Bapakipun Dewi ngandharaken dhateng Ibunipun Dewi menapa ingkang dados pawadan Bapak katingal bingah, ngguya-ngguyu piyambak, kondur kerja langkung cepet, loma, saha langkung sumeh.
- Ibunipun Dewi : “Pak, lha ngapa ta kok ketoke seneng lan wiwit mau ngguya-ngguyu wae? Ana apa ta, Pak?”
- Bapakipun Dewi : “Ngene **lho**, Bu. Wingi aku nggarapProyekke Pak Murdiman. Jarene sukses. Aku banjur munggah pangkat. Mesthine gaweanku luwih sethithik ning tanggung wangsulane sing gedhe. Gajiku iya mundhak. Ora papa ta pisan pindho aku loma karo bocah-bocah!”

(ACBSJKM/TT/Data 70)

Saking *data* no. 70 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **lho** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 70 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **lho** kasebat dipunginakaken dening Bapakipun Dewi kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **lho** wonten wicantenan *data* no. 70 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **lho** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKV.

Tembung panguwuh *lho* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis paring pangertosan. Jinis tembung panguwuh paring pangertosan katingal saking titikan tembung *lho* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Pak, lha ngapa ta kok ketoke seneng lan wiwit mau ngguya-ngguyu wae? Ana apa ta, Pak?*”. Tembung panguwuh *lho* kanthi jinis paring pangertosan ingkang nengenaken tembung *ngene* mujudaken perangan saking wangsulana “*Ngene lho, Bu. Wengi aku nggarap proyekke Pak Murdiman. Jarene sukses.*” minangka wangsulana saking pitakenan “*Pak, lha ngapa ta kok ketoke seneng lan wiwit mau ngguya-ngguyu wae? Ana apa ta, Pak?*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *lho* data no. 70 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *lho* menika gadhah teges nedahaken raos paring pangertosan. Tembung menika ngewrat teges paring pangertosan amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulana bilih Bapakipun Dewi ngandharaken dhateng Ibunipun Dewi babagan menapa ingkang ndadosaken Bapakipun Dewi katingal bingah, ngguya-ngguyu piyambak, kondur kerja langkung cepet, loma, saha langkung sumeh.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KKV* kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KKV* kanthi jinis rangu-rangu.

c) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis KKV* kanthi Jinis Rangu-rangu

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KKV* jinis rangu-rangu saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung

panguwuh nedahaken raos rangu-rangu. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis rangu-rangu ingkang tegesipun nedahaken raos rangu-rangu kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Bu Sri kanthi rangu-rangu mangsuli pitakenanipun Bu Ning bilih anggenipun saged mendhet SHU ngantos dinten sakmenika.

Bu Ning : “*Ngantos dinten napa nggih, Bu? Kok kula boten mireng babar blas?*”

Bu Sri : “*Sanjange Bapake wingi nika ngantos dinten niki, nanging yen boten klentu lho, Bu.*”

(ACBSJKM/Kr/Data 26)

Saking *data* no. 26 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *lho* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 26 kalebet tembung panguwuh amargi tembung *lho* kasebat dipunginakaken dening Bu Sri kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *lho* wonten wicantenan *data* no. 26 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *lho* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKV.

Tembung panguwuh *lho* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis rangu-rangu. Jinisipun tembung panguwuh rangu-rangu katingal saking titikan tembung *lho* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Ngantos dinten napa nggih, Bu? Kok kula boten mireng babar blas?*”. Tembung panguwuh *lho* kanthi jinis rangu-rangu ingkang nengenaken *yen boten klentu* mujudaken perangan saking wangsulun “*Sanjange Bapake wingi nika ngantos*

dinten niki, nanging yen boten klentu lho, Bu” minangka wangsulane saking pitakenean “*Ngantos dinten napa nggih, Bu? Kok kula boten mireng babar blas?*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *lho* data no. 26 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *lho* menika gadhah teges nedahaken raos rangu-rangu. Tembung menika ngewrat teges rangu-rangu amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulane bilih Ibu Sri ngendika kanthi rangu-rangu anggenipun mangsuli pitakeneanipun Bu Ning bilih dinten menika minangka dinten pungkasan anggenipun mendhet SHU wonten koperasi.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KKV* kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KKV* kanthi jinis pakon.

d) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis KKV* kanthi Jinis Pakon

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KKV* jinis pakon saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos boten sarujuk. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis KKV* kanthi jinis pakon ingkang tegesipun nedahaken raos boten sarujuk kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Bu Ning boten ngersakaken saha boten sarujuk garwanipun sare malih bibar sholat Shubuh. Piyambakipun dhawuh dhateng Garwanipun supados wonten padamelanipun kadosdene makani sawungipun.

Bu Ning : “*Jenengan ki ngapa ta, Pak? Mbok apa perlune, makani pitik-pitike kae, lho! Kok malah turu meneh!*”

(ACBSJKM/Kr/Data 24)

Saking *data* no. 24 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *lho* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 24 kalebet tembung panguwuh amargi tembung *lho* kasebat dipunginakaken dening Bu Ning kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *lho* wonten wicantenan *data* no. 24 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *lho* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKV.

Tembung panguwuh *lho* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis pakon. Jinis tembung panguwuh pakon katingal saking titikan tembung *lho* ingkang gayut kaliyan kawontenan Pak Tomo sare malih bibar shubuh. Tembung panguwuh *lho* kanthi jinis pakon ingkang nengenaken *makani pitik-pitike kae* mujudaken perangan saking tuturan “..... Mbok apa perlune, makani pitik-pitike kae, *lho!* Kok malah turu maneh!” minangka respon saking kawontenan Pak Tomo sare malih bibar shubuh.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *lho* *data* no. 24 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *lho* menika gadhah teges nedahaken raos boten sarujuk. Tembung menika ngewrat teges boten sarujuk amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Bu Ning boten nyarujuki saha boten ngersakaken garwanipun sare malih sesampunipun sholat

shubuh. Bu Ning ngersakaken garwanipun nindakaken padamelan kadosdene makani sawungipun.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis ngece.

e) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KKV kanthi Jinis Ngece

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV jinis ngece saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos ngece. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis pakon ingkang tegesipun nedahaken raos boten sarujuk kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Paraga *utama tunggal* boten mangertos babagan wujuding endhasipun montor mabur ingkang dipundamel radhi lancip. Bejo lajeng ngece paraga *utama tunggal*. Bejo lajeng ngece paraga *utama tunggal*.
Bejo : “*Heh, padha ngerti ora ngapa montor mabur siraha digawe kaya mangkono?*”
Paraga utama tunggal : “*Lha, embuh. Pancen kaya mangkono bentuke,*”
Bejo : “***Lha**, kuwi yen wong ora ngerti Fisika. Pitakonan kaya mangkono wae ora ngerti. Bodho!*”

(ACBSJKM/SRC/Data 14)

Saking *data* no. 14 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *lha* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 14 kalebet tembung panguwuh amargi tembung *lha* kasebat dipunginakaken dening Bejo kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung

panguwuh. Tembung panguwuh *lha* wonten wicantenan *data* no. 14 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *lha* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKV. Tembung panguwuh *lha* manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung *lha* wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh *lha* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis ngece. Jinisipun tembung panguwuh ngece katingal saking titikan tembung *lha* ingkang gayut kaliyan tuturan “*Lha, embuh. Pancen kaya mangkono bentuke,*”. Tuturan “*Lha, embuh. Pancen kaya mangkono bentuke,*” gayut kaliyan tuturan “*Heh, padha ngerti ora ngapa montor mabur sirahe digawe kaya mangkono?*”. Tembung panguwuh *lha* kanthi jinis ngece menika mujudaken perangan saking wangsulan “*Lha, kuwi yen wong ora ngerti Fisika. Pitakonan kaya mangkono wae ora ngerti. Bodho!*” minangka wangsulan saking tuturan “*Lha, embuh. Pancen kaya mangkono bentuke,*”. Lajeng tuturan “*Lha, embuh. Pancen kaya mangkono bentuke,*” minangka wangsulan saking pitakenan “*Heh, padha ngerti ora ngapa montor mabur sirahe digawe kaya mangkono?*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *lha* data no. 14 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking

konteks tuturan-ipun tembung panguwuh **lha** menika gadhah teges nedahaken raos ngece. Tembung menika ngewrat teges ngece amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulane bilih Bejo ngece dhateng paraga *utama tunggal* ingkang boten saged mangsuli pitakenanipun Bejo amargi saestu boten mangertos menapa ingkang njalari endhas montor mabur dipundamel radhi lancip.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis boten mangertos.

f) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KKV kanthi Jinis Boten Mangertos

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV jinis boten mangertos saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos boten mangertos. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis boten mangertos ingkang tegesipun nedahaken raos boten mangertos kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Kanthi boten mangertos, paraga *utama tunggal* mangsuli pitakenanipun Bejo babagan wujud ingkang endhasipun montor mabur ingkang dipundamel radhi lancip.
 Bejo : “*Heh, padha ngerti ora ngapa montor mabur sirahe digawe kaya mangkono?*”
 Paraga *utama tunggal* : “**Lha** embuh. Pancen kaya mangkono bentuke,”
 (ACBSJKM/SRC/Data 13)

Saking *data* no. 13 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **lha** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 13 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **lha** kasebat dipunginakaken dening paraga *utama tunggal* kangge

ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *lha* wonten wicantenan *data* no. 13 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *lha* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKV.

Tembung panguwuh *lha* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis boten mangertos. Jinis tembung panguwuh boten mangertos katingal saking titikan tembung *lha* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “..... ngapa montor mabur sirahe digawe kaya mangkono?”. Tembung panguwuh *lha* kanthi jinis boten mangertos ingkang nengenaken tembung *embuh* mujudaken perangan saking wangsulun “*Lha embuh. Pancen kaya mangkono bentuke,*” minangka wangsulun saking pitakenan “..... ngapa montor mabur sirahe digawe kaya mangkono?”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *lha* data no. 13 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *lha* menika gadhah teges nedahaken raos boten mangertos. Tembung menika ngewrat teges boten mangertos amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulun bilih paraga *utama tunggal* saestu boten mangertos babagan ingkang dipuntakeni Bejo dhateng piyambakipun. Paraga *utama tunggal* boten mangertos menapa ingkang njalari endhas montor mabur dipundamel radhi lancip.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis sanes, inggih menika tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis kepengin mangertos kanthi sanget.

g) Tembung Panguwuh *Primer Pola Fonotaktis* KKV kanthi Jinis Kepengin Mangertos kanthi Sanget

Tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV jinis kepengin mangertos kanthi sanget saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos kepengin mangertos kanthi sanget. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKV kanthi jinis kepengin mangertos kanthi sanget ingkang tegesipun nedahaken raos kepengin mangertos kanthi sanget kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Ibu ngersakaken ngertos menapa ingkang damel Bapak kondur kerja langkung cepet, loma, katingal bingah, ngguya-ngguyu piyambak saha langkung sumeh.

Ibunipun Dewi : “Pak, **lha** ngapa ta kok ketoke seneng lan wiwit mau ngguya-ngguyu wae? Ana apa ta, Pak?”

(ACBSJKM/TT/Data 69)

Saking *data* no. 69 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **lha** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 69 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **lha** kasebat dipunginakaken dening Ibunipun Dewi kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **lha** wonten wicantenan *data* no. 69

kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *lha* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKV.

Tembung panguwuh *lha* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kepengin mangertos kanthi sanget. Jinis tembung panguwuh kepengin mangertos kanthi sanget katingal saking titikan tembung *lha* ingkang gayut kaliyan kawontenan garwanipun katingal bingah saha ngguya-ngguyu piyambak. Tembung panguwuh *lha* kanthi jinis pasarujukan ingkang nengenaken *ngapa ta* mujudaken perangan saking tuturan “Pak, *lha* ngapa takok ketoke seneng lan wiwit mau ngguya-ngguyu wae?” minangka *respon* saking kawontenan garwanipun katingal bingah saha ngguya-ngguyu piyambak.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *lha* data no. 69 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *lha* menika gadhah teges nedahaken raos kepengin mangertos kanthi sanget. Tembung menika ngewrat teges kepengin mangertos kanthi sanget amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Ibunipun Dewi kepengin mangertos kanthi sanget menapa ingkang njalari Bapakipun Dewi kondur kerja langkung cepet, loma,, katingal bingah, ngguya-ngguyu piyambak saha langkung sumeh.

h. Tembung Panguwuh Primer Pola Fonotaktis KKV

Saking asiling panaliten menika, *data* ingkang awujud tembung panguwuh *primer* kanthi *pola fonotaktis* KKV menawi dipuntingali saking jinisipun namung wonten setunggal jinis, inggih menika jinis kaget. Salajengipun menawi dipuntingali saking tegesipun tembung panguwuh ingkang adhedhasar *konteks*

tuturan-ipun ugi namung wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos kaget. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKVK kanthi jinis kaget ingkang ngewrat teges kaget kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Vita matur dhateng Bapakipun bilih kadosipun komputer risak amargi piyambakipun ingkang kesuoan anggenipun mateni adaptor. Bapakipun Vita rumaos kaget amargi Vita sampun dipunngendikani menawi badhe mateni komputer, adaptoripun lajeng kedah langsung dipunpateni.

Vita : “Pak komputer rusak malih. Kula kesupen mejahi adaptor.”

Bapakipun Vita : “**Lhoh**... kok bisa? Kan wis tak kandhani, Nek mateni komputer adaptore langsung Kok pateni. Kowe kan ya nggawe tulisan aja lali adaptore dipateni, ta?”

(ACBSJKM/OB/Data 72)

Saking *data* no. 72 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **lhoh** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 72 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **lhoh** kasebat dipunginakaken dening Bapakipun Vita kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **lhoh** wonten wicantenan *data* no. 72 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung **lhoh** ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKVK.

Tembung panguwuh **lhoh** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kaget. Jinisipun tembung panguwuh kaget katingal saking titikan tembung **lhoh** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “Pak komputer rusak malih.”. Tembung panguwuh **lhoh** kanthi jinis kaget menika mujudaken perangan

saking wangsulan “**Lhoh**... kok bisa? Kan wis tak kandhani,” minangka wangsulan saking tuturan “Pak komputere rusak malih.”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **lhoh** data no. 72 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **lhoh** menika gadhah teges nedahaken raos kaget. Tembung menika ngewrat teges kaget amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Bapakipun Vita kaget midhanget bilih *komputer*-ipun rusak malih amargi Vita kesupen boten mateni *adaptor*-ipun.

i. Tembung Panguwuh Primer Pola Fonotaktis KKK

Saking asiling panaliten menika, *data* ingkang awujud tembung panguwuh *primer* kanthi *pola fonotaktis* KKK menawi dipuntingali saking jinisipun namung wonten setunggal jinis, inggih menika jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan. Salajengipun menawi dipuntingali saking tegesipun tembung panguwuh ingkang adhedhasar *konteks tuturan*-ipun ugi namung wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos panyuwunan kawigatosan. Andharan tembung panguwuh *primer pola fonotaktis* KKK kanthi jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan ingkang ngewrat teges panyuwunan kawigatosan kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Nalika ujian akhir sekolah pelajaran Matematika, Bowo ngundang Dina kangge nyuwun contekan wangsulanipun Dina.
Bowo : “*Heh, sst, Dina! Sst, mrene, Din!*”

(ACBSJKM/DD/Data 111)

Saking *data* no. 111 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *sst* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 111 kalebet tembung panguwuh

amargi tembung *sst* kasebat dipunginakaken dening Bowo kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *sst* wonten wicantenan *data* no. 111 kalebet tembung panguwuh *primer* amargi wujudipun tembung *sst* ingkang prasaja minangka setunggal wanda kanthi *pola fonotaktis* KKK. Tembung panguwuh *sst* manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung *sst* wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh *sst* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan. Jinis tembung panguwuh *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan katingal saking titikan tembung *sst* ingkang gayut kaliyan kawontenan Bowo ngundang Dina. Tembung panguwuh *sst* kanthi jinis *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan ingkang nengenaken tembung *heh* mujudaken perangan saking *tuturan* “*Heh, sst, Dina! Sst, mrene, Din!*” minangka *respon* saking kawontenan Bowo ngundang Dina.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *sst* data no. 111 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *sst* menika gadhah teges nedahaken raos panyuwunan kawigatosan. Tembung menika ngewrat teges panyuwunan kawigatosan amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *tuturan* bilih kanthi nyuwun kawigatosanipun Dina, Bowo ngundang Dina supados Dina noleh dhateng piyambakipun lajeng piyambakipun saged nyonto garapan ujian Matematikanipun Dina.

2. Tembung Panguwuh Sekunder

Tembung panguwuh *sekunder* inggih menika tembung panguwuh ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*). Tembung panguwuh *sekunder* menika dipunperang dados sekawan inggih menika: (a) tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung, (b) tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud dwilingga (*reduplikasi*), (c) tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frasa*, saha (d) tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *klausa* utawi ukara. Wujudipun tembung panguwuh *sekunder* salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* wonten panaliten menika ingkang kapanggihaken namung kalih, inggih menika tembung panguwuh kanthi wujud tembung saha tembung panguwuh kanthi wujud *frase*. Pirembagan babagan tembung panguwuh *sekunder* kadosta andharan wonten ngandhap menika.

a. Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung

Saking asiling panaliten menika, *data* ingkang awujud tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung menawi dipuntingali saking jinisipun wonten sekawan welas jinis, inggih menika jinis: ngajak, bingung, panyuwunan kanthi sanget, ajrih, lega utawi sukur, gegayuhan, nesu utawi *makian*, gumun, boten sarujuk, *pembenaran*, kagum utawi puwas, sedhih, enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan, saha sakit. Salajengipun menawi dipuntingali saking tegesipun tembung panguwuh ingkang adhedhasar *konteks tuturan*-ipun wonten sekawan welas teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos: ngajak, bingung, panyuwunan kanthi sanget, ajrih, bingung, pangarep-arep, ngece, gumun, boten sarujuk, *pembenaran*, bingung, sedhih, enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan, saha sakit. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung kadosta wonten ngandhap menika.

a) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Ngajak

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun ngajak saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos ngajak. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinis ngajak ingkang tegesipun nedahaken raos ngajak kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Sesampunipun sholat maghrib, Ron saha Andi lajeng nglajengaken dhateng griyanipun Dedi kanthi numpak becak. Sesampunipun dugi wonten ing griyanipun Dedi, dereng ngantos uluk salam, Bapakipun Dedi medal saking dalemipun lajeng nyedaki Ron saha Andi.

Bapakipun Dedi : “*Ayo, kene padha mlebu, aku Bapake Dedi. Dedi wis ngenteni kawit mau, kono mlebu wae rasah isin-isin.*”

(ACBSJKM/Mt/Data 4)

Saking *data* no. 4 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *ayo* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 4 kalebet tembung panguwuh amargi tembung *ayo* kasebat dipunginakaken dening Bapakipun Dedi kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *ayo* wonten wicantenan *data* no. 4 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung *ayo* ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda. Tembung panguwuh *ayo* manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung *ayo* wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh *ayo* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis ngajak. Jinis tembung panguwuh ngajak katingal saking

titikan tembung *ayo* ingkang gayut kaliyan kawontenan Ron saha Andi wonten ing ngajeng griyanipun Dedi. Tembung panguwuh *ayo* kanthi jinis ngajak ingkang nengenaken *kene padha mlebu* mujudaken perangan saking tuturan “*Ayo, kene padha mlebu, aku Bapake Dedi. Dedi wis ngenteni kawit mau, kono mlebu wae rasah isin-isin.*” minangka *respon* saking kawontenan Ron saha Andi wonten ing ngajeng griyanipun Dedi.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *ayo* data no. 4 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *ayo* menika gadhah teges nedahaken raos ngajak. Tembung menika ngewrat teges ngajak amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Bapakipun Dedi ngajak Ron saha Andi ingkang sampun wonten ing ngajeng dalemipun supados mlebet wonten dalemipun amargi Dedi sampun nengga Ron saha Andi.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun bingung.

b) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Bingung

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun bingung saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos bingung. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun bingung ingkang tegesipun nedahaken raos bingung kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Ibu kapeksa ngendika dhateng Tuti saha Tati bilih sakmenika pesenan maeman saweg sepen satemah angsalipun arta dados sakedhik. Ibu bingung kados pundi anggenipun ngendika dhateng Tuti saha Tati, piyambakipun badhe mecat salah satunggal antawisipun Tuti saha Tati.

Ibunipun Bagus : “*Njalari olehku entuk dhuwit sethithik.*”

Tati : “*Lajeng?*”

Ibunipun Bagus : “***Adhuh**, Ibu ora bisa ngendikakake. Iki ndadekake Ibu prihatin.*”

(ACBSJKM/PM/Data 95)

Saking *data* no. 95 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung ***adhuh*** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 95 kalebet tembung panguwuh amargi tembung ***adhuh*** kasebat dipunginakaken dening Ibunipun Bagus kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh ***adhuh*** wonten wicantenan *data* no. 95 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung ***adhuh*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda. Tembung panguwuh ***adhuh*** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung ***adhuh*** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma*

(.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh **adhuh** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis bingung. Jinisipun tembung panguwuh bingung katingal saking titikan tembung **adhuh** ingkang gayut kaliyan tuturan “*Lajeng?*”. Tuturan “*Lajeng?*” gayut kaliyan tuturan “*Njalari olehku entuk dhuwit sethithik*”. Tembung panguwuh **adhuh** kanthi jinis bingung menika mujudaken perangan saking wangsulan “*Adhuh, Ibu ora bisa ngendikakake. Iki ndadekake Ibu prihatin.*” minangka wangsulan saking pitakenan “*Lajeng?*”. Tuturan “*Lajeng?*” minangka wangsulan tuturan “*Njalari olehku entuk dhuwit sethithik*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **adhuh** data no. 95 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan konteks tuturan-ipun. Saking konteks tuturan-ipun tembung panguwuh **adhuh** menika gadhah teges nedahaken raos bingung. Tembung menika ngewrat teges bingung amargi saking konteks tuturan-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Ibunipun Bagus bingung kados pundi anggenipun ngendika dhateng Tuti saha Tati bilih salah satunggal antawisipun Tuti saha Tati badhe dipunpecat. Ibunipun Bagus kapeksa badhe mecat Tuti menapa Tati amargi ingkang pesen maeman dhateng piyambakipun saweg sepen ingkang ndadosaken pikantuk arta saking tiyang ingkang pesen maeman namung sakedhik.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun panyuwunan kanthi

sanget.

c) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Panyuwunan kanthi Sanget

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun panyuwunan kanthi sanget saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos panyuwunan kanthi sanget. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun panyuwunan kanthi sanget ingkang tegesipun nedahaken raos panyuwunan kanthi sanget kadosta wonten ngandhap menika.

<i>Konteks</i>	: Copetipun nyuwun ampun dhateng Bapak-bapak ingkang sampun nangek piyambakipun saha supados boten nglaporaken dhateng polisi.
Tiyang ingkang nangek piyambakipun	: “ <i>Tak laporke polisi kowe!</i> ”
Copet	: “ <i>Ampun, Pak. Hwadho...oh..., Ampun dilaporke polisi!</i> ” (ACBSJKM/By/Data 81)

Saking *data* no. 81 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung ***ampun*** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 81 kalebet tembung panguwuh amargi tembung ***ampun*** kasebat dipunginakaken dening copet kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh ***ampun*** wonten wicantenan *data* no. 81 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung ***ampun*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa

Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda.

Tembung panguwuh ***ampun*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis panyuwunan kanthi sanget. Jinisipun tembung panguwuh panyuwunan kanthi sanget katingal saking titikan tembung ***ampun*** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Tak laporke polisi kowe!*”. Tembung panguwuh ***ampun*** kanthi jinis panyuwunan kanthi sanget menika mujudaken perangan saking wangsulan “*Ampun, Pak. Hwadhooh..., Ampun dilaporke polisi!*” minangka wangsulan saking *tuturan* “*Tak laporke polisi kowe!*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh ***ampun*** data no. 81 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***ampun*** menika gadhah teges nedahaken raos panyuwunan kanthi sanget. Tembung menika ngewrat teges panyuwunan kanthi sanget amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih copetipun nyuwun kanthi sanget dhateng bapak-bapak ingkang sampun nangkep saha nggebugi piyambakipun supados boten nglaporaken piyambakipun dhateng polisi.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun ajrih.

d) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Ajrih

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun ajrih saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos ajrih. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun ajrih ingkang tegesipun nedahaken raos ajrih kadosta wonten ngandhap menika.

<i>Konteks</i>	: Copetipun ajrih menawi Bapak-bapak ingkang sampun nangkep piyambakipun saestu nglaporaken dhateng polisi.
Tiyang ingkang nangkep piyambakipun	: “ <i>Tak laporke polisi kowe!</i> ”
Copet	: “ <i>Ampun, Pak. Hwadhoooooh..., Ampun dilaporke polisi!</i> ”

(ACBSJKM/By/Data 82)

Saking *data* no. 82 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **hwadhoh** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 82 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **hwadhoh** kasebat dipunginakaken dening copet kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **hwadhoh** wonten wicantenan *data* no. 82 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung **hwadhoh** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda.

Tembung panguwuh **hwadhoh** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis ajrih. Jinisipun tembung panguwuh ajrih katingal saking titikan tembung **hwadhoh** ingkang gayut kaliyan tuturan “*Tak laporke polisi kowe!*”. Tembung panguwuh **hwadhoh** kanthi jinis ajrih menika mujudaken perangan saking wangsulun “*Ampun, Pak. Hwadhooooh..., Ampun dilaporke polisi!*” minangka wangsulun saking tuturan “*Tak laporke polisi kowe!*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **hwadhoh** data no. 82 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan konteks tuturan-ipun. Saking konteks tuturan-ipun tembung panguwuh **hwadhoh** menika gadhah teges nedahaken raos ajrih. Tembung menika ngewrat teges ajrih amargi saking konteks tuturan-ipun tembung menika mujudaken wangsulun bilih copetipun rumaos ajrih sanget menawi bapak-bapak ingkang sampun nangkep saha nggebugi piyambakipun saestu nglaporaken piyambakipun dhateng polisi.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun lega utawi sukur.

e) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Lega utawi Sukur

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun lega utawi sukur saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos bingah. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun lega utawi sukur ingkang tegesipun nedahaken raos bingah kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Sesampunipun dugi griya, Gilang cariyos dhateng Ibunipun bilih piyambakipun kepenggih kaliyan Rini nalika saweg nengga bis. Gilang ugi cariyos bilih soal ujianipun Rini gampil satemah Rini saged nggarap ujian. Midhanget menapa ingkang sampun dipuncariyosaken Gilang, Ibunipun Gilang rumaos bingah kanthi konjuk sukur dhateng Gusti Allah amargi donganipun dipunsembadani.

Ibunipun Gilang : “**Sukur**, Ibu melu lega. Dongane Ibu disembadani Gusti.”
(ACBSJKM/Rg/Data 126)

Saking *data* no. 126 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **sukur** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 126 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **sukur** kasebat dipunginakaken dening Ibunipun Gilang kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **sukur** wonten wicantenan *data* no. 126 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung **sukur** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda. Tembung panguwuh **sukur** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung **sukur** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma*

(.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh *sukur* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis lega utawi sukur. Jinis tembung panguwuh lega utawi sukur katingal saking titikan tembung *sukur* ingkang gayut kaliyan cariyos Rini saged garap *Ujian Nasional*. Tembung panguwuh *sukur* kanthi jinis lega utawi sukur ingkang nengenaken *Ibu melu lega* mujudaken perangan saking wangsulana “*Sukur, Ibu melu lega. Dongane Ibui disembadani Gusti.*” minangka *respon* saking cariyos Rini saged garap *Ujian Nasional*.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *sukur* data no. 126 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *sukur* menika gadhah teges nedahaken raos bingah. Tembung menika ngewrat teges bingah amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Ibunipun Gilang rumaos bingah amargi Rini saged nggarap *Ujian Nasional*. Menapa ingkang dados donganipun Ibunipun Gilang babagan Rini dipunsembadani Gusti.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun gegayuhan.

f) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Gegayuhan

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun gegayuhan saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika

tembung panguwuh nedahaken raos pangarep-arep. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun gegayuhan ingkang tegesipun nedahaken raos pangarep-arep kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Paraga *utama tunggal* pungkasanipun purun nampi parasutipun simbah lajeng taksih gesang sesampunipun mlumpat saking montor mabur. Paraga *utama tunggal* gadhah pangarep-arep babagan simbah ingkang sampun nulungi piyambakipun.

Paraga *utama tunggal* : “**Gusti**, paringana berkah dhumateng simbah kala wau ingkang nulungi kula.”

(ACBSJKM/SRC/Data 23)

Saking *data* no. 23 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **Gusti** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 23 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **Gusti** kasebat dipunginakaken dening paraga *utama tunggal* kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **Gusti** wonten wicantenan *data* no. 23 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung **Gusti** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda. Tembung panguwuh **Gusti** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung **Gusti** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang

dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh ***Gusti*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis gegayuhan. Jinis tembung panguwuh gegayuhan katingal saking titikan tembung ***Gusti*** ingkang gayut kaliyan kawontenan simbah ingkang nulungi paraga *utama tunggal* seda. Tembung panguwuh ***Gusti*** kanthi jinis gegayuhan ingkang nengenaken *paringana berkah* mujudaken perangan saking tuturan “***Gusti***, *paringana berkah dhumateng simbah kala wau ingkang nulungi kula*” minangka *respon* saking kawontenan simbah ingkang nulungi paraga *utama tunggal* seda.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh ***Gusti*** data no. 23 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***Gusti*** menika gadhah teges nedahaken raos pangarep-arep. Tembung menika ngewrat teges pangarep-arep amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih paraga *utama tunggal* gadhah pangarep-arep supados *Gusti* ingkang Maha Kuwaos paring berkah dhumateng simbah ingkang sampun nulungi piyambakipun nalika dumadakan montor mabur ingkang saweg mabur menika oleng saha lampunipun mati, lajeng parasutipun paraga *utama tunggal* suwek. Simbah ingkang wonten ing montor mabur nulungi paraga *utama tunggal* kanthi maringaken parasutipun dhateng paraga *utama tunggal*.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun nesu utawi *makian*.

g) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Nesu utawi *Makian*

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun nesu utawi *makian* saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos ngece. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun nesu utawi *makian* ingkang tegesipun nedahaken raos ngece kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Bejo rumaos bilih paraga *utama tunggal* bodho amargi boten mangertos pawadan wujud ingkang endhasipun montor mabur ingkang dipundamel radhi lancip. Bejo lajeng ngece paraga *utama tunggal*.

Paraga *utama tunggal* : “Lha embuh. Pancen kaya mengkono bentuke.”

Bejo : “Lha kuwi yen wong ora ngerti fisika. Pitakonane kaya mangkono wae ora ngerti. **Bodho!**”

(ACBSJKM/SRC/Data 15)

Saking *data* no. 15 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung ***bodho*** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 15 kalebet tembung panguwuh amargi tembung ***bodho*** kasebat dipunginakaken dening Bejo kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh ***bodho*** wonten wicantenan *data* no. 15 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung

bodho ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda.

Tembung panguwuh **bodho** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis nesu utawi *makian*. Jinisipun tembung panguwuh nesu utawi *makian* katingal saking titikan tembung **bodho** ingkang gayut kaliyan tuturan “*Lha embuh. Pancen kaya mengkono bentuke*”. Tembung panguwuh **bodho** kanthi jinis nesu utawi *makian* menika mujudaken perangan saking wangsulun “*Lha kuwi yen wong ora ngerti fisika. Pitakonane kaya mangkono wae ora ngerti. Bodho!*” minangka wangsulun saking tuturan “*Lha embuh. Pancen kaya mengkono bentuke*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **bodho** data no. 15 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **bodho** menika gadhah teges nedahaken raos ngece. Tembung menika ngewrat teges ngece amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulun bilih Bejo ngece paraga *utama tunggal* kanthi sanjang bilih paraga *utama tunggal* menika bodho. Bejo ngece paraga *utama tunggal* namung amargi paraga *utama tunggal* boten saged mangsuli pitakenanipun Bejo babagan endhas montor mabur ingkang dipundamel radhi lancip.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun gumun.

h) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Gumun

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun gumun saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos gumun. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun gumun ingkang tegesipun nedahaken raos gumun kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Bu Atun gumun kaliyan Bu Sarti ingkang nyuwun sumbangan dhateng Mbah Noyo kamangka mantunipun Mbah Noyo sampun ngendika bilih menawi wonten sumbangan menapa kemawon ampun nyuwun dhateng Mbah Noyo ananging dhateng piyambakipun.

Bu Sarti : “*Wah, Mbah Noyo kae angger dijaluki sumbangan ora tau ngenei mung malah ngethak-ngethak. Aku dadi kagol njaluk maneh*”

Bu Atun : “***Alah**, kowe kan wis ngerti dhewe watakke Mbah Noyo kaya ngono kok isih dijaluki. Kan mantune wis weling nek ana sumbangan apa-apa njaluk karo dhekne wae.*”

(ACBSJKM/WDP/Data 42)

Saking *data* no. 42 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung ***alah*** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 42 kalebet tembung panguwuh amargi tembung ***alah*** kasebat dipunginakaken dening Bu Atun kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Tembung panguwuh ***alah*** wonten wicantenan *data* no. 42 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung ***alah*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda. Tembung panguwuh ***alah*** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung ***alah*** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417)

babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh ***alah*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis gumun. Jinisipun tembung panguwuh gumun katingal saking titikan tembung ***alah*** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Wah, Mbah Noyo kae angger dijaluki sumbangan ora tau ngenei mung malah ngethak-ngethak.*”. Tembung panguwuh ***alah*** kanthi jinis gumun menika mujudaken perangan saking wangsulan “***Alah*, kowe kan wis ngerti dhewe watakke Mbah Noyo kaya ngono kok isih dijaluki.**” minangka wangsulan saking *tuturan* “*Wah, Mbah Noyo kae angger dijaluki sumbangan ora tau ngenei mung malah ngethak-ngethak.*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh ***alah*** data no. 42 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***alah*** menika gadhah teges nedahaken raos gumun. Tembung menika ngewrat teges gumun amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Bu Atun gumun dhateng Bu Sarti ingkang tetep nyuwun sumbangan dhateng Mbah Noyo, kamangka Bu Sarti sampun mangertos kados pundi watakipun Mbah Noyo. Bu Sarti ugi sampun mangertos bilih mantunipun Mbah Noyo nate ngendika bilih menawi badhe nyuwun sumbangan ampun dhateng Mbah Noyo ananging dhateng mantunipun Mbah Noyo.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun boten sarujuk.

i) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Boten Sarujuk

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun boten sarujuk saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos boten sarujuk. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun boten sarujuk ingkang tegesipun nedahaken raos boten sarujuk kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Ibunipun Gilang kaget dhateng rencananipun Bu Bejo ingkang badhe nyekolahaken putranipun wonten sekolah *Internasional* ing kutha. Ibunipun Gilang lajeng ngendika dhateng Bu Bejo bilih sekolah *Internasional* menika ragadipun awis sanget mbok menawi mangke kaboten anggenipun nragadi, ananging Bu Bejo boten sarujuk dhateng Ibunipun Gilang.

Ibunipun Gilang : “*Ning rak niku awis sanget ta, Bu?*”

Bu Bejo : “***Halah*** nggih boten napa-napa. Bot-bote nggo anak, Bu.”
(ACBSJKM/Rg/Data 123)

Saking *data* no.123 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung ***halah*** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 123 kalebet tembung panguwuh amargi tembung ***halah*** kasebat dipunginakaken dening Bu Bejo kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani

tembung panguwuh. Tembung panguwuh **halah** wonten wicantenan *data* no. 123 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung **halah** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda.

Tembung panguwuh **halah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis boten sarujuk. Jinis tembung panguwuh boten sarujuk katingal saking titikan tembung **halah** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Ning rak niku awis sanget ta, Bu*”. Tembung panguwuh **halah** kanthi jinis boten sarujuk ingkang nengenaken tembung *nggih boten napa-napa* mujudaken perangan saking wangsulan “**Halah** *nggih boten napa-napa. Bot-bote nggo anak, Bu.*” minangka wangsulan saking *tuturan* “*Ning rak niku awis sanget ta, Bu*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **halah** data no. 123 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **halah** menika gadhah teges nedahaken raos boten sarujuk. Tembung menika ngewrat teges boten sarujuk sarujuk amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Bu Bejo boten sarujuk kaliyan Ibunipun Gilang ingkang nyobi ngengetaken Bu Bejo menawi ragad anggenipun nyekolahaken Rini wonten ing sekolah *Internasional* menika awis. Ibunipun Gilang kuwatos mbok menawi mangke Bu Bejo kaboten anggenipun nragadi Rini, ananging Bu Bejo boten sarujuk dhateng Ibunipun Gilang.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun *pembenaran*.

j) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun *Pembenaran*

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun *pembenaran* saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos *pembenaran*. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun *pembenaran* ingkang tegesipun nedahaken raos *pembenaran* kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Dewi nginggihaken Ratih bilih anggenipun nyuwun pambiyantunipun Bapakipun piyambak-piyambak kanthi ethok-ethokipun badhe cariyos babagan menapa ingkang sampun dipunupayakaken Parno supados saged nglajengaken sekolah, lajeng nyuwun pirsu kados pundi anggenipun saged biyantu Parno.

Ratih : “*Dadi sok-sok mung nyuwun pirsu ngana?*”

Dewi : “***Ho’o**, sukur-sukur dikandhani utawa malah dibiyantu sisan.*”

(ACBSJKM/TT/Data 68)

Saking *data* no. 68 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *ho’o* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 68 kalebet tembung panguwuh amargi tembung *ho’o* kasebat dipunginakaken dening Dewi kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *ho’o* wonten wicantenan *data* no. 68 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung

ho'o ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda. Tembung panguwuh *ho'o* manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung *ho'o* wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh *ho'o* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis *pembenaran*. Jinisipun tembung panguwuh *pembenaran* katingal saking titikan tembung *ho'o* ingkang gayut kaliyan tuturan “*Dadi sok-sok mung nyuwun pirsu ngana?*”. Tembung panguwuh *ho'o* kanthi jinis *pembenaran* menika mujudaken perangan saking wangsulan “*Ho'o, sukur-sukur dikandhani utawa malah dibiyanu sisan.*” minangka wangsulan saking pitakenan “*Dadi sok-sok mung nyuwun pirsu ngana?*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *ho'o* data no. 68 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *ho'o* menika gadhah teges nedahaken raos *pembenaran*. Tembung menika ngewrat teges *pembenaran* amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih Dewi nginggihaken Ratih bilih anggenipun nyuwun pambiyantunipun Bapakipun

piyambak-piyambak kanthi ethok-ethokipun badhe cariyos babagan menapa ingkang sampun dipunupayakaken Parno supados saged nglajengaken sekolah, lajeng nyuwun pirsu kados pundi anggenipun saged biyantu Parno.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun kagum utawi puwas.

k) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Kagum utawi Puwas

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun kagum utawi puwas saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos bingah. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun kagum utawi puwas ingkang tegesipun nedahaken raos bingah kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Paraga *utama tunggal* dugi griyanipun, kanthi menggehe-menggehe saha bingah, piyambakipun matur dhateng Ibunipun bilih pikantuk beasiswa kuliah ing MIT University Amerika Serikat.
 Ibunipun paraga *utama tunggal* : “**Walah**, nduk. Simbok bungah banget, nduk. Pungkasane kowe dadi bocah pinter. Sesuk mesthi kowe numpak montor mabur, ya!”
 (ACBSJKM/SRC/Data 8)

Saking *data* no. 8 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **walah** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 8 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **walah** kasebat dipunginakaken dening Ibunipun *paraga utama tunggal* kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31),

Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh **walah** wonten wicantenan *data* no. 8 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung **walah** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda.

Tembung panguwuh **walah** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis bingah. Jinisipun tembung panguwuh bingah katingal saking titikan tembung **walah** ingkang gayut kaliyan kawontenan putrinipun katampi beasiswa kuliah wonten ing *MIT University*. Tembung panguwuh **walah** kanthi jinis bingah menika mujudaken perangan saking wangsulana “**Walah**, nduk. Simbok bungah banget, nduk. Pungkasan kowe dadi bocah pinter.” minangka *respon* saking kawontenan putrinipun katampi beasiswa kuliah wonten ing *MIT University*.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **walah** data no. 8 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **walah** menika gadhah teges nedahaken raos bingah. Tembung menika ngewrat teges bingah amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Ibunipun *paraga utama tunggal* rumaos bingah sesampunipun nampi pawartos saking *paraga utama tunggal* bilih piyambakipun katampi beasiswa kuliah wonten *MIT University* Amerika Serikat.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sedhah.

1) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Sedhah

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sedhah saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos sedhah. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sedhah ingkang tegesipun nedahaken raos sedhah kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Pak Sukirman saha Bu Sukirman sampun pasrah dhateng penyakit kanker putranipun amargi dokter ingkang nangani putranipun ugi sampun pasrah. Bu Sukirman rumaos sedhah amargi kanton sekedhap malih Deni dados sarjana ananging sakit kangkeripun sampun parah.

Bu Sukirman : “*Oalah, Pak, Pak. Kari sedelok maneh Deni lulus dadi sarjana, kok malah kudu nandhang kaya ngene?*”

(ACBSJKM/Kp/Data 146)

Saking *data* no. 146 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *olah* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 146 kalebet tembung panguwuh amargi tembung *olah* kasebat dipunginakaken dening Bu Sukirman kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *olah* wonten wicantenan *data* no. 146 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun

tembung ***oalah*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika tiga wanda. Tembung panguwuh ***oalah*** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung ***oalah*** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh ***oalah*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis sedhih. Jinisipun tembung sedhih katingal saking titikan tembung ***oalah*** ingkang gayut kaliyan kawontenan Deni sakit kangker sampun parah, kamangka sekedhap malih badhe dipunwisuda. Tembung panguwuh ***oalah*** kanthi jinis sedhih menika mujudaken perangan saking *tuturan* “***Oalah, Pak, Pak. Kari sedelok maneh Deni lulus dadi sarjana, kok malah kudu nandhang kaya ngene?***” minangka *respon* saking kawontenan Deni sakit kangker sampun parah, kamangka sekedhap malih badhe dipunwisuda.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh ***oalah*** data no. 146 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***oalah*** menika gadhah teges nedahaken raos sedhih. Tembung menika ngewrat teges sedhih amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Ibu Sukirman rumaos

sedhik babagan kawontenanipun Deni. Deni menika putranipun Bu Sukirman ingkang namung setunggal. Bu Sukirman sedhik dhateng sakit kangkeripun Deni ingkang sampun parah, kamangka sekedhap malih Deni badhe dipunwisuda.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan.

m) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Enget (Ngenget) dhateng Satunggaling Babagan

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan ingkang tegesipun nedahaken raos enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Bu Atun ngengetaken Bu Sarti bilih mantunipun Mbah Noyo nate ngendika menawi badhe nyuwun sumbangan ampun dhateng Mbah Noyo ananging dhateng mantunipun. Sesampunipun midhanget andharan saking Bu Atun, Bu Sarti enget malih dhateng ngendikanipun mantunipun Mbah Noyo.

Bu Atun : “*Alah, kowe kan wis ngerti dhewe watakke Mbah Noyo kaya ngono kok isih dijaluki. Kan mantune wis weling nek ana sumbangan apa-apa njaluk karo dhekne wae.*”

Bu Sarti : “*Oiya ya aku lali. Ya wis saiki aku tak neng omahe Bu Tina wae.*”

(ACBSJKM/WDP/Data 43)

Saking *data* no. 43 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung *oiya* salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 43 kalebet tembung panguwuh amargi

tembung *oiya* kasebat dipunginakaken dening Bu Sarti kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh *oiya* wonten wicantenan *data* no. 43 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung *oiya* ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika tiga wanda.

Tembung panguwuh *oiya* menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan. Jinisipun tembung panguwuh enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan katingal saking titikan tembung *oiya* ingkang gayut kaliyan *tuturan* “..... *Kan mantune wis weling nek ana sumbangan apa- apa njaluk karo dhekne wae*”. Tembung panguwuh *oiya* kanthi jinis enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan menika mujudaken perangan saking wangsulun “*Oiya ya aku lali. Ya wis saiki aku tak neng omahe Bu Tinah wae*” minangka wangsulun saking *tuturan* “..... *Kan mantune wis weling nek ana sumbangan apa- apa njaluk karo dhekne wae*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh *oiya* data no. 43 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh *oiya* menika gadhah teges nedahaken raos enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan. Tembung menika ngewrat

teges enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulane bilih Bu Surti enget malih bilih mantunipun Mbah Noyo nate ngendika menawi badhe nyuwun sumbangan ampun dhateng Mbah Noyo ananging dhateng mantunipun Mbah Noyo.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sakit.

n) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud Tembung ingkang Jinisipun Sakit

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sakit saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos sakit. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun sakit ingkang tegesipun nedahaken raos sakit kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Sesampunipun copet sampun katangkep, lajeng tiyang-tiyang sami ngeroyok copet menika. Amargi rumaos sakit dipungebugi dening tiyang ingkang sampun nangkep piyambakipun, copet menika nyuwun ampun supados piyambakipun boten dipungebugi malih.

Copet : “Ampun, Pak! **Adhudhudhuh**..., Kula kapok!”

(ACBSJKM/By/Data 80)

Saking *data* no. 80 menika ngewrat tembung panguwuh. Tembung **adhudhudhuh** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 80 kalebet tembung panguwuh amargi tembung **adhudhudhuh** kasebat dipunginakaken dening Copet kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Tembung panguwuh **adhudhudhuh** wonten wicantenan *data* no. 80 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung **adhudhudhuh**

ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika sekawan wanda. Tembung panguwuh ***adhudhudhuh*** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung ***adhudhudhuh*** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh ***adhudhudhuh*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis sakit. Jinisipun tembung panguwuh sakit katingal saking titikan tembung ***adhudhudhuh*** ingkang gayut kaliyan kawontenan copetipun rumaos sakit dipungebugi dening bapak-bapak ingkang nangkep piyambakipun. Tembung panguwuh ***adhudhudhuh*** kanthi jinis sakit menika mujudaken perangan saking tuturan “*Ampun, Pak! Adhudhudhuh.., Kula kapok!*” minangka *respon* saking kawontenan copetipun rumaos sakit dipungebugi dening bapak-bapak ingkang nangkep piyambakipun.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh ***adhudhudhuh*** data no. 80 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***adhudhudhuh*** menika gadhah teges nedahaken raos sakit. Tembung menika ngewrat teges sakit amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih copetipun rumaos sakit

amargi dipungebugi dening bapak-bapak ingkang nangkep piyambakipun wonten peken sesampunipun piyambakipun nyopet Bu Rini.

b. Tembung Panguwuh Sekunder kanthi Wujud Frase

Saking asiling panaliten menika, *data* ingkang awujud tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* menawi dipuntingali saking jinisipun wonten gangsal jinis, inggih menika jinis: kaget, gegayuhan, boten tahan, ajrih, saha gela. Salajengipun menawi dipuntingali saking tegesipun tembung panguwuh ingkang adhedhasar *konteks tuturan*-ipun wonten gangsal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos: kaget, pangarep-arep, boten tahan, ajrih, saha gela. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* kadosta wonten ngandhap menika.

a) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud *Frase* ingkang Jinisipun Kaget

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun kaget saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos kaget. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun kaget ingkang tegesipun nedahaken raos kaget kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Bibar mangertos kawontenanipun Dina ingkang parah ing griya sakit, Nilam lajeng telpon Ibunipun Dina suka pawartos bilih sakmenika Dina saweg dipunrawat wonten griya sakit amargi dipuntabrak trek *container*. Ibunipun Dina kaget midhanget pawartos bilih putrinipun ketabrak trek.

Nilam : “*Bu, sakmenika Dina wonten ing Sarjito. Kecelakaan, parah. Cepet tindak mriki, nggih, Bu!*”

Ibunipun Dina : “*Oalah Gusti.....*”

(ACBSJKM/DD/Data 112)

Saking *data* no. 112 menika ngewrat tembung panguwuh. ***Oalah Gusti*** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 112 mujudaken tembung panguwuh amargi ***olah Gusti*** kasebat dipunginakaken dening Ibunipun Dina kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh ***olah Gusti*** wonten wicantenan *data* no. 112 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* amargi wujudipun ***olah Gusti*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika gangsal wanda.

Tembung panguwuh ***olah Gusti*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis kaget. Jinisipun tembung panguwuh kaget katingal saking titikan ***olah Gusti*** ingkang gayut kaliyan *tuturan* “*Bu, sakmenika Dina wonten ing Sarjito. Kecelakaan, parah. Cepet tindak mriki, nggih, Bu!*”. Tembung panguwuh ***olah Gusti*** kanthi jinis kaget menika mujudaken perangan saking wangsulun “***Oalah Gusti.....***”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh ***olah Gusti*** data no. 112 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***olah Gusti*** menika gadhah teges nedahaken raos kaget. Tembung panguwuh menika ngewrat teges kaget amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulun bilih

Ibunipun Dina rumaos kaget sesampunipun nampi pawartos saking Nilam bilih Dina sakmenika saweg wonten ing griya sakit amargi ketabrak trek. Sakmenika kawontenanipun Dina parah, Ibunipun Dina dipunsuwun supados tindak dhateng griya sakit.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung ingkang jinisipun gegayuhan.

b) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud *Frase* ingkang Jinisipun Gegayuhan

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun gegayuhan saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos pangarep-arep. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun gegayuhan ingkang tegesipun nedahaken raos pangarep-arep kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Wonten ing impen, Angga kepanggih kaliyan Efan. Piyambakipun ngguyu saha rangkulan kaliyan Efan. Efan sanjang bilih piyambakipun kepengin tim basketipun saged menang. Lajeng Angga gadhah pangarep-arep tim basketipun saged menang.

Efan : “*Angga, kowe lan timmu aja nyerah anggone mbudidaya. Aku bakal ngewangi tim. Aku uga ora kepengin tim baskete dhewe kalah ing turnamen,*”

Angga : “***Insya Allah** time dhewe bisa menang, Fan.*”

(ACBSJKM/SSP/Data 151)

Saking *data* no. 151 menika ngewrat tembung panguwuh. ***Insya Allah*** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 151 kalebet tembung panguwuh amargi ***Insya Allah*** kasebat dipunginakaken dening Angga kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa

ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh ***Insyah Allah*** wonten wicantenan *data* no. 151 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun ***Insyah Allah*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika sekawan wanda.

Tembung panguwuh ***Insyah Allah*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis gegayuhan. Jinis tembung panguwuh gegayuhan katingal saking titikan tembung panguwuh ***Insyah Allah*** ingkang gayut kaliyan tuturan “*Angga, kowe lan timmu aja nyerah anggone mbudidaya. Aku bakal ngewangi tim. Aku uga ora kepengin tim baskete dhewe kalah ing turnamen,*”. Tembung panguwuh ***Insyah Allah*** kanthi jinis gegayuhan ingkang nengenaken *time dhewe bisa menang* mujudaken perangan saking wangsulan “***Insyah Allah*** *time dhewe bisa menang, Fan.*” minangka wangsulan saking tuturan “*Angga, kowe lan timmu aja nyerah anggone mbudidaya. Aku bakal ngewangi tim. Aku uga ora kepengin tim baskete dhewe kalah ing turnamen,*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh ***Insyah Allah*** data no. 151 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***Insyah Allah*** menika gadhah teges nedahaken raos pangarep-arep. Tembung menika ngewrat teges panagrep-arep amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken wangsulan bilih

Angga gadhah pengarep-arep bilih tim basketipun saged menang wonten ing kompetisi tingkat Nasional.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun boten tahan.

c) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud *Frase* ingkang Jinisipun Boten Tahan

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun boten tahan saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos boten tahan. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun boten tahan ingkang tegesipun nedahaken raos boten tahan kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Simbah Kakung kanthi ageman pethak ngengetaken dhateng Pak Rahmat bilih salah bawanipun Pak Rohmat menika sampun damel cilakanipun Pak Rohmat. Ananging Pak Rohmat boten sadhar bilih piyambakipun sampun damel kalepatan ingkang ageng dhateng tiyang sanes ingkang njalari piyambakipun cilaka.

Pak Rohmat : “Kula sampun damel kesalahan menapa, Mbah?”

Simbah Kakung kanthi ageman pethak : “**Adhuh biyung**, Rohmat, Rohmat. Aku ora ngerti sakpiro gedhene paukuman sing bakal mbok trima saka Gusti mengko.”

(ACBSJKM/Kp/Data 150)

Saking *data* no. 150 menika ngewrat tembung panguwuh. **Adhuh biyung** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 150 kalebet tembung panguwuh amargi **adhuh biyung** kasebat dipunginakaken dening Simbah Kakung kanthi

ageman pethak kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh ***adhuh biyung*** wonten wicantenan *data* no. 150 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* amargi wujudipun ***adhuh biyung*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika sekawan wanda. Tembung panguwuh ***adhuh biyung*** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung panguwuh ***adhuh biyung*** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata panyerataning* tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh ***adhuh biyung*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis boten tahan. Jinisipun tembung panguwuh boten tahan katingal saking titikan tembung ***adhuh biyung*** ingkang gayut kaliyan tuturan “*Kula sampun damel kesalahan menapa, Mbah?*”. Tembung panguwuh ***adhuh biyung*** kanthi jinis boten tahan menika mujudaken perangan saking wangsulan “*Adhuh biyung, Rohmat, Rohmat. Aku ora ngerti sakpiro gedhene*

paukuman sing bakal mbok trima saka Gusti mengko.” minangka wangsulan saking tuturan “*Kula sampun damel kesalahan menapa, Mbah?*”.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh ***adhuh biyung*** data no. 150 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan-ipun*. Saking *konteks tuturan-ipun* tembung panguwuh ***adhuh biyung*** menika gadhah teges nedahaken raos boten tahan. Tembung menika ngewrat teges boten tahan amargi saking *konteks tuturan-ipun* tembung menika mujudaken wangsulan bilih Simbah Kakung kanthi ageman pethak boten tahan dhateng sipatipun Pak Rohmat boten sadhar bilih piyambakipun sampun damel kalepatan ingkang ageng dhateng tiyang sanes ingkang njalari piyambakipun cilaka.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun ajrih.

d) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud *Frase* ingkang Jinisipun Ajrih

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun ajrih saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos ajrih. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun ajrih ingkang tegesipun nedahaken raos ajrih kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Dumadakan montor mabur ingkang saweg mabur menika oleng saha lampunipun mati, paraga *utama tunggal* rumaos ajrih menawi seda sakmenika amargi parasut ingkang badhe dipunginakaken suwek.
 Paraga *utama tunggal* : “***Wadhuh Gusti***, kenging menapa kula kedah wangsul samenika.”

(ACBSJKM/SRC/Data 21)

Saking *data* no. 21 menika ngewrat tembung panguwuh. ***Wadhuh Gusti*** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 21 kalebet tembung panguwuh amargi ***wadhuh Gusti*** kasebat dipunginakaken dening paraga *utama tunggal* kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Tembung panguwuh ***wadhuh Gusti*** wonten wicantenan *data* no. 21 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* amargi wujudipun ***wadhuh Gusti*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika sekawan wanda. Tembung panguwuh ***wadhuh Gusti*** manut tata panyeratanipun, sesampunipun ***wadhuh Gusti*** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata panyerataning* tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (.). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh ***wadhuh Gusti*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis ajrih. Jinisipun tembung panguwuh ajrih katingal saking titikan ***wadhuh Gusti*** ingkang gayut kaliyan kawontenan montor mabur oleng saha swiwi kiwanipun tugel sepalih, lajeng parasutipun paraga *utama tunggal* suwek. Tembung panguwuh ***wadhuh Gusti*** kanthi jinis ajrih menika mujudaken perangan saking *tuturan* “***Wadhuh Gusti***, kenging menapa kula kedah *wangsul samenika*.” minangka *respon* saking kawontenan montor mabur oleng saha swiwi kiwanipun tugel sepalih, lajeng parasutipun paraga *utama tunggal*

suwek.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh **wadhuh Gusti** data no. 21 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh **wadhuh Gusti** menika gadhah teges nedahaken raos ajrih. Tembung menika ngewrat teges ajrih amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih paraga *utama tunggal* rumaos ajrih menawi seda sakmenika amargi parasutipun suwek. Nalika saweg numpak montor mabur, dumadakan montor mabur ingkang saweg mabur menika oleng saha lampunipun mati, paraga *utama tunggal* rumaos ajrih menawi seda sakmenika amargi parasut ingkang badhe dipunginakaken suwek.

Wonten ngandhap menika badhe dipunandharaken tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun sanes, inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun gela.

e) Tembung Panguwuh *Sekunder* kanthi Wujud *Frase* ingkang Jinisipun Gela

Tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun gela saking asiling panaliten menika wonten setunggal teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos gela. Andharan tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud *frase* ingkang jinisipun gela ingkang tegesipun nedahaken raos gela kadosta wonten ngandhap menika.

Konteks : Rebo siyang sesampunipun sadayan, Mbah Noyo bengok-bengok sambat gerah ananging wonten ing dalemipun boten wonten tiyang. Piyambakipun rumaos gela amrgi anggenipun sadayan boten pajeng lajeng badanipun sakit.

Mbah Noyo : “***Iyung alah iyung***, awake kok kaya ngene, wis dodol ya ora payu,”

(ACBSJKM/WDP/Data 44)

Saking *data* no. 44 menika ngewrat tembung panguwuh. ***Iyung alah iyung*** salebeting wicantenan wonten ing *data* no. 44 kalebet tembung panguwuh amargi ***iyung alah iyung*** kasebat dipunginakaken dening Mbah Noyo kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Babagan menika jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Hadiwidjana (1967: 31), Mulyana (2011: 77), saha Wedhawati (2006: 417) bilih tembung ingkang kaginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken pamicara dipunwastani tembung panguwuh. Tembung panguwuh ***iyung alah iyung*** wonten wicantenan *data* no. 44 kalebet tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung amargi wujudipun tembung ***iyung alah iyung*** ingkang sampun nedahaken *pola fonotaktis* kadosta tetembungan basa Jawi limrahipun ingkang dumados langkung saking setunggal wanda (*silabe*), inggih menika kalih wanda. Tembung panguwuh ***iyung alah iyung*** manut tata panyeratanipun, sesampunipun tembung ***iyung alah iyung*** wonten tandha *koma* minangka pamisah antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara. Babagan menika gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken dening Wedhawati (2006: 417) babagan *tata* panyerataning tembung panguwuh bilih tembung panguwuh ingkang dipunserat minangka *bagian* saking satunggaling ukara dipunsukani tandha *koma* (,). Tandha menika ginanipun supados antawisipun tembung panguwuh kaliyan ukara saged pisah.

Tembung panguwuh ***iyung alah iyung*** menawi dipuntingali saking jinisipun tembung panguwuh kalebet jinis gela. Jinis tembung gela katingal saking titikan ***iyung alah iyung*** ingkang gayut kaliyan kawontenan badanipun Mbah Nyoyo sakit saha anggenipun sadayan boten pajeng. Tembung panguwuh ***iyung alah***

iyung kanthi jinis gela ingkang nengenaken *awake kok kaya ngene, wis dodol ya ora payu* mujudaken perangan saking tuturan “***Iyung alah iyung***, *awake kok kaya ngene, wis dodol ya ora payu,*” minangka *respon* saking kawontenan badanipun Mbah Nyoyo sakit saha anggenipun sadayan boten pajeng.

Kangge mangertosi tegesing tembung panguwuh ***iyung alah iyung*** data no. 44 ing panaliten menika kedah dipungayutaken kaliyan *konteks tuturan*-ipun. Saking *konteks tuturan*-ipun tembung panguwuh ***iyung alah iyung*** menika gadhah teges nedahaken raos gela. Tembung menika ngewrat teges gela amargi saking *konteks tuturan*-ipun tembung menika mujudaken *respon* bilih Mbah Noyo rumaos gela dhateng kawontenanipun. Rebo siyang sesampunipun sadayan, Mbah Noyo bengok-bengok sambat gerah ananging wonten ing dalemipun boten wonten tiyang. Piyambakipun rumaos tambah gela amargi anggenipun sadayan boten pajeng lajeng badanipun sakit.

BAB V PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembagan tembung panguwuh wonten salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* ingkang sampun katindakaken, pramila saged dipunpendhet dudutan kadosta wonten ing ngadhap menika.

1. Wujuding tembung panguwuh ingkang kapanggihaken salebeting *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* wonten kalih wujud, inggih menika tembung panguwuh *primer* saha tembung panguwuh *sekunder*. Tembung panguwuh *primer* ingkang kapanggihaken inggih menika tembung panguwuh *primer* kanthi *pola fonotaktis*: V, VK, KV, KVV, KVK, KK, KKV, KKVK, saha KKK. Tembung panguwuh *sekunder* ingkang kapanggihaken inggih menika tembung panguwuh *sekunder* kanthi wujud tembung saha kanthi wujud *frase*.
2. Jinisipun tembung panguwuh ingkang kapanggihaken wonten ing *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* wonten tigang dasa sekawan jinis, inggih menika: *seruan* utawi *panggilan* nyuwun kawigatosan, kuciwa utawi keduwung, kaget, lega utawi sukur, kagum utawi puas, sakit, sedhih, gegayuhan, gumun, ngajak, nesu utawi *makian*, guyon, boten mangertos, ngece, gela, ajrih, pakon, enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan, ngengetaken, paham, pasarujukan, bingung, paring pangertosan, boten pitados, kepengin mangertos kanthi sanget, *pembenaran*, menging,

lingsem, mungkasi wicantenan, boten tahan, boten ngaken, boten sarujuk, rangu-rangu, saha panyuwunan kanthi sanget.

3. Tegesipun tembung panguwuh ingkang kapanggihaken wonten ing *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* wonten tigang dasa tiga teges, inggih menika tembung panguwuh nedahaken raos: gumun, boten sarujuk, sarujuk, ajrih, ngece, kagum, sakit, bingah, kaget, panyuwunan kawigatosan, rangu-rangu, enget (ngenget) dhateng satunggaling babagan, sedhih, boten tahan, menging, ngajak, umuk, ngengetaken, boten mangertos, bingung, *pembenaran*, kuciwa utawi keduwung, paring pangertosan, lingsem, boten pitados, lega, pangarep-arep, boten ngaken, gela, guyon, kepingin mangertos kanthi sanget, panyuwunan kanthi sanget, saha paham.

B. Implikasi

Asiling panaliten menika saged dipundadosaken kangge bahan waosan saha minangka dhasaring panaliten basa salajengipun ingkang gayut kaliyan bidang ngelmu basa *morfologi* mliginipun babagan tembung panguwuh. Panaliten menika ugi saged dados sumbering piwulangan saha nambah seserepan kangge guru saha murid wonten ing pawiyatan mliginipun babagan tembung ingkang gayut kaliyan raos pangraos.

C. Pamrayogi

Panaliten tembung panguwuh wonten ing *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh* menika taksih kathah kirangipun amargi winatesing seserepan panaliti. Adhedhasar menika perlu dipuntindakaken

panaliten sanes ingkang langkung wiyar saha saking babagan sanes ingkang beda. Babagan sanes ingkang beda kaliyan panaliten menika kadosta panaliten ngengingi *fungsi* tembung panguwuh saha panaliten ngengingi *frekuensi* tembung panguwuh. Panaliti sanes ugi saged nindakaken panaliten babagan tembung panguwuh wonten salebeting karya sastra sanesipun ingkang sinerat saha ingkang lesan.

KAPUSTAKAN

- Aminuddin. 1985. *Semantik Pengantar Studi tentang Makna*. Malang: Sinar Baru Algensindo.
- Antunsohono. 1956. *Paramasastra Djawa I*. Yogyakarta: Hien Hoo Sing.
- Hadiwidjana, R. D. S. 1967. *Tata Sastra*. Yogyakarta: U. P. Indonesia.
- Hardiah, Mei. 2012. *Interjeksi Bahasa Indonesia. Tesis S2*. Yogyakarta: Program Studi Pascasarjana Ilmu Linguistik, Fakultas Ilmu Bahasa Universitas Gadjah Mada.
- Mulyana. 2011. *Morfologi Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.
- Kridalaksana, Harimurti. 2005. *Kelas Kata dalam Bahasa Indonesia*. Jakarta: PT. Gramedia Pustaka Utama.
- _____. 2008. *Kamus Linguistik Edisi Keempat*. Jakarta: PT. Gramedia Pustaka Utama.
- Padmosoekotjo, S. 1987. *Memetri Basa Jawi Jilid III*. Surabaya: PT. Citra Jaya Murti.
- Pranita, Esti. 2012. *Penggunaan Interjeksi dalam Novel Rembulan Ndadari. Skripsi S1*. Yogyakarta: Program Studi Pendidikan Bahasa Daerah, FBS Universitas Negeri Yogyakarta.
- Ramlan, M. 1987. *Morfologi Suatu Tinjauan Deskriptif*. Yogyakarta: CV. Karyono.

- Sasangka, Sry Satriya Tjatur Wisnu. 2001. *Paramasastra Gagrag Anyar Basa Jawa* (Revised Ed.). Jakarta: Yayasan Paramalingua.
- Setiyadi, Ag. Bambang. 2006. *Metode Penelitian untuk Pengajaran Bahasa Asing: Pendekatan Kuantitatif dan Kualitatif*. Yogyakarta: Graha Ilmu.
- Satiyoko, Y. Adhi. 2007. *Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh*. Yogyakarta: Departemen Pendidikan Nasional Balai Bahasa Yogyakarta.
- Setiyanto, Aryo Bimo. 2007. *Paramasastra Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Panji Pustaka.
- Setiyawan, Wibowo Hadi. 2014. *Tembung Panguwuh Bahasa Jawa Pada Rubrik Pengalamanku di Majalah Djaka Lodang Tahun 2012. Skripsi S1*. Yogyakarta: Program Studi Pendidikan Bahasa Daerah, FBS Universitas Negeri Yogyakarta.
- Subalidinata. R. S. 1994. *Kawruh Paramasastra Jawa*. Yogyakarta: Yayasan Pustaka Nusantara.
- Sudaryanto. 1988. *Metode Linguistik Bagian Pertama ke Arah Memahami Metode Linguistik*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- _____. 1992. *Tata Bahasa Baku Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- Tarigan, Henry Guntur. 2009. *Pengajaran Morfologi*. Bandung: Angkasa Bandung.
- Wedhawati, dkk. 2006. *Tata Bahasa Jawa Mutakhir* (Eds.). Yogyakarta: Penerbit Kanisius.

Wibawa, Sutrisna, dkk. 2004. *Buku Pegangan Kuliah Mata Pelajaran Bahasa Jawa*. Yogyakarta: FIP UNY.

Rujukan saking kalawarti:

Djaka Lodang, No.12 tanggal 22 Agustus 2009.

Djaka Lodang, No.14 tanggal 5 September 2009.

Djaka Lodang, No.15 tanggal 12 September 2009.

LAMPIRAN

Tabel Lampiran 1: Analisis Wujud, Jinis, saha Tegesipun Tembung Panguwuh wonten ing Antologi Cerkak Bengkel Sastra Jawa 2007: Kidung Megatruh

No.	IC/K	Konteks Ukara	Tuturan	Wujud TP		Jinis TP														Teges TP														Katrangan					
				P	S	SrPg	KcKd	Kg	Jj	LgSk	KgmPw	Sk	Sd	Ggy	Gm	Ngj	NsMk	JS	RGm	RBSr	RSr	RNs	RAj	RNgc	RKgm	RSk	RBgh	RKgt	RPnyKw	RRng	REng	RSd	RRtSS	RBTh	RSyMny	RMng	RKs	TS	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
1.	Mitraku/6	Andi saha Ron dugi wonten ing Stasiun Tugu Yogyakarta. Andi saha Ron ngemataken Stasiun Tugu Yogyakarta amargi Ibunipun Andi nate ngendika dhateng Andi bilih Stasiun Tugu menika aneh. Andi ngemataken papan ingkang wonten ing ngajengipun kanthi mesam-mesem.	“ <i>Oalah, iki ta stasiun Tugu lagi pisan iki aku ngambah stasiun sing jarene Ibuku aneh,</i> ”		√										√				√																				<ul style="list-style-type: none">- <i>oalah</i>- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung- Tigang wanda (<i>o-a-lah</i>)- Pola fonotaktis V-KV-KVK- Jinisipun TP gumun: <i>Oalah, iki ta.</i>- Tegesing TP nedahaken raos gumun. Andi dhateng seratan wonten ing papan.
2.	Mitraku/6	Wonten ing Stasiun Tugu Yogyakarta, Andi ngemataken papan ingkang wonten ing ngajengipun kanthi mesam-mesem. Ron taken dhateng Andi menapa ingkang	“ <i>Kae lho, ana tulisan sing lucu banget neng blabak, yen ana</i>	√														√																		√	<ul style="list-style-type: none">- <i>lho</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- Setunggal wanda (<i>lho</i>)- Pola fonotaktis KKV- Jinisipun TP		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		mawadani Andi mesam-mesem piyambak.	<i>penumpang g sing ora nggawa karcis neng ndhuwur sepur bakal didenda tiket loro.”</i>																																				sanesipun: TP paring pangertosan: <i>Kae lho</i> , - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paring pangertosan. Andi suka pangertosan dhateng Ron.
3	Mitraku/6	Andi saha Ron dugi wonten ing Stasiun Tugu Yogyakarta. Andi saha Ron ngemataken Stasiun Tugu Yogyakarta amargi Ibunipun Andi nate ngendika dhateng Andi bilih Stasiun Tugu menika aneh. Sesampunipun Ron sumerep menapa ingkang dadosaken Andi sanjang bilih Stasiun Tugu aneh, Ron sarujuk kaliyan pamanggihipun Andi.	<i>“Wah, bener kowe yen ngono stasiun Tugu pancen aneh, ya,”</i>	√														√			√																		- <i>wah</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> - Setunggal wanda (<i>wah</i>) - <i>Pola fonotaktis</i> KVK - Jinisipun TP sanesipun: TP pasarujukan: <i>Wah, bener kowe yen ngono</i> - Tegesing TP nedahaken raos sarujuk. Ron sarujuk kaliyan Andi bilih Stasiun Tugu Yogyakarta menika aneh.
4.	Mitraku/6	Sesampunipun sholat maghrib, Ron saha Andi lajeng nglajengaken dhateng griyanipun Dedi kanthi numpak becak.	<i>“Ayo, kene padha mlebu, aku</i>		√											√																					√		- <i>ayo</i> - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		Sesampunipun dugi wonten ing griyanipun Dedi, dereng ngantos uluk salam, Bapakipun Dedi medal saking dalemipun lajeng nyedaki Ron saha Andi.	<i>Bapake Dedi. Dedi wis ngenteni kawit mau, kono mlebu wae rasah isin-isin."</i>																																				<ul style="list-style-type: none"> - kalih wanda (<i>a-yo</i>) - Pola fonotaktis V-KV - Jinisipun TP ngajak: <i>Ayo, kene padha mlebu,</i> - Tegesipun TP sanesipun: nedahaken raos ngajak. Bapakipun Dedi ngajak Ron saha Andi supados mlebet dhateng dalemipun.
5.	Mitraku/6	Bapakipun Dedi ngajak saha ngaturi Ron saha Andi supados mlebet dalemipun, lajeng nalika Ron saha Andi mlebet griyanipun Dedi, Dedi medal kanthi kaget.	<i>"Ee, Ron, ayo lungguh, wis tak enteni kawit mau,"</i>	√				√																				√											<ul style="list-style-type: none"> - <i>e</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> - Setunggal wanda (<i>e</i>) - Pola fonotaktis V - Jinisipun TP kaget: <i>Ee, Ron,</i> - Tegesing TP kaget. Dedi kaget amargi tamu ingkang dipuntengge sampun dugi wonten ing griyanipun.
6.		Dinten salajengipun Ron saha Andi madosi kos-kosan lajeng mampir wonten satunggaling angkringan amargi Andi	<i>"O, kebeneran, le. Bapak nduwe kos-kosan"</i>	√					√																		√												<ul style="list-style-type: none"> - <i>o</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> - Setunggal wanda (<i>o</i>)

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Mitraku/7	sampun sayah. Nalika pesen wedang jae, Ron nyuwun pirsa dhateng bapak ingkang sadeyan bilih ingkang wonten kos-kosan wonten ing pundi. Kaleresan sanget bapak ingkang sadeaen ugi kagungan kos-kosan ingkang boten tebih saking papan angkringan menika.	<i>ora adoh seka kene.</i> ”																																				<ul style="list-style-type: none">- <i>Pola fonotaktis V.</i>- Jinisipun TP sanesipun: TP lega utawi sukur O, <i>kebeneran</i>- Tegesing TP nedahaken raos bingah. Bapak ingkang sadeyan wedang jahe bingah kaleresan ugi kagungan menapa ingkang dipunpadosi Ron saha Andi.
7.	Sewungkus Roti Cilik/12	Nalika sekolahan sampun sepen, paraga <i>utama tunggal</i> ingkang saweg ngelamun kaget amargi dumadakan Ibu Rani ngendika santer kanthi bingah paring pawartos bilih paraga <i>utama tunggal</i> lolos seleksi beasiswa kuliah wonten ing <i>MIT University</i> Amerika	“ <i>Nduk, kowe ketampa! Syukur marang Gusti, lha, jebul kowe ketampa!</i> ”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>lha</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- Setunggal wanda (<i>lha</i>)- <i>Pola fonotaktis KKV.</i>Jinisipun TP sanesipun: TP paring pangertosan. <i>lha</i>, <i>jebul kowe ketampa!</i>	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
		Serikat.																																						- TegesipunTP sanesipun: TP nedahaken raos paring pangertosan. Bu Rani paring pangertosan dhateng paraga utama tunggal.
8.	Sewungkus Roti Cilik/13	Paraga utama tunggal dugi griyanipun, kanthi menggeh-menggeh saha bingah, piyambakipun matur dhateng Ibunipun bilih pikantuk beasiswa kuliah ing MIT University Amerika Serikat.	“ Walah, nduk. Simbok bungah banget, nduk. Pungkasan e kowe dadi bocah pinter. Sesuk mesthi kowe numpak montor mabur, ya!”		√						√																	√												- walah - Tembung Panguwuh sekunder kanthi wujud tembung - kalih wanda (wa-lah) - Pola fonotaktis KV-KVK. - Jinisipun TP kagum utawi puwas. Walah, nduk. Simbok bungah banget, - Tegesipun TP nedahaken raos bingah. Simbokipun paraga utama tunggal ngraosaken bingah amargi putrinipun saged katampi beasiswa.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
9.	Sewungkus Roti Cilik/14	Paraga <i>utama tunggal</i> kaliyan kancanipun sami wicantenan wonten ing cedhak loket Bandara Adi Sucipta sinambi ngangkati barang ingkang badhe dipunlebetaken wonten bagasi montor mabur. Bejo sanjang menawi piyambakipun ingkang paling pinter. Suti kanthi umuk nyarujuki Bejo bilih dados Fisikawan boten gampil, namung ingkang pinter saged dados Fisikawan saha ngrumaos bilih piyambakipun ugi pinter.	“Yo jelas, ta. Contone uga aku iki, lho ,”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- lho- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- Setunggal wanda (lho)- Pola fonotaktis KKV.- Jinisipun TP sanesipun: TP pasarujukan <i>Yo jelas, ta. Contone uga aku iki, lho</i>,- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos umuk. Suti rumaos pinter.	
10.	Sewungkus Roti Cilik/14	Mireng menapa ingkang dipunandharaken Bejo saha Suti, paraga <i>utama tunggal</i> boten sarujuk dhateng pamanggihipun Bejo lan Suti bilih dados Fisikawan menika paling angel. Paraga <i>utama tunggal</i> ugi radha nesu amargi Beja saha Suti umuk sanget rumaos piyambakipun ingkang paling pinter.	“Apa iya. Kowe padha ngerti ora yen gajine dokter kuwi gedhe banget. Lha , kuwi pratandha yen dadi dokter iku lewih angel	√													√		√																			<ul style="list-style-type: none">- lha- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- Setunggal wanda (lha)- Pola fonotaktis KKV.- Jinisipun TP nesu utawi makian: Lha,- Tegesipun TP nedahaken raos boten sarujuk. Paraga <i>utama tunggal</i> boten	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
			<i>tinimbang dadi fisikawan. Dokter uga akeh pengabdiane tinimbang fisikawan.</i> ”																																				sarujuk menawi dados fisikawan langkung angel tinimbang sanesipun.
11.	Roti Sewungkus Cilik/15	Paraga <i>utama tunggal</i> ngengetaken Sutris ingkang saweg gumun sanget ningali montor mabur ingkang saweg <i>landing</i> saha <i>take off</i> .	“Tris, <i>bayem mingkem, Tris! Kalebon laler lho, mengko!</i> ”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>lho</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- Setunggal wanda (<i>lho</i>) <i>Pola fonotaktis KKV.</i> Jinisipun TP sanesipun: TP guyon: <i>Kalebon laler lho, mengko!</i>- Tegesipun TP nedahaken raos ngengetaken. Paraga <i>utama tunggal</i> ngengetaken Sutris.	
12.		Bejo murugi paraga <i>utama tunggal</i> saha Sutris ingkang saweg gumun ningali montor mabur <i>landing</i> saha <i>take off</i> .	“ <i>Heh, padha ngerti ora ngapa montor mabur endhase</i>	√		√																							√										<ul style="list-style-type: none">- <i>heh</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- Setunggal wanda (<i>heh</i>)- <i>Pola fonotaktis KVK.</i>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Sewungkus Roti Cilik/15		<i>digawe kaya mangko-no?"</i>																																				<ul style="list-style-type: none">- Jinisipun TP <i>seruan</i> utawi <i>panggilan</i> nyuwun kawigatosan: Heh,- Tegesipun TP nedahaken panyuwunan kawigatosan. Bejo ngundang paraga <i>utama tunggal</i> saha Sutris.
13.	Sewungkus Roti Cilik/15	Kanthi boten mangertos, paraga <i>utama tunggal</i> mangsuli pitakenanipun Bejo babagan wujud ing endhasipun montor mabur ingkang dipundamel radhi lancip.	“Lha embuh. “Pancen kaya mangkono bentuke,”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>lha</i> Tembung Panguwuh <i>primer</i>- Setunggal wanda (<i>lha</i>)- <i>Pola fonotaktis</i> KKV.- Jinisipun TP sanesipun: TP boten mangertos: <i>Lha embuh.</i>- Tegesipun TP nedahaken raos boten mangertos. Paraga <i>utama tunggal</i> boten ngertos endhas montor mabur radhi lancip.	
14.		Paraga <i>utama tunggal</i> boten mangertos babagan wujud ing	“Lha, kuwi yen wong ora	√														√						√														<ul style="list-style-type: none">- <i>lha</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Sewungkus Roti Cilik/15	endhasipun montor mabur ingkang dipundamel radhi lancip. Bejo lajeng ngece paraga <i>utama tunggal</i> . Bejo lajeng ngece paraga <i>utama tunggal</i> .	<i>ngerti fisika. Pitakonan kaya mangkono wae ora ngerti. Bodho!"</i>																																				<ul style="list-style-type: none"> - Setunggal wanda (<i>lha</i>) - <i>Pola fonotaktis KKV.</i> - Jinisipun TP sanesipun: TP ngece. <i>Lha</i>, <i>kuwi yen wong ora ngerti fisika.</i> - Tegesipun TP nedahaken raos ngece. Bejo ngece paraga <i>utama tunggal</i>.
15.	Sewungkus Roti Cilik/15	Bejo rumaos bilih paraga <i>utama tunggal</i> bodho amargi boten mangertos pawadan wujud ingkang endhasipun montor mabur ingkang dipundamel radhi lancip. Bejo lajeng ngece paraga <i>utama tunggal</i> .	<i>"Lha kuwi yen wong ora ngerti fisika. Pitakonan e kaya mangkono wae ora ngerti. Bodho!"</i>		√												√								√														<ul style="list-style-type: none"> - <i>bodho</i> - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung - kalih wanda (<i>bo-dho</i>) - <i>Pola fonotaktis KV-KV.</i> - Jinisipun TP nesu utawi <i>makian: Bodho!</i> - Tegesipun TP nedahaken raos ngece. Bejo ngece paraga <i>utama tunggal</i>.
16.		Paraga <i>utama tunggal</i> rumaos kagum nalika minggah dhateng montor	<i>"Wah, jebul montor</i>	√							√														√														<ul style="list-style-type: none"> - <i>wah</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Sewungkus Roti Cilik/16	mabur ingkang ageng.	<i>mabur kuwi gedhe banget, ya. ”</i>																																				<ul style="list-style-type: none">- setunggal wanda (wah)- Pola fonotaktis KVK.- Jinisipun TP kagum utawi puwas: Wah, <i>jebul montor mabur kuwi gedhe banget</i>- Tegesipun TP nedahaken raos kagum. Paraga <i>utama tunggal</i> kagum dhateng montor mabur ingkang ageng.
17.	Sewungkus Roti Cilik/16	Suti nyambung kanthi santer saha ngece sanjangipun Bayu ingkang kagum bilih wonten salebeting montor mabur menika endah.	“Wooo, lha wong ndesa, ora tau numpak montor mabur.”	√		√																							√										<ul style="list-style-type: none">- wo- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- setunggal wanda (wo)- Pola fonotaktis KV.- Jinisipun TP <i>seruan</i> atau <i>panggilan</i> nyuwun kawigatosan.: Wooo,- Tegesipun TP nedahaken raos ngece. Suti ngece Bayu.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
18.	Sewungkus Roti Cilik/16	Suti nyambung kanthi santer saha ngece sanjangipun Bayu ingkang kagum bilih wonten salebeting montor mabur menika endah.	“Wooo, <i>lha</i> wong ndesa, ora tau numpak montor mabur.”	√														√						√																<ul style="list-style-type: none">- <i>lha</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- setunggal wanda (<i>lha</i>)- Pola fonotaktis KKV.- Jinisipun TP sanesipun: TP ngece: <i>lha</i> wong ndesa,- Tegesipun TP nedahaken raos ngece. Suti ngece Bayu.
19.	Sewungkus Roti Cilik/16	Paraga utama tunggal kagol amargi Suti anggenipun ngece Bayu boten ningali papan saha kawontenan kanthi swanten ingkang santer ngantos panumpang montor mabur sanesipun sami midhanget.	“Iya, Sut. Kowe kuwi, <i>lho</i> . Mbok aja kebanget-an kaya mangko-no mau, ora becik.”	√														√																			√		<ul style="list-style-type: none">- <i>lho</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- setunggal wanda (<i>lho</i>)- Pola fonotaktis KKV.- Jinisipun TP sanesipun: TP paring pangertosan: <i>Kowe kuwi, lho</i>.- Tegesipun TP nedahaken raos paring pangertosan. Paraga utama tunggal paring pangertosan dhateng Bayu.	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
20.	Sewungkus Roti Cilik/16	Suti rumaos kagol saha boten sarujuk dhateng pamanggihipun paraga utama tunggal bilih piyambakipun lepat anggenipun ngece Bayu wonten ing nglebet montor mabur ngantos panumpang sanes sami midhanget.	" Walah, <i>kaya ngono wae kok bingung. Ora susah isin. Pancen kowe kuwi wong ndesa, ta. Aku ngomong kayata saktenane.</i> "		√													√		√																			- walah - Tembung Panguwuh sekunder kanthi wujud tembung - kalih wanda (wa-lah) - Pola fonotaktis KV-KVK. - Jinisipun TP sanesipun: TP gela: Walah, kaya ngono wae kok bingung. - Tegesipun TP nedahaken raos boten sarujuk. Suti rumaos boten sarujuk dhateng paraga utama tunggal
21.	Sewungkus Roti Cilik/17	Dumadakan montor mabur ingkang saweg mabur menika oleng saha lampunipun mati, paraga utama tunggal rumaos ajrih menawi seda sakmenika amargi parasit ingkang badhe dipunginakaken suwek.	" Wadhuh Gusti, <i>kenging menapa kula kedah wangsul samenika.</i> "		√													√					√																- wadhuh Gusti - Tembung Panguwuh sekunder kanthi wujud frasa - sekawan wanda (wa-dhuh-Gus-ti) - Pola fonotaktis KV-KVK-KVK-KV. - Jinisipun TP sanesipun: TP ajrih: Wadhuh Gusti,

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
																																							- Tegesipun TP nedahaken raos ajrih. Paraga <i>utama tunggal</i> ajrih menawi seda sakmenika.
22.	Sewungkus Roti Cilik/17	Nalika paraga <i>utama tunggal</i> ngraosaken ajrih saha bingung kedah kados pundi amargi parasitipun suwek, wonten simbah ingkang maringi parasitipun supados dipunginakaken dening paraga <i>utama tunggal</i> .	“ <i>Lha, simbah priipun?</i> ”	√														√																		√	- <i>lha</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> - setunggal wanda (<i>lha</i>) - <i>Pola fonotaktis</i> KKV. Jinisipun TP sanesipun: TP bingung: <i>Lha, simbah priipun?</i> - Tegesipun TP nedahaken raos bingung. Paraga <i>utama tunggal</i> rumaos bingung babagan parasut.		
23.	Sewungkus Roti Cilik/17	Paraga <i>utama tunggal</i> pungkasanipun purun nampi parasitipun simbah lajeng taksih gesang sesampunipun mlumpat saking montor mabur. Paraga <i>utama tunggal</i> gadhah pangarep-arep babagan simbah ingkang sampun nulungi piyambakipun.	“ <i>Gusti, paringana berkah dhumateng simbah kala wau ingkang nulungi kula.</i> ”		√									√																						√	- <i>Gusti</i> - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung kalih wanda (<i>Gusti</i>) - <i>Pola fonotaktis</i> KVK-KV - Jinisipun TP gegayuhan:		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
																																							<i>“Gusti, paringana berkah</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos pangarep-arep. Paraga <i>utama tunggal</i> gadhah gegayuhan babagan simbah.
24.	Kerampokan/20	Bu Ning boten ngersakaken saha boten sarujuk garwanipun sare malih bibar sholat Shubuh. Piyambakipun dhawuh dhateng Garwanipun supados wonten padamelanipun kadosta makani sawungipun.	<i>“Jenengan ki ngapa ta, Pak? Mbok apa perlune, makani pitik-pitike kae, lho! Kok malah turu meneh!”</i>	√														√		√																			- <i>lho</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> - setunggal wanda (<i>lho</i>) - Pola fonotaktis KKV. - Jinisipun TP sanesipun: TP pakon: <i>pitik-pitike kae, lho!</i> - Tegesipun TP nedahaken raos boten sarujuk. Bu Ning boten sarujuk saha boten ngersakaken garwanipun sare malih.
25.		Bu Sri enget bilih SHU sampun dipunbagi wiwit dinten wingi, lajeng Bu Sri nyuwun pirsaa dhateng Bu Ning bilih	<i>“Oo.. injih, Pak Tomo sampun mendhet</i>	√														√													√								- <i>o</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> - setunggal wanda (<i>o</i>)

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Kerampokan/21	garwanipun Bu Ning sampun mendhet SHU menapa dereng.	<i>SHU dereng nggih, Bu? ”</i>																																				<ul style="list-style-type: none">- <i>Pola fonotaktis V.</i> Jinisipun TP sanesipun: TP enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan: <i>Oo.. injih,</i>- Tegesipun TP enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan. Bu Sri enget babagan SHU.
26.	Kerampokan/21	Bu Sri kanthi rangu-rangu mangsuli pitakenanipun Bu Ning bilih anggenipun saged mendhet SHU ngantos dinten sakmenika.	<i>“Sanjange Bapake wingi nika ngantos dinten niki, nanging yen boten klentu lho, Bu.”</i>	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>lho</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- setunggal wanda (<i>lho</i>)- <i>Pola fonotaktis KKV.</i>- Jinisipun TP sanesipun: TP rangu-rangu: <i>yen boten klentu lho,</i>- Tegesipun TP nedahaken raos rangu-rangu. Bu Sri ngendika kanthi rangu-rangu.	
27.		Sesampunipun dugi dalemipun, Bu Ning lajeng matur dhateng garwanipun bilih	<i>“Wau gek neng pasar aku ketemu karo Bu</i>	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>lho</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- setunggal wanda	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Kerampokan/22	sakmenika dinten pungkasan anggenipun mendhet SHU, lajeng garwanipun Bu Sri sampun mendhet SHU-nipun.	Sri, garwane Pak Budi kae lho. Deweke kandha yen ana pembagian SHU. Pak Budi wis njupuk winginane. Lokete mung ngladheni mung tekan dina iki.”																																			(lho) - Pola fonotaktis KKV. - Jinisipun TP sanesipun: Sri, garwane Pak Budi kae lho - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos ngengetaken. Bu Ning ngengetaken dhateng garwanipun babagan Bu Sri.	
28.	Kerampokan/22	Pak Tomo kepanggih kaliyan Pak Wajiman, kanca anggenipun nyambet damel. Pak Wajiman sampun anggenipun mendhet SHU.	“Ooo..., sampun.”	√														√																			√	- o - Tembung Panguwuh primer - setunggal wanda (o) - Pola fonotaktis V. Jinisipun TP sanesipun: Ooo..., - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paham. Pak Tomo sampun paham menapa ingkang dipunandharaken Pak Wajiman.	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
29.	Kerampokan/23	Amargi sampun dangu anggenipun ngancani Pak Tomo nengge giliran mendhet SHU lajeng dinten sampun siyang, Pak Wajiman pamit kondur.	<i>“Ooo... nggih, dherekaken! Maturnuwun Pak sampun dikancani, ngatos-atos!”</i>	√														√			√																		<ul style="list-style-type: none"> - <i>o</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> - Setunggal wanda (<i>o</i>) - <i>Pola fonotaktis V.</i> - Jinisipun TP sanesipun: TP pasarujukan: <i>Ooo... nggih, dherekaken!</i> - Tegesipun TP nedahaken raos sarujuk. Pak Tomo sarujuk Pak Wajirman kondur rumiyin.
30.	Kerampokan/23	Pak Tomo sampun rumaos boten tahan nengge malih amargi anggenipun ngentosi giliran mendhet SHU sampun dangu sanget. Piyambakipun rumaos nggreges saha boten sekeca.	<i>“Dhuh... tobat tenan. Kok ya ora gek cak-cek.”</i>	√														√																					<ul style="list-style-type: none"> - <i>dhuh</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> - Setunggal wanda (<i>dhuh</i>). - <i>Pola fonotaktis KKVK.</i> - Jinisipun TP sanesipun: TP gela: <i>Dhuh... tobat tenan.</i> - Tegesipun TP nedahaken raos boten tahan. Pak Tomo sampun boten tahan nengge giliran.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
31.	Kerampokan/23	Amargi kertu anggota koperasi kagunganipun Pak Tomo ketilar wonten dalem, Pak Tomo nyuwun petugas koperasi supados kersa nengge Pak Tomo mendhet kertu wonten ing dalemipun.	“ <i>Lha koperasine ajeng tutup niku, Pak,</i> ”	√														√		√																				<ul style="list-style-type: none">- <i>lha</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- Setunggal wanda (<i>lha</i>).- <i>Pola fonotaktis</i> KKV.- Jinisipun TP sanesipun: TP boten sarujuk: <i>Lha koperasine ajeng tutup niku,</i>- Tegesipun TP nedahaken raos boten sarujuk. Petugas koperasi boten sarujuk kaliyan Pak Tom.
32.	Kerampokan/23	Ibu Ning nembe mawon paham bilih ingkang dipunpadosi Pak Tomo ngantos katingal bingung saha sibuk piyambak menika kertu anggota koperasi.	“ <i>Oalah, nggoleki iku ta? Kartune daksimpen ing lemari.</i> ”		√													√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>Oalah</i>- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung- Tigang wanda (<i>o-a-lah</i>).- <i>Pola fonotaktis</i> V-V-KVK- Jinisipun TP sanesipun: <i>Oalah, nggoleki iku ta</i>- TP paham:. Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
																																								paham. Bu Ning paham menapa ingkang dipunpadosi garwanipun.
33.	Kerampokan/26	Bu Ning kaget sanget amargi nampi pawartos bilih Pak Tomo sakmenika wonten ing griya sakit.	<i>“Innalilla hi..., kenging menapa, Mas?”</i>		√			√																					√											<ul style="list-style-type: none">- <i>Innalillahi</i>- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung gangsal wanda (<i>inna-lil-la-hi</i>) <i>Pola Fonotaktis VK-NV-KVK-KV-KV.</i>- Jinisipun TP kaget: <i>Innalillahi...</i>,- Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Bu Ning kaget nampi pawartos.
34	Kerampokan/26	Sesampunipun mangertos bilih garwanipun sakmenika saweg wonten ing griya sakit amargi dipuncilakani dening tiyang ingkang njambret sepeda motoripun Pak Tomo lajeng Bu Ning kersa tindak dhateng griya sakit kaliyan tiyang ingkang sampun paring pawartos dhateng	<i>“Oo..., nggih.”</i>	√														√			√																		<ul style="list-style-type: none">- <i>o</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- Setunggal wanda (<i>o</i>).- <i>Pola fonotaktis V.</i>- Jinisipun TP sanesipun: TP pasarujukan: <i>Oo...</i>, nggih.- Tegesipun TP nedahaken raos sarujuk. Bu Ning	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		Bu Ning.																																					sarujuk dhateng tiyang ingkang paring pawartos.
35.	Tumindak kang Becik/27	Ali mangsuli pitakenanipun Toi kanthi nginggihaken Toi bilih piyambakipun tumbas bakmi namung kalih ingkang badhe dipunmasak amargi namung piyambakipun ingkang maem bakminipun.	“ <i>Ho’o, ha ming aku sing mangan. Ndoge dienggo masak Ibuku sesuk-esuk.</i> ”		√													√																			√	- <i>ho’o</i> - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung kalih wanda (<i>ho-o</i>) - <i>Pola fonotaktis</i> KV-V. - Jinisipun TP sanesipun: TP <i>pembenaran: Ho’o</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos <i>pembenaran</i> . Ali nginggihaken Toi.	
36.	Tumindak kang Becik/27	Ali mangsuli pitakenanipun Toi bilih piyambakipun tumbas bakmi namung kalih ingkang badhe dipunmasak amargi namung piyambakipun ingkang maem bakminipun.	“ <i>Ho’o, ha ming aku sing mangan. Ndoge dienggo masak Ibuku sesuk-esuk.</i> ”	√														√																			√	- <i>ha</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>ha</i>) - Jinisipun TP sanesipun: TP paring pangertosan: <i>ha ming aku sing mangan</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
																																							paring pangertosan. Ali paring pangertosan dhateng Toi.
37.	Tumindak kang Becik/27	Toi dolanan komputer ing kamar amargi warungipun sepen boten wonten ingkang tumbas. Amargi dangu anggenipun dolanan komputer saha Toi sampun raos bosen, satemah Toi dados ngantuk saha keturon ngantos maghrib. Nalika Toi tangi, lampu kamaripun sampun padang saha jendela kamaripun sampun dipuntutup. Toi lajeng mlampah dhateng kamar mandi badhe wudhu, dumadakan Ibunipun Toi nyuwun pirsu dhateng Toi bilih Toi sampun tangi.	“ <i>E..., Ibu. Kapan kondur?</i> ”	√				√																				√											<ul style="list-style-type: none">- <i>e</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- setunggal wanda (<i>e</i>)- <i>Pola Fonotaktis V</i>- Jinisipun TP kaget: <i>E..., Ibu</i>- Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Toi kaget Ibunipun sampun kondur.
38.	Tumindak kang Becik/27	Toi ingkang dipundhawuhi Ibunipun supados nengge warung keturon amargi sampun dangu anggenipun nengge warung ananging warungipun sepen saha boten wonten ingkang	“ <i>Ha, mboten wonten sing tumbas. Kula tilem mawon</i>	√			√																														√	<ul style="list-style-type: none">- <i>ha</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>ha</i>)- Jinisipun TP kuciwa utawi keduwung: <i>Ha, mboten wonten sing tumbas</i>	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		tumbas ing warungipun.	<i>karepe sekedap nanging kebablas- an.”</i>																																				- Tegesipun TP nedahaken raos kuciwa. Toi kuciwa warungipun boten wonten ingkang tumbas.
39.	Tumindak kang Becik/28	Bu Lia raos kaget amargi sampun dangu Toi boten nate dolan dhateng dalemipun. Dumadakan nalika Bu Lia medal teras, Toi saweg wicantenan kaliyan Ningrum, putrinipun Bu Lia.	<i>“E..., Nak Toi, kok suwe ora mreng?”</i>	√				√																				√											- <i>e</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - setunggal wanda (<i>e</i>) - Pola Fonotaktis V - Jinisipun TP kaget: <i>E..., Nak Toi</i> , - Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Lia kaget Toi dolan dalemipun.
40.	Tumindak kang Becik/28	Toi matur dhateng Bu Lia bilih ancasipun piyambakipun dhateng dalemipun Bu Lia badhe suka pirsu bilih kaluwarginipun Toi badhe ngawontenaken syukuran amargi Mas Harry sampun wisuda.	<i>“O..., wisuda, njuk arep nglamar kerja nang ngendi?”</i>	√														√																		√	- <i>o</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>o</i>) - Pola Fonotaktis V - Jinisipun TP kepahamanpaham: <i>O..., wisuda</i> - Tegesipun TP nedahaken raos paham. Bu Lia paham andharanipun Toi.		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41.	Woh Dhondhong Pindhane/31	Dinten minggu siyang, Bu Sarti tindak dalemipun Mbah Noyo badhe nyuwun sumbangan dhateng Mbah Noyo kangge ndandosi sumur ingkang ugi dipunagem dening Mbah Noyo. Kanthi swanten ingkang santer, Mbah Noyo nggentak Bu Sarti bilih piyambakipun boten kagungan arta. Amargi menika Bu Sarti lajeng kondur.	“ Wah, Mbah Noyo kae angger dijaluki sumbangan ora tau ngenei mung malah ngethak-ngethak. Aku dadi kagol njaluk maneh, ”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- wah- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (wah)- Pola Fonotaktis KVK- Jinisipun TP sanesipun: TP gela: Wah, Mbah Noyo kae angger dijaluki sumbangan ora tau ngenei- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos gela. Bu Sarti gela dhateng Mbah Noyo.	
42.	Woh Dhondhong Pindhane/31	Bu Atun gumun kaliyan Bu Sarti ingkang nyuwun sumbangan dhateng Mbah Noyo kamangka mantunipun Mbah Noyo sampun ngendika bilih menawi wonten sumbangan menapa kemawon ampun nyuwun dhateng Mbah Noyo ananging dhateng piyambakipun.	“ Alah, kowe kan wis ngerti dhewe watakke Mbah Noyo kaya ngono kok isih dijaluki. Kan mantune wis weling nek ana		√										√			√																					<ul style="list-style-type: none">- alah- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung- Kalih wanda (a-lah)- Pola fonotaktis V-KVK.- Jinisipun TP gumun: Alah, kowe kan wis ngerti dhewe watakke Mbah Noyo kaya ngono

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
			<i>sumbangan apa-apa njaluk karo dhekne wae.”</i>																																			<i>kok isih dijaluki</i> - Tegesipun TP gumun. Bu Atun gumun dhateng Bu Sarti ingkang tansah nyuwun sumbangan dhateng Mbah Noyo.	
43.	Woh Dhondhong Pindhane/31	Bu Atun ngengetaken Bu Sarti bilih mantunipun Mbah Noyo nate ngendika menawi badhe nyuwun sumbangan ampun dhateng Mbah Noyo ananging dhateng mantunipun. Sesampunipun midhanget andharan saking Bu Atun, Bu Sarti enget malih dhateng ngendikanipun mantunipun Mbah Noyo.	<i>“Oiya ya aku lali. Ya wis saiki aku tak neng omahe Bu Tinah wae.”</i>		√													√													√								- <i>oiya</i> - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung - Tigang wanda (<i>o-i-ya</i>) <i>Pola fonotaktis V-V-KV.</i> - Jinisipun TP sanesipun: TP enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan: <i>Oiya ya aku lali</i> - Tegesipun TP enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan. Bu Sarti enget malih ngendikanipun mantunipun Mbah Noyo.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
44.	Woh Dhondhong Pindhane/32	Rebo siyang sesampunipun sadeyan, Mbah Noyo bengok-bengok sambat gerah ananging wonten ing dalemipun boten wonten tiyang. Piyambakipun rumaos tambah gela amargi anggenipun sadeyan boten pajeng lajeng badanipun sakit.	“ <i>Iyung alah iyung, awake kok kaya ngene, wis dodol ya ora payu,</i> ”		√													√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>iyung alah iyung</i>- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud <i>frasa</i> Enem wanda (<i>i-yung-a-lah-i-yung</i>)- <i>Pola fonotaktis</i> V-KVKK-V-KVK-V-KVKK.- Jinisipun TP sanesipun: TP gela: <i>Iyung alah iyung,</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos gela. Mbah Noyo gela amargi badanipun sakit, sadean boten pajeng.	
45.	Pitulas Taun/36	Raras, Nindya saha Ayu saweg maem bakso nalika saweg istirahat wonten sekolah ngrembag babagan Raras ingkang sampun 17 taun ananging dereng gadhah pacar wondene Nindya saha Ayu sampun gadhah. Nindya gumun dhateng Ibunipun Raras ingkang boten	“ <i>Lha, Ibumu ndeso, pa. Kaya ora tau enom wae,</i> ”	√											√			√																				<ul style="list-style-type: none">- <i>lha</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>lha</i>)- <i>Pola Fonotaktis</i> KKV.- Jinisipun TP gumun: <i>Lha, Ibumu ndeso, pa</i>- Tegesipun TP nedahaken raos	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		paring idin kangge pacaran.																																					gumun. Nindya rumaos gumun dhateng Ibunipun Raras.
46.	Pitulas Taun/36	Raras rumaos bilih boten wonten lare kakung ingkang tresna dhateng piyambakipun. Ayu suka pangertosan dhateng Ayu bilih wonten lare kakung ingkang tresna dhateng Raras, inggih menika Bima saha Danu.	“ <i>Kae, lho..., Bima seneng karo kowe, apa meneh Danu, kakak kelase dhewe kang kesengsem karo kowe kawit biyen,</i> ”	√														√																			√	- <i>lho</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>lho</i>) - <i>Pola Fonotaktis</i> KKV. - Jinisipun TP sanesipun: TP paring pangertosan: <i>Kae, lho...,</i> - Tegesipun TP nedahaken raos paring pangertosan. Ayu suka pangertosan dhateng Raras.	
47.	Pitulas Taun/37	Ibu Raras nimbali Raras amargi wonten telfon saking kanca kakungipun Raras.	“ <i>Adhuh, cah ayu. Wis duwe pacar, ta?</i> ”		√													√																			√	- <i>adhuh</i> - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung - Kalih wanda (<i>a-dhuh</i>) <i>Pola fonotaktis</i> V-KKVK. - Jinisipun TP sanesipun: TP guyon: <i>Adhuh, cah ayu</i>	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
																																								dhateng Raras. - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos guyon. Ibunipun Raras guyon dhateng Raras.
48.	Pitulas Taun/37	Ibunipun Raras guyon dhateng Raras bilih Raras sampun gadhah pacar amargi Raras dipuntelpon dening lare kakung. Raras kanthi lingsem mangsuli Ibunipun bilih piyambakipun dereng gadhah pacar.	“ <i>Ah, Ibu niki... Raras dereng gadhah pacar! Ibu dereng maringake n gadhah pacar?</i> ”	√														√																		√	- <i>ah</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>ah</i>) - <i>Pola Fonotaktis</i> VK. - Jinisipun TP sanesipun: TP lingsem: <i>Ah, Ibu niki...</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos lingsem. Raras lingesem dhateng Ibunipun.			
49.	Pitulas Taun/37	Ibunipun Raras ngendika bilih piyambakipun dereng marengaken Raras pacaran amargi dereng pitados kalih putrinipun. Raras mangsuli Ibunipun bilih piyambakipun sampun 17 taun lajeng kening menapa Ibunipun dereng	“ <i>Lha, sambunge apa antarane 17 taun karo pacaran?</i> ”	√														√																		√	- <i>lha</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>lha</i>) <i>Pola Fonotaktis</i> KKV. - Jinisipun TP sanesipun: TP bingung: <i>Lha,</i>			

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		marengaken kangge pacaran.																																					<i>sambung apa</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos bingung. Ibunipun Raras bingung dhateng Raras.
50.	Pitulas Taun/37	Amargi Raras ngeyel sanget bilih piyambakipun kepengin pacaran, Ibunipun Raras lajeng paring idin bilih Raras saged pacaran ananging Raras kedah njagi piyambakipun saha kapitadosan ingkang sampun dipunparingi dening Ibunipun.	“Ya wis, lah! Yen kuwi karepmu.. Ibu ora ngerti arep ngomong apa meneh. ing kowe kudu ati-ati, Nduk. Kowe kuwi cah wedok, kudu bisa njaga awakmu dhewe. Ibu percaya karo kowe yen pancen kowe bisa njaga kepercayaan ane Ibu.”	√														√																					- lah - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (lah) - Pola Fonotaktis KVK. - Jinisipun TP sanesipun: TP pasarujukan: Ya wis, lah! Yen kuwi karepmu.. - Tegesipun TP nedahaken raos boten tahan. Ibunipun Raras boten tahan dhateng Raras.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
51.	Tresnaku Neng Endi/42	Paraga <i>utama tunggal</i> rumaos kaget amargi nalika saweg rerasan piyambak, dumadakan Ibunipun nimbali badhe ngajak dhateng dalemipun simbah amargi sampun kalih dinten boten dolan.	“ <i>Eh, nggih Bu badhe ngersakak en menapa kok nimbali kula?</i> ”	√				√																				√																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		</

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Tresnaku Neng Endi/43	wicantenan kaliyan Dika amargi katingal akrab.																																					(o) - Pola Fonotaktis V. - Jinisipun TP sanesipun: TP paham: Oo... , - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paham. Dika paham maksudipun Mba Andra.
54.	Tresnaku Neng Endi/44	Sesampunipun sesambetanipun Dika kaliyan Mbak Kinanti pedhot, piyambakipun nyeraki paraga <i>utama tunggal</i> saha nyuwun pirsu bilih paraga <i>utama tunggal</i> sampun gadhah pacar menapa dereng. Paraga <i>utama tunggal</i> ingkang sampun dangu anggenipun tresna kaliyan Dika rumaos kaget amargi boten nyangka Dika badhe nyuwun pirsu bilih piyambakipun sampun gadhah pacar menapa dereng.	“Ha..., Apa, Dik. Aku durung... ngapae?”	√			√																				√												- ha - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (ha) - Pola Fonotaktis KV. - Jinisipun TP kaget: Ha..., Apa, Dik. - Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Paraga <i>utama tunggal</i> kaget dhateng pitakenanipun Dika.
55.		Paraga <i>utama tunggal</i> boten pitados dhateng Dika ingkang nyuwun piyambakipun dados	“Ah, ngapa ta, Dik. Reka-reka	√														√																		√		- ah - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Tresnaku Neng Endi/44	pacaripun Dika. Piyambakipun boten nyangka tiyang ingkang dipun tresnani kanthi dangu sakmenika nyuwun piyambakipun supados dados pacar, lajeng Dika ugi asring gantos-gantos pacar.	<i>wae!</i> ”																																				(<i>ah</i>) - Pola Fonotaktis VK. Jinisipun TP sanesipun: TP boten pitados: <i>Ah</i> , <i>ngapa ta</i> , - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos boten pitados. Paraga <i>utama</i> <i>tunggal</i> boten pitados dhateng Dika.
56.	Tresnaku Neng Endi/45	Dika nyobi damel paraga <i>utama tunggal</i> pitados bilih piyambakipun saestu tresna dhateng paraga <i>utama tunggal</i> saha kepengin paraga <i>utama tunggal</i> purun dados pacaripun. Ananging paraga <i>utama</i> <i>tunggal</i> tetep boten pitados lajeng boten mangsuli pitakenanipun Dika, piyambakipun gageyan mlebet kelas	<i>“Eehh..., Ta. Piye?”</i>	√		√																																	- <i>eh</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>eh</i>) - Pola Fonotaktis VK. - Jinisipun TP <i>seruan</i> utawi <i>panggilan</i> nyuwun kawigatosan: <i>Eehh...,</i> - Tegesipun TP nedahaken raos nyuwun kawigatosan. Dika nyuwun kawigatosan paraga <i>utama tunggal</i> .

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
57.	Tresnaku Neng Endi/48	Sesampunipun sesambetanipun paraga <i>utama tunggal</i> kaliyan Dika pedhot, paraga <i>utama tunggal</i> caket kaliyan Tommy. Paraga <i>utama tunggal</i> kepanggih kaliyan Tommy wonten ing ruang BK sekolahanipun sesampunipun piyambakipun pentas wonten adicara Carolusan. Tommy bingung anggenipun sanjang dhateng paraga <i>utama tunggal</i> bilih piyambakipun tresna dhateng paraga <i>utama tunggal</i> .	“ <i>Ta, Eee... ”</i>	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>e</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>e</i>)- <i>Pola Fonotaktis V</i>.- Jinisipun TP sanesipun: TP bingung: Tommy bingung anggenipun sanjang dhateng paraga <i>utama tunggal</i>.- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos bingung. Tommy bingung anggenipun sanjang dhateng paraga <i>utama tunggal</i>.	
58.	Lelumban ing Samudraning	Dinten Setu dalu Tomi dolan dhateng griyanipun Santi badhe ngajak Santi dolan. Sakderengipun dolan, Tomi nyuwun idin dhateng Bapak saha Ibunipun Santi. Ibunipun Santi paring idin dhateng Tomi.	“ <i>O, inggih. Nanging aja bengi-bengi yo, Mas!</i> ”	√														√			√																	<ul style="list-style-type: none">- <i>o</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>o</i>)- <i>Pola Fonotaktis V</i>.- Jinisipun TP sanesipun: TP pasarujukan: <i>O, inggih</i>.	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
	Ati/48																																							- Tegesipun TP nedahaken raos sarujuk. Ibunipun Santi nyarujuki Tomi ngajak dolan Santi.
59.	Lelumban ing Samudraning Ati/51	Nalika sonten Tomi dolan dhateng griyanipun Tika. Sesampunipun dugi, Tomi lajeng uluk salam. Ibunipun Tika medal kanthi sanjang bilih Tika saweg sholat.	“ <i>O..., Tomi! Kene mlebu. Tika lagi shalat ditunggu sekedhik, ya.</i> ”	√														√																		√	- <i>o</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . Setunggal wanda (<i>o</i>) - <i>Pola Fonotaktis V</i> . - Jinisipun TP sanesipun: TP paham: <i>O..., Tomi!</i> - Tegesipun TP nedahaken raos paham. Ibunipun Santi paham kaliyan Tomi.			
60.	Temen Tinemu/53	Parno sanjang dhateng Dewi bilih piyambakipun nangis amargi kagol kaliyan gesangipun piyambak. Amargi penasaran, Dewi lajeng nyuwun pirsu dhateng Parno menapa ingkang mawadani Parno nangis.	“ <i>Lha, ngapa je, Par? Mbok kowe crita karo aku. Nyantai wae ora tak andhakke sapa-sapa.</i> ”	√														√																		√	- <i>lha</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>lha</i>) - <i>Pola Fonotaktis KKV</i> . - Jinisipun TP sanesipun: TP kepengin mangertos kanthi sanget: <i>Lha, ngapa je,</i>			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
																																							- Tegesipun TP nedahaken raos kepengin mangertos kanthi sanget. Dewi kepengin mangertos kanthi sanget pawadan Parno nangis.
61.	Temen Tinemu/53	Kanthi nangis sesenggukan Parno cariyos dhateng Dewi bilih sakderengipun Bapakipun Parno seda, anggenipun sekolah piyambakipun dipunragadi dening Bapak. Ananging nalika Parno minggah kelas 6 SD, Bapakipun seda amargi kesrempet trek. Amargi kadadosan menika piyambakipun boten saged sekolah	"..... Eh, malah Bapak sampun disuwun kaliyan Gusti. Kula gela sanget."	√			√																														√	- eh Tembung Panguwuh primer. - Setunggal wanda (eh) - Pola Fonotaktis VK. - Jinisipun TP kuciwa utawi keduwung: Eh, malah - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos kuciwa. Parno kuciwa dhateng kawontenanipun.	
62.	Temen Tinemu/54	Dewi sanjang dhateng Parno bilih Parno menika kalebet lare ingkang pinter amargi bijinipun Parno sae, pikantuk rengking wonten kelas, cathetanipun rapi saha	" Lha, inggih menika kula pengin sanget saged ngejak	√														√																		√	- lha - Tembung Panguwuh primer. - Setunggal wanda (lha) - Pola Fonotaktis KKV. - Jinisipun TP		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		lengkap.	<i>Bapak lan Ibu kula dhateng negara Landa. ”</i>																																				sanesipun: TP <i>pembenaran: Lha, inggih</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos <i>pembenaran</i> . Parno nginggihaken Dewi.
63.	Temen Tinemu/54	Dewi sanjag dhateng Parno supados Parno boten kuciwa dhateng menapa ingkang sampun kadadosan saha saged sukur dhateng Gusti Allah.	<i>“Husss., aja ngomong kaya ngana. Kabeh lelakon urip kuwi ana nang astaning Gusti Kang Maha Kuasa.”</i>	√														√																		√			- <i>hus</i> Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>hus</i>) - Pola Fonotaktis KVK. - Jinisipun TP sanesipun: TP menging: <i>Husss., aja ngomong kaya ngana</i> - Tegesipun TP menging. Dewi menging Parno.
64.	Temen Tinemu/54	Parno nyariosaken dhateng Dewi babagan menapa kemawon ingkang sampun dipunupayakaken piyambakipun supados saged ngalejengaken sekolah saha nyuwun pamrayoginipun Dewi babagan menapa	<i>“Ooohhh, ya mengko tak pikirke maneh yo, Par. Aku arep salin ndhisik. Aku sumuk banget. Bukumu</i>	√														√																			√		- <i>oh</i> Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>oh</i>) - Pola Fonotaktis VK. - Jinisipun TP sanesipun: TP

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		ingkang kedah dipunupayakaken Parno malih supados saged ngajengaken sekolahipun. Dewi dados mangertos menapa kemawon ingkang sampun dipunupayakaken Parno saha badhe mikir menapa ingkang saged dipuntindakaken Parnosupados saged nglajengaken sekolah.	<i>diringkesi ndhisik. Ndak ketok reged banget.”</i>																																				paham: <i>Ooohhh</i> , <i>ya mengko tak pikirke maneh yo,</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paham. Dewi paham menapa ingkang dipunraosaken saha dipunandharaken Parno.
65.	Temen Tinemu/55	Dewi dolan dhateng griyanipun Ratih, kanca caketipun Dewi kangge ngrembag babagan Parno. Dewi sanjang dhateng Ratih bilih piyambakipun saweg bingung babagan Parno.	<i>“Lah,</i> <i>kowe ki ngapa?</i> <i>Tresna karo Parno pa piye?”</i>	√										√				√																					- <i>lah</i> - Tembung Panguwuh <i>primer.</i> - Setunggal wanda (<i>lah</i>) - <i>Pola Fonotaktis</i> KVK. - Jinisipun TP gumun: <i>Lah</i> , <i>kowe ki ngapa</i> - Tegesipun TP nedahaken raos gumun. Ratih gumun dhateng Dewi.
66.		Ratih nginten bilih Dewi tresna dhateng Parno amargi Dewi cariyos dhateng piyambakipun	<i>“Ya ampun, ya ora, Tih. Kowe iki</i>		√									√				√																					- <i>Ya ampun</i> - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Temen Tinemu/55	saweg bingung babagan Parno. Dewi ingkang sajatosipun boten tresna dhateng Parno gumun dhateng pamanggihipun Ratih bilih Dewi tresna dhateng Parno.	<i>ana-ana wae. Parno kuwi pengen banget nerusake sekolahe ning dheweke ora duwe ragad. Aku pengen mbiyantu dheweke Tih."</i>	√																																			wujud <i>frasa</i> - sekawan wanda (<i>ya-am-pun</i>) - Pola fonotaktis KV-VK-KVK. - Jinisipun TP gumun: <i>Ya ampun</i> , ya ora, Tih. - Tegesipun TP nedahaken raos gumun. Dewi gumun dhateng Ratih.
67.	Temen Tinemu/55	Dewi sanjang bilih piyambakipun gadhah gegayuhan badhe biyantu Parno ingkang boten gadhah ragad kangge nglajengaken sekolahipun. Lajeng Ratih nyuwun pirsu dhateng Dewi babagan Parno amargi Ratih boten mangertos menapa Parno gadhah kekarepan badhe nglajengaken sekolah menapa boten.	<i>"Lha, piye. Bocahe dhewe piye? Niyat sekolah ora?"</i>	√														√																				√	- <i>lha</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>lha</i>) - Pola Fonotaktis KKV. - Jinisipun TP sanesipun: TP boten mangertos: <i>Lha, piye</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos boten mangertos. Ratih boten mangertos babagan

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
																																							Parno.
68.	Temen Tinemu/56	Dewi nginggihaken Ratih bilih anggenipun nyuwun pambiyantunipun Bapakipun piyambak kanthi ethok-ethokipun badhe cariyos babagan menapa ingkang sampun dipunupayakaken Parno supados saged nglajengaken sekolah, lajeng nyuwun pirsu kados pundi anggenipun saged biyantu Parno.	“ <i>Ho’o, sukur-sukur dikandha-ni utawa malah dibiyanu sisan.</i> ”		√													√																		√	<ul style="list-style-type: none">- <i>ho’o</i>- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung.- Kalih wanda (<i>ho-o</i>)- <i>Pola Fonotaktis</i> KV-V.Jinisipun TP sanesipun: TP <i>pembenaran: Ho’o,</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos <i>pembenaran.</i> Dewi nginggihaken Ratih.		
69.	Temen Tinemu/57	Ibu ngersakaken ngertos menapa ingkang damel Bapak kondur kerja langkung cepet, loma,, katingal bingah, ngguyu ngguyu piyambak saha langkung sumeh.	“ <i>Pak, lha ngapa ta kok ketoke seneng lan wiwit mau ngguyu ngguyu wae? Ana apa ta, Pak?</i> ”	√														√																		√	<ul style="list-style-type: none">- <i>lha</i>- Tembung Panguwuh <i>primer.</i>- Setunggal wanda (<i>lha</i>)- <i>Pola Fonotaktis</i> KKV.- Jinisipun TP sanesipun: TP kepengin mangertos kanthi sanget: <i>lha ngapa ta</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
																																							kepengin mangertos kanthi sanget. Ibu kepengin mangertos kanthi sanget dhateng Bapak.
70.	Temen Tinemu/57	Bapakipun Dewi ngandharaken dhateng Ibunipun Dewi menapa ingkang dados pawadan Bapak katingal bingah, ngguya-ngguyu piyambak, kondur kerja langkung cepet, loma, saha langkung sumeh.	“ <i>Ngene lho, Bu. Wingi aku nggarap proyekke Pak Murdiman. Jarene sukses. Aku banjur munggah pangkat.</i> ”	√														√																		√	- <i>lho</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>lho</i>) - <i>Pola Fonotaktis</i> KKV. - Jinisipun TP sanesipun: TP paring pangertosan: <i>Ngene lho, Bu.</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paring pangertosan. Bapak paring pangertosan dhateng Ibu.		
71.	Temen Tinemu/57	Pungkasanipun Dewi wantun matur dhateng Bapak babagan Parno. Ananging sakderengipun ngrembag babagan Parno, Dewi sanjang matur Bapakipun bilih Dewi menika boten siyos nyuwun sepeda motor amargi katingal	“ <i>Lha,</i> <i>kowe kuwi pancen akeh jejalukkan e.</i> ”	√														√																	√	- <i>lha</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>lha</i>) - <i>Pola Fonotaktis</i> KKV. - Jinisipun TP sanesipun: TP			

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
		kathah panyuwunanipun dhateng Bapak saha Ibunipun.																																					<p>pembenaran: Lha, kowe kuwi pancen akeh jejalukkane</p> <ul style="list-style-type: none">- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos <i>pembenaran</i>. Bapak nginggihaken Dewi.	
72.	Oalah Biyung-Biyung/61	Vita matur dhateng Bapakipun bilih kadosipun komputer rusak amargi piyambakipun ingkang kesuoen anggenipun mateni adaptor. Bapakipun Vita rumaos kaget amargi Vita sampun dipunngendikani menawi badhe mateni komputer, adaptoripun lajeng kedah langsung dipunpateni.	“Lhoh... kok bisa? Kan wis tak kandhani, nek mateni komputer adaptore langsung kok pateni. Kowe kan ya nggawa tulisan aja lali adaptore dipateni, ta? ”	√				√																					√											<ul style="list-style-type: none">- lhoh- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (lhoh)- Pola Fonotaktis KKVK.- Jinisipun TP kaget: Lhoh... kok bisa?- Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Bapak kaget komputeripun mati.
73.		Vita bingung kedah kadospundi, piyambakipun rumaos boten sekeca dhateng Bapakipun amargi menawi badhe ndandosi komputer mesti	“Uahh..., aku mumet.”		√													√																			√		<ul style="list-style-type: none">- uah- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung.- kalih wanda (u-ah)- Pola Fonotaktis V-	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Oalah Biyung-Biyung/61	betahaken arta ingkang boten sekedhik, lajeng menawi komputeripun saged dipundadosi mangke sedaya data-data ingkang wigatos saha tugas sekolah gadhahanipun Vita sami ical.																																					VK. - Jinisipun TP sanesipun: TP bingung: <i>Uahh...</i> , - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos bingung. Vita bingung piyambak.
74.	Oalah Biyung-Biyung/63	Amargi komputeripun risak, Vita dhateng <i>rentalan</i> komputer kangge nggarap cerkak saha tugasipun. Sesampunipun tigang jam anggenipun nggarap wonten ing <i>rentalan</i> , cerkak saha tugasipun Vita sampun pungkas.	<i>“Huuuh. rampung. Cerita lan tugasku wis rampung wusanane.”</i>	√					√																											√	- <i>huh</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>huh</i>) - <i>Pola Fonotaktis KVK</i> . - Jinisipun TP lega utawi sukur: <i>Huuuh. rampung</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos lega. Vita lega cerkak saha tugasipun sampun pungkas.		
75.	Oalah Biyung-	Nalika badhe ngempalaken cerkak ingkang sampun dipundamel dhateng Balai Bahasa Yogyakarta, Vita mireng swanten “blek.. crek”.	<i>“He., cd-ne tugel.”</i>	√				√																			√											- <i>he</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>he</i>) - <i>Pola Fonotaktis</i>	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Biyung/63	Vita kaget mangertos bilih swanten menika swanten kaset ingkang tugel. Kaset ingkang tugel menika kaset ingkang dipunginakaken Vita kangge nyimpen cerkakipun.																																					<ul style="list-style-type: none">- KV.- Jinisipun TP kaget: <i>He.., cd-ne tugel</i>- Tegesipun nedahaken raos kaget. Vita kaget CD-nipun tugel.
76.	By/64	Midhanget swantenipun Ibu Rini ingkang njerit bilih piyambakipun sampun dipuncopet, tiyang-tiyang sami ngoyak copet menika. Satunggaling tiyang ingkang ngoyak copetipun nyuwun kawigatosan tiyang sanes ingkang wonten ing peken.	<i>“Woiüü... Ana copet!”</i>	√		√																							√										<ul style="list-style-type: none">- <i>woi</i>- Tembung Panguwuh primer.- Setunggal wanda (<i>woi</i>)- <i>Pola Fonotaktis KVV.</i>- Jinisipun TP seruan utawi panggilan nyuwun kawigatosan: <i>Woiüü... Ana copet!</i>- Tegesipun TP nedahaken seruan utawi panggilan nyuwun kawigatosan. Tiyang ingkang ngoyak copet nyuwun kawigatosanipun tiyang sanes.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
77.	By/64	Tiyang ingkang saweg ngoyak copet lajeng ngajak tiyang sanes ingkang nyuwun pirsu copetipun wonten pundi supados biyantu nangkep copetipun.	“ <i>Kae mlayu banter banget!! Ayo rewangi nyekel.</i> ”		√											√																					√	<ul style="list-style-type: none">- ayo- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung- kalih wanda (a-yo)- <i>Pola fonotaktis</i> V-KV- Jinisipun TP <i>ajakan</i>. Tiyang ingkang ngoyak copet ngajak tiyang sanes nangkep copetipun.- Tegesipun TP sanesipun: nedahaken raos <i>ajakan/memper-silahkan</i>. Tiyang ingkang ngoyak copet ngajak tiyang sanes supados biyantu nangkep copetipun.	
78.	By/64	Tiyang ingkang ugi biyantu tiyang ingkang saweng ngoyak copet supados badhe dipuntangkep rumaos nesu dhateng copetipun.	“ Wooo... <i>awas kowe copet!</i> ”	√													√																			√	<ul style="list-style-type: none">- wo- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (wo).- <i>Pola Fonotaktis</i> KV.- Jinisipun TP sanesipun: TP gela:		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
																																								<i>Wooo... awas kowe copet!</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos gela. tiyang ingkang ugi ngoyak copet rumaos gela dhateng copetipun.
79.	By/64	Sesampunipun copet sampun katangkep, lajeng tiyang-tiyang sami ngeroyok copet menika. Amargi sadar piyambakipun sampun lepat nyopet saha rumaos sakit dipungebugi dening tiyang ingkang sampun nangkep piyambakipun, copet menika nyuwun ampun supados piyambakipun boten dipungebugi malih.	<i>“Ampun, Pak! Adududuh. ..., Kula kapok!”</i>		√													√																		√	- <i>ampun</i> - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung - kalih wanda (<i>am-pun</i>). - <i>Pola fonotaktis VK-KVK.</i> - Jinisipun TP sanesipun: TP panyuwunan kanthi sanget: <i>Ampun, Pak!</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos <i>permohonan</i> . Copetipun nyuwun ampun.			
80.	By/64	Sesampunipun copet sampun katangkep, lajeng tiyang-tiyang sami ngeroyok copet menika. Amargi rumaos	<i>“Ampun, Pak! Adhudhud huh..., Kula</i>		√						√															√												- <i>adhudhudhuh</i> - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
		sakit dipungebugi dening tiyang ingkang sampun nangkep piyambakipun, copet menika nyuwun ampun supados piyambakipun boten dipungebugi malih.	<i>kapok!”</i>																																					<ul style="list-style-type: none">- Sekawan wanda (<i>a-dhu-dhu-dhuh</i>).- Pola fonotaktis V-KV-KV-KVK. Jinisipun TP sakit: <i>Adhudhudhuh....</i>,- Tegesipun TP nedahaken raos sakit. Copetipun raos sakit amargi dipungebugi.
81.	By/64	Copetipun nyuwun ampun dhateng Bapak-bapak ingkang sampun nangkep piyambakipun saha supados boten nglaporaken dhateng polisi.	<i>“Ampun, Pak. Hwadoooo h... Ampun dilaporke polisi!”</i>		√													√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>ampun</i>- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung- kalih wanda (<i>am-pun</i>).- Pola fonotaktis VK-KVK.- Jinisipun TP sanesipun: TP nyuwun kanthi sanget: <i>Ampun, Pak. Ampun dilaporke polisi!”</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos panyuwunan kanthi sanget. Copetipun nyuwun ampun.		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
82.	By/64	Copetipun ajrih menawi Bapak-bapak ingkang sampun nangkep piyambakipun saestu nglaporaken dhateng polisi.	“ <i>Ampun, Pak. Hwadhoo ooh..., Ampun dilaporke polisi!</i> ”		√													√																			√	<ul style="list-style-type: none">- hwadhoh- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung- Kalih wanda (hwa-dhoh)- <i>Pola fonotaktis</i> KKV-KKVK.- Jinisipun TP sanesipun: TP ajrih: Hwadhoohoooh...,- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos ajrih. Copetipun ajrih menawi dipunlaporaken polisi.	
83.	By/65	Pak Polisi nyuwun pirsaa dhateng satunggaling Bapak ingkang ndherek nangkep copet menika bilih Ibu ingkang sampun dipuncopet sakmenika wonten pundi.	“ Oo , wonten <i>mrika Pak. Wonten menapa nggih?</i> ”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- o- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (o).- <i>Pola Fonotaktis</i> V.- Jinisipun TP sanesipun: TP paham : Oo, wonten <i>mrika Pak</i>.- Tegesipun Tp sanesipun: TP nedahaken raos	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
																																								paham. Bapak ingkang ndherek nangkep copet raos paham.
84.	By/65	Bapak Polisi lajeng ngandharaken bilih Ibu ingkang dados korban copet menika kedah ndherek dhateng kantor polisi kangge paring kaseksen kangge laporan babagan kadadosan menika.	“ <i>Oo, mangga kula dherekake n.</i> ”	√														√																		√	<ul style="list-style-type: none">- <i>o</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>o</i>).- <i>Pola Fonotaktis V</i>.- Jinisipun TP sanesipun: TP paham: <i>Oo</i>,- Tegesipun Tp sanesipun: TP nedahaken raos paham. Bapak ingkang ndherek nangkep copet raos paham.			
85.	By/66	Wonten ing angkot, Satunggaling tiyang kakung kakung nyuwun pangapunten dhateng Ibu Rini amargi sampun nate nyopet Ibu Rini. Ibu Rini lajeng enget malih bilih tiyang ingkang dipunmatakaken ingkang sajakipun nate kepanggih jebul tiyang ingkang nate nyopet piyambakipun sangang	“ <i>Oalah..., kowe to Mas?</i> ”		√													√												√								<ul style="list-style-type: none">- <i>oalah</i>- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i>. kanthi wujud tembung.- tigang wanda (<i>o-a-lah</i>). <i>Pola Fonotaktis V-V-KVK</i>.- Jinisipun TP sanesipun: TP enget (ngenget) malih dhateng		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		taun kepungkur.																																					satunggaling babagan; <i>Oalah....,kowe to Mas?</i> - Tegesipun TP nedahaken raos enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan. Bu Rini enget malih dhateng copet piyambakipun.
86.	By/66	Bu Rini boten nyana bilih tiyang ingkang nate nyopet piyambakipun wonten ing peken Bringharjo sakmenika lenggah sebelah wonten ing angkot. Kanthi sukur Bu Rini rumaos bingah amargi tiyang ingkang nate nyopet piyambakipun sangang sasi kepungkur sakmenika sampun insaf.	“..... <i>Jebul aku ora ngimpi. Iki nyata... Alhamduli llah. Banjur kepriye ceritane?”</i>		√				√																		√												- <i>alhamdulillah</i> - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> .kanthi wujud tembung. - gangsal wanda (<i>al-ham-du-lil-lah</i>). - <i>Pola fonotaktis</i> VK-KVK-KV-KVK-KVK. Jinisipun TP lega utawi sukur: <i>Alhamdulillah</i> - Tegesipun TP nedahaken raos bingah. Bu Rini bingah copetipun insaf.
87.		Bu Rini ngajak Bayu supados mampir dhateng dalemipun Bu Rini.	“ <i>Wis ora papa. Aku wis</i>		√													√																			√	- <i>ho'o</i> - Tembung Panguwuh	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
	By/67	Wonten ing dalemipun, Bu Rini nyuwun pirs dhateng Bayu babagan menapa ingkang dados pawadan Bayu saged insaf. Bu Rini ugi ngendika bilih piyambakipun sampun ngapurani Bayu amargi piyambakipun pitados bilih sakmenika Bayu sampun tobat saha boten badhe nyopet malih.	<i>ngapurani kowe. Aku percaya kowe wis tobat lan ora bakal mbaleni maneh. Ho'o, ta?</i>																																				<ul style="list-style-type: none">- <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung- kalih wanda (ho-o)- <i>Pola fonotaktis</i> KV-V.- Jinisipun TP sanesipun: TP <i>pembenaran: Ho'o,</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos <i>pembenaran</i>. Bu Rini <i>mengiyakan</i> Bayu.	
88.	By/69	Bu Rini kaliyan Bayu anggenipun wicantenan asik sanget ngantos boten ngertos bilih Pak Karmo sampun kondur.	<i>“Wa’alaik umsalam. Eh, Bapak wis kondur. Iki ana tamu spesial, kancane Bapak.”</i>	√				√																				√												<ul style="list-style-type: none">- eh- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (eh) .- <i>Pola fonotaktis</i> VK.- Jinisipun TP kaget: Eh, Bapak wis kondur- Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Bu Rini kaget garwanipun sampun kondur.
89.	By/70	Bu Rini matur dhateng garwanipun bilih sakmenika wonten tamu spesial kangge Bapak. Pak Karmo bingung	<i>“Oo, kowe to le? Piye kabare?”</i>	√														√												√									<ul style="list-style-type: none">- o- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- setunggal wanda (o)	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		sinten ingkang dipunmaksud dening Bu Rini minangka tamu spesial kangge Pak Karmo. Pak Karmo lajeng mlebet nuweni tamunipun. Pak Karmo pangling dhateng tamunipun. Boten dangu anggenipun pangling dhateng tamunipun, Pak Karmo enget malih sinten tamunipun menika. Sampun dangu Pak Karmo kaliyan Bayu boten kepanggih.																																					<ul style="list-style-type: none">- <i>Pola fonotaktis V.</i>- Jinisipun TP sanesipun: TP enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan: Oo, <i>kowe to le</i>- Tegesipun TP nedahaken raos enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan. Pak Karmo enget malih kaliyan Bayu.
90.	Ora Saendah Pengangen-angen/75	Sesampunipun dugi griyanipun, paraga <i>utama tunggal</i> matur dhateng Ibunipun bilih piyambakipun nalika ing peken kepanggih kaliyan Ditya, kanca caketipun paraga <i>utama tunggal</i> nalika SMA.	<i>“Lho, Ditya kanca SMA-mu kae? Kapiye saiki kabare?”</i>	√				√																				√											<ul style="list-style-type: none">- <i>lho</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- setunggal wanda (<i>lho</i>)- <i>Pola fonotaktis KKV.</i>- Jinisipun TP kaget: Lho, <i>Ditya kanca SMA-mu kae?</i>- Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Ibu kaget babagan Ditya.
91.		Paraga <i>utama tunggal</i> cariyos dhateng Ibunipun bilih Ditya sakmenika beda kaliyan	<i>“O.., ngono, ya wis sesuk Rebo</i>	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>o</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- setunggal wanda	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Ora Saendah Pengangen-angen/75	Ditya ingkang rumiyin. Ditya katingal saweg gadhah masalah. Paraga <i>utama tunggal</i> ugi matur bilih dinten Rebo benjing Ditya badhe dolan dhateng griya.	<i>ditemoni, Ibu ora bisa nemoni amargi arep lunga. Menawa bisa kowe mbantu Ditya,</i> ”																																			(o) - Pola fonotaktis V. - Jinisipun TP sanesipun: TP paham: <i>O...</i> , <i>ngono</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paham Ibu rumaos paham dhateng andharan paraga <i>utama tunggal</i> .	
92.	Ora Saendah Pengangen-angen/75	Ditya saha paraga <i>utama tunggal</i> sami wicantenan wonten ing griyanipun paraga <i>utama tunggal</i> . Amargi kawontenan wonten griyanipun paraga <i>utama tunggal</i> sepen, Ditya nyuwun pirsu dhateng paraga <i>utama tunggal</i> bilih Bapak saha Ibunipun paraga <i>utama tunggal</i> saweg wonten pundi. Paraga <i>utama tunggal</i> ngandharaken bilih Bapak saha Ibunipun saweg tindakan amargi wonten adicara.	“ <i>O...</i> , <i>ngono.</i> ”	√														√																		√	- <i>o</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> - setunggal wanda (o) - Pola fonotaktis V. - Jinisipun TP sanesipun: TP paham: <i>O...</i> , <i>ngono</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paham. Ditya rumaos paham dhateng andharanipun paraga <i>utama tunggal</i> .		
93.		Tuti sanjang dhateng Tati bilih majikanipun mesakake. Tati ingkang saweg marut krambil	“ <i>Oh, iya.</i> ”	√														√																		√	- <i>oh</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> - setunggal wanda		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Pinter Minteri/78	boten mangertos menapa ingkang dipunmaksud Tuti. Tuti ngandharaken bilih majikanipun mesakake amargi usaha maeman majikanipun saweg sepen.																																					<ul style="list-style-type: none">- (<i>oh</i>)- <i>Pola fonotaktis</i> VK.- Jinisipun TP sanesipun: TP <i>pembenaran: Oh, iya</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos <i>pembenaran</i>. Tati nginggihakenTuti.
94.	Pinter Minteri/78	Bagus ingkang saweg ngintip Tuti saha Tati ngguyu ngakak nalika mirengaken wicantenanipun Tati saha Tuti ngantos boten rumaos bilih Ibunipun jumeneng wonten sebelahipun. Bagus kaget dipundangu Ibunipun, lajeng boleh dhateng Ibunipun.	<i>“Eh, Ibu. Menika nembe nedha roti.”</i>	√				√																				√											<ul style="list-style-type: none">- <i>eh</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- Setunggal wanda (<i>eh</i>)- <i>Pola fonotaktis</i> VK.- Jinisipun TP kaget: <i>Eh, Ibu</i>- Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Bagus kaget Ibu wonten sebelahipun.
95.	Pinter Minteri/79	Ibu kapeksa ngendika dhateng Tuti saha Tati bilih sakmenika pesenan maeman saweg sepen satemah angsalipun arta dados sakedhik. Ibu bingung kados pundi anggenipun ngendika	<i>“Adhuh, Ibu ora bisa ngendika-kake. Iki ndadekaka ke Ibu prihatin.”</i>		√													√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>adhuh</i>- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung.- Kalih wanda (<i>a-dhuh</i>)- <i>Pola fonotaktis</i> V-	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		dhateng Tuti saha Tati, piyambakipun badhe mecat salah satunggal antawisipun Tuti saha Tati.																																					KVK. - Jinisipun TP sanesipun: TP bingung: <i>Adhuh, Ibu ora bisa ngendikakake</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos bingung. Ibu bingung anggenipun ngendika.
96.	Pinter Minteri/80	Suci saha Ibunipun saweg wonten ing pawon. Lajeng Ibunipun Suci ingkang saweg damel roti pisang maringi setunggal roti ingkang wonten ing piring kangge Suci. Suci maem roti lajeng kesengsem raosipun roti ingkang eca.	<i>“Wah, eco, Bu. Pripun bilih roti-roti menika dipunsade kemawon?”</i>	√						√															√														- <i>wah</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>wah</i>) - <i>Pola fonotaktis</i> KVK. - Jinisipun TP kagum utawi puwas: <i>Wah, eco, Bu</i> - Tegesipun TP nedahaken raos kagum. Suci kagum kaliyan rotinipun Ibu.
97.		Bagus mbesengut amargi isin ditingali kancanipun saweg bekta kranjang roti. Dumadakan Ayu, kanca	<i>“Eh, lagi ngapa ki?”</i>	√		√																						√											- <i>eh</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>eh</i>)

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Pinter Minteri/81	sekolah ingkang dipuntresnani Bagus	<i>nyaketi Bagus.</i>																																				<ul style="list-style-type: none">- <i>Pola fonotaktis VK.</i>- Jinisipun TP Tembung <i>seruan</i> utawi <i>panggilan</i> nyuwun kawigatosan: <i>Eh</i>, <i>lagi ngapa ki?</i>- Tegesipun TP nedahaken panyuwunan kawigatosan. Ayu ngundang Bagus.
98.	Pinter Minteri/81	Bagus kaget amargi dumadakan Ayu nyaketi piyambakipun lajeng kanthi swanten santer nyuwun pirsa dhateng Bagus bilih piyambakipun saweg menapa.	<i>“Eh, anu.. anu... ro-ro-rooo...”</i>	√				√																				√											<ul style="list-style-type: none">- <i>eh</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>eh</i>).- <i>Pola fonotaktis VK.</i>- Jinisipun TP kaget: <i>Eh, anu.. anu...</i>- Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Bagus kaget dipuntakeni Ayu.
99.	Pinter Minteri/81	Sesampunipun bibar sekolah Bagus boten wantun wangsul amargi ajrih dipundukani Ibu. Nalika piyambakipun saweg bingung madosi <i>ide</i> , dumadakan	<i>“Eh, Mas Hari?”</i>	√				√																				√											<ul style="list-style-type: none">- <i>eh</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>eh</i>).- <i>Pola fonotaktis VK.</i>- Jinisipun TP

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		piyambakipun sumerep Mas Hari wonten ing sebrang margi. Kanthi kaget Bagus lajeng ngundnag Mas Hari.																																					kaget: <i>Eh</i> , Mas Hari? - Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Bagus kaget kepanggih Mas Hari.
100.	Pinter Minteri/81	Bagus rumaos bingung nalika badhe mangsuli pitakenanipun Mas Hari ingkang nyuwun pirsu kenging menapa Bagus bekta kranjang.	<i>“Eh, anu... mau dikengken blanja kaliyan Ibu. Mas Hari piyambak badhe dhateng pundi?”</i>	√														√																		√	- <i>eh</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>eh</i>). - Pola fonotaktis VK. - Jinisipun TP sanesipun: TP bingung: <i>Eh</i> , anu... - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos bingung. Bagus bingung mangsuli Mas Hari.		
101.	Pinter Minteri/81	Bagus lajeng taken dhateng Mas Hari bilih Mas Hari badhe tindak pundi. Mas Hari lajeng mangsuli bilih piyambakipun rumaos bingung badhe dhateng pundi boten wonten ingkang dipuntuju.	<i>“Ah, aku ora ameh ing ngendi-endi. Aku ora nduwe tujuan, Gus. Mumet. Saiki aku wis ora</i>	√														√																		√	- <i>ah</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>ah</i>). - Pola fonotaktis VK. - Jinisipun TP sanesipun: TP bingung: <i>Ah</i> , aku ora ameh ing		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
			nyambut gawe maneh. Mulane yen bisa ewangana aku, Gus. Aku gelem wis pagawean apa wae.”																																				ngendi-endi - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos bingung. Mas Hari. bingung boten wonten padamelan.
102.	Pinter Minteri/81	Mangertos bilih Mas Hari saweg boten gadhah padamelan saha nyuwun dipunpadosaken padamelan, Bagus enget bilih piyambakipun saweg madosi cara anggenipun damel alesan arta sadeyan roti boten wonten lajeng ngajak Mas Hari nyambet damel wonten griyanipun.	“ Eh , Mas, kepriye yen nyambut gawe neng umahku dhisik? Ngewangi Ibu nang pawon. Nanging kanggo wiwitane mungkin ora dibayar dhisik...”	√														√													√								- eh - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (eh). - <i>Pola fonotaktis</i> VK. Jinisipun TP sanesipun: TP enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan: Eh , Mas, - Tegesipun TP nedahaken raos enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan. Bagus enget malih saweg madosi alesan arta sadeyan roti boten wonten.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
103.	Pinter Minteri/81	Sesampunipun dugi griyanipun, Suci sumerep kranjang roti ingkang dipunbekta Bagus kosong. Piyambakipun lajeng kagum dhateng Bagus ingkang sampun sadeyan roti kanthi telas.	" <i>Wah, kayane laris kabeh rotine, ya, Gus? Untung gedhe?</i> "	√							√														√															- <i>wah</i> - Tembung Panguwuh primer. - Setunggal wanda (<i>wah</i>). - Pola fonotaktis KVK. - Jinisipun TP kagum utawi puwas: <i>Wah, kayane laris kabeh rotine</i> - Tegesipun TP nedahaken raos kagum.Suci kagum dhateng Bagus.
104.	Pinter Minteri/82	Midhanget pitakenanipun Suci dhateng Bagus, Ibunipun sarujuk dhateng pitekenanipun Suci babagan menapa rotinipun saestu telas sedaya.	" <i>Ho'o, Gus, apa rotine entek kabeh?</i> "		√												√			√																				- <i>ho'o</i> - Tembung Panguwuh sekunder kanthi wujud tembung kalih wanda (<i>ho-o</i>) - Pola fonotaktis KV-V. - Jinisipun TP sanesipun: TP pasarujukan: <i>Ho'o, Gus,</i> - Tegesipun TP nedahaken raos sarujuk. Ibu sarujuk kaliyan pitakenanipun Suci.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
105.	Pinter Minteri/82	Kanthi manthuk Bagus mangsuli pitakenanipun Suci saha Ibunipun bilih roti ingkang dipunsade Bagus saestu telas sedaya. Kanthi bingah Suci ngalem rayinipun saha ngengetaken Bagus bilih arta anggenipun sadeyan roti ampun kesupen dipuaturaken dhateng Ibu.	“ <i>Hebat, kowe. Kowe pancen duwe bakat dodolan. Terus duit endi? Wenehke Ibu, lho!</i> ”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>lho</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- setunggal wanda (<i>lho</i>).- <i>Pola fonotaktis KKV</i>.- Jinisipun TP sanesipun: TP ngengetaken: <i>Wenehke Ibu, lho</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos ngengetaken. Suci ngengetaken Bagus babagan arta roti.	
106.	Pinter Minteri/82	Bagus matur dhateng Ibu saha mbakyunipun bilih arta sadeyan roti sampun telas. Ibu saha mbakyunipun kaget mangertos bilih artanipun telas. Bagus rumaos bingung saha kanthi mikir ngandharaken bilh artanipun telas amargi dipunginakaken kangge bayar Mas Hari anggenipun nyambet damel wonten mriki.	“ <i>Nggg, kenging niki, Bu. Bab arta menika, sakleresipun wonten sesambeta nipun kaliyan Mas Hari. ”</i>	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>ng</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>ng</i>).- <i>Pola fonotaktis KK</i>.- Jinisipun TP sanesipun: TP bingung: <i>Nggg, kenging niki, Bu</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos bingung. Bagus bingung anggenipun	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
																																							mangsuli Ibu.
107.	Pinter Minteri/82	Nalika saweg ngrembag babagan arta asiling sadeyan roti, Bagus ngengetaken mbakyunipun bilih jatah anggenipun sadeyan roti wonten ing sekolah dinten benjing inggih menika Suci.	“ <i>Nah, sesuk jatahe Mbak Suci kang mbekta roti ing sekolah!</i> ”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>nah</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>. Setunggal wanda (<i>nah</i>).- <i>Pola Fonotaktis</i> KVK.- Jinisipun TP sanesipun: TP ngengetaken: <i>Nah, sesuk jatahe Mbak Suci</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos ngengetaken. Bagus ngengetaken Suci.	
108.	Dina-dina Dina/83	Nalika wekdal ngaso ingkang kapisan, Nilam udaraos dhateng Dinda wonten ngandhap wit klengkeng ngajeng kelas IPS 3.	“ <i>Din, rasane ki kesel banget, ya! Ngerti ra ki, swaraku nganti entek mbengoki adik kelas sing melu latiyen bari-berbaris.</i> ”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>lho</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>lho</i>).- <i>Pola Fonotaktis</i> KKV.- Jinisipun TP sanesipun: TP paring pangertosan: <i>Ngono lho</i>- Tegesipun Tp sanesipun: TP nedahaken raos Paring pangertosan.	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		 <i>lho!</i> ”																																				Nilam suka pangertosan dhateng Dina.
109.	Dina-dina Dina/83	Pak Edi minangka wakil kepala kesiswaan nolak proposal ingkang sampun dipundamel Dina babagan pentas seni ing sasi Agustus. Piyambakipun boten sarujuk kaliyan <i>program</i> -ipun Dina amargi saged ganggu siswa enggal ingkang nembe katampi kaliyan siswa ingkang saweg ngurusi kelulusanipun saha pentas menika betahaken dana ingkang boten sakedhik.	“ <i>Lha, iki lak neko-neko, ta? Ana ngendi pentas seni ing sasi Agustus, kuwi rak padha wae ngganggu bocah anyar sing lagi mlebu karo para</i> ”	√														√		√																		<ul style="list-style-type: none">- lha- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (lha).- <i>Pola Fonotaktis KKV</i>.- Jinisipun TP sanesipun: TP boten sarujuk: Lha, iki lak neko-neko, ta- Tegesipun Tp sanesipun: TP nedahaken raos boten sarujuk. Pak Edi boten sarujuk kaliyan Dina.	
110.	Dina-dina Dina/84	Nalika ujian akhir sekolah pelajaran matematika, Bowo ngundang Dina kangge nyuwun contekan wangsulanipun Dina.	“ Heh , sst, Dina! Sst, mreng, Din!”	√		√																						√											<ul style="list-style-type: none">- heh- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (heh).- <i>Pola Fonotaktis KVK</i>.- Jinisipun TP <i>seruan</i> utawi <i>panggilan</i> nyuwun kawigatosan: Heh- Tegesipun Tp nedahaken raos

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
																																							panyuwunan kawigatosan. Bowo ngundang Dina.
111.	Dina-dina Dina/84	Nalika ujian akhir sekolah pelajaran matematika, Bowo ngundang Dina kangge nyuwun contekan wangsulanipun Dina.	<i>“Heh, sst, Dina! Sst, mreng, Din!”</i>	√		√																								√									<ul style="list-style-type: none"> - <i>sst</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i>. - Setunggal wanda (<i>sst</i>). - <i>Pola Fonotaktis KKK</i>. Jinisipun TP <i>seruan</i> utawi <i>panggilan</i> nyuwun kawigatosan: <i>sst</i> - Tegesipun TP nedahaken raos panyuwunan kawigatosan. Bowo ngundang Dina.
112.	Dina-dina Dina/85	Bibar mangertos kawontenanipun Dina ingkang parah ing griya sakit, Nilam lajeng telpon Ibunipun Dina suka pawartos bilih sakmenika Dina saweg dipunrawat wonten griya sakit amargi dipuntabrak trek <i>container</i> . Ibunipun Dina kaget midhanget pawartos bilih putrinipun ketabrak trek.	<i>“Oalah Gusti.....”</i>		√			√																					√										<ul style="list-style-type: none"> - <i>oalah Gusti</i> - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud frase. - Gangsal wanda (<i>o-a-lah-Gus-ti</i>). - <i>Pola Fonotaktis V-V-KVK-KVK-KV</i>. - Jinisipun TP kaget: <i>Oalah Gusti</i> - Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Ibunipun Dina kaget Dina

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
																																							kecelakaan.
113.	Kenapa Aku Kudu Melu Kowe/88	Sesampunipun pitepangan kaliyan Mayang, Wulan lajeng taken dhateng Mayang kenging menapa Mayang lancar anggenipun ngginakaken Basa Jawi kamangka piyambakipun murid pindhahan saking Jawa Barat. Mayang ngandharaken bilih piyambakipun saged lancar Basa Jawi amargi sajatosipun piyambakipun tiyang Jogja. Mayang asring pindhah-pindhah griya amargi Bapakipun asring tugas wonten ing luar kota.	“ <i>Halah..., memper wae kowe pinter.</i> ”		√													√																		√	<ul style="list-style-type: none">- halah Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung.- Tigang wanda (ha-lah)- <i>Pola Fonotaktis KV-KVK.</i>- Jinisipun TP sanesipun: TP <i>pembenaran.</i> Wulan <i>mengiyakan</i> Mayang.- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos <i>pembenaran.</i> Wulan <i>mengiyakan</i> Mayang.		
114.	Kenapa Aku Kudu Melu Kowe/88	Wulan saha Mayang dados kanca ingkang caket. Satunggaling dinten Wulan taken dhateng Mayang kenging menapa Mayang namung caket kaliyan piyambakipun boten kaliyan kanca kelas sanesipun. Mayang boten nyangka bilih Wulan badhe taken	“ <i>Hah.... O..., ora ngana, aku ki rak ya murid anyar, dadi aku wegah nek dikira SKSD. Eh, aku neng kolah</i>	√				√																			√											<ul style="list-style-type: none">- hah- Tembung Panguwuh <i>primer.</i>- Setunggal wanda (hah).- <i>Pola Fonotaktis KVK.</i>- Jinisipun TP <i>kekagetan.</i> Mayang kaget.- Tegesipun TP nedahaken raos	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		babagan menika.	<i>ndhisik ya?"</i>																																			kaget. Mayang kaget.	
115.	Kenapa Aku Kudu Melu Kowe/88	Wulan saha Mayang dados kanca ingkang caket. Satunggaling dinten Wulan taken dhateng Mayang kenging menapa Mayang namung caket kaliyan piyambakipun boten kaliyan kanca kelas sanesipun. Amargi Mayang mangertos menapa ingkang dipunmaksud pitakenanipun Wulan, lajeng Mayang ngandharaken bilih piyambakipun boten caket kaliyan kanca sanesipun amargi boten purun dipunwastani <i>sok kenal sok deket.</i>	<i>"Hah.... O..., ora ngana, aku ki rak ya murid anyar, dadi aku wegah nek dikira SKSD. Eh, aku neng kolah ndhisik ya?"</i>	√														√																		√	<ul style="list-style-type: none">- <i>o</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>o</i>).- <i>Pola Fonotaktis V</i>.- Jinisipun TP sanesipun: TP paham: <i>O...</i>,- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paham. Mayang paham dhateng Wulan.		
116.	Kenapa Aku Kudu Melu	Wulan saha Mayang dados kanca ingkang caket. Satunggaling dinten Wulan taken dhateng Mayang kenging menapa Mayang namung caket kaliyan piyambakipun boten kaliyan kanca kelas sanesipun. Nalika saweg wicantenan,	<i>"Hah.... O..., ora ngana, aku ki rak ya murid anyar, dadi aku wegah nek dikira SKSD. Eh, aku neng</i>	√		√																							√									<ul style="list-style-type: none">- <i>eh</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>eh</i>).- <i>Pola Fonotaktis VK</i>.- Jinisipun TP seruan utawi panggilan nyuwun kawigatosan: <i>Eh</i>,	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Kowe/88	Mayang pamit dhateng Wulan bilih piyambakipun badhe wonten WC rumiyin.	<i>kolah ndhisik ya?"</i>																																				- Tegesipun TP nedahaken raos panyuwunan kawigatosan. Mayang ngundang Wulan.
117.	Kenapa Aku Kudu Melu Kowe/90	Satunggaling dinten Wulan ingkang saweg bingung dereng saged bayar SPP kamangka menawi dereng bayar piyambakipun boten saged ndherek ujian amargi boten gadhah kartu ujian. Wulan kaget amargi Mayang suka pamrayogi dhateng Wulan supados saged pikantuk arta kangge bayar SPP kanthi dados menapa ingkang Mayang tindakaken, inggih menika dados <i>kupu-kupu malam</i> .	<i>“Hah... Maksudmu aku dadi ‘kupu-kupu malam’ kaya kowe?”</i>	√				√																				√											- <i>hah</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>hah</i>). - <i>Pola Fonotaktis</i> KVK. - Jinisipun TP kaget: <i>Hah... Maksudmu aku dadi ‘kupu-kupu malam’</i> - Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Wulan kaget dhateng pamrayoginipun Mayang.
118.		Wulan boten sarujuk kaliyan pamrayoginipun Mayang. Sanajan piyambakipun kekancan sae kaliyan Mayang ananhing piyambakipun boten purun dados kados Mayang. Mayang lajeng suka pangertosan dhateng Wulan menapa	<i>“Lha, kowe mung ngancani mlaku-mlaku, ora nganti tumindak ala kaya mangkono. Lan</i>	√														√																		√		- <i>lha</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> - Setunggal wanda (<i>lha</i>). <i>Pola Fonotaktis</i> KKV. - Jinisipun TP sanesipun: TP pemberitahuan: <i>Lha, kowe mung</i>	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Kenapa Aku Kudu Melu Kowe/90	kemawon ingkang kedah dipuntindakaken Wulan saha menapa ingkang kasilaken menawi dados <i>kupu-kupu malam</i> .	<i>maneh rak ya lumayan, mengko kowe bisa tuku klambi, nyalon, tuku sepatu. Ora mbayar!"</i>																																				<i>ngancani mlaku-mlaku</i> - Mayang suka pengertosan dhateng Wulan. - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paring pangertosan. Mayang suka pengertosan dhateng Wulan.
119.	Kenapa Aku Kudu Melu Kowe/92	Sesampunipun ujian pungkas, Wulan saha Mayang sami-sami nyuwun pangapunten. Mayang lajeng ngandharaken bilih sakmenika piyambakipun sampun boten dados <i>kupu-kupu malam</i> malih. Mayang sampun cariyos dhateng Bapak Ibunipun babagan menapa ingkang piyambakipun tindakaken, lajeng Ibu saha Bapakiun maklum saha janji badhe pari kawigatosan ingkang kathah kangge Mayang.	<i>“Wah, apik kuwi Yang, aku melu seneng!”</i>	√					√																											√	- wah - Tembung Panguwuh <i>primer</i> - Setunggal wanda (wah). - <i>Pola Fonotaktis</i> KVK. - Jinisipun TP lega utawi sukur: Wah, apik kuwi Yang - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos lega. Wulan rumaos lega babagan Mayang.		
120.		Dinten Minggu Bu Bejo dhateng griyanipun Gilang. Amargi	<i>“O, wonten, mangga</i>	√													√																				√	- o - Tembung Panguwuh <i>primer</i>	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Ragad/93	Ibunipun Gilang saweg reresik wonten ing wingking, piyambakipun dhawuh dhateng Gilang supados ningali tamunipun. Bu Bejo nyuwun pirsu dhateng Gilang menapa Ibunipun Gilang wonten dalem.	<i>pinarak, Bu."</i>																																				<ul style="list-style-type: none">- Setunggal wanda (<i>o</i>).- <i>Pola Fonotaktis</i> V.- Jinisipun TP sanesipun: TP <i>pembenaran</i>:. <i>O</i>, wonten,- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos <i>pembenaran</i>. Gilang nginggihaken Bu Bejo.
121.	Ragad/94	Gilang matur dhateng Ibunipun bilih piyambakipun sampun siap menawi kedah nglajengaken SMA wonten sekolah ingkang boten favorit ngawekani menawi NEMipun Gilang kirang. Ibunipun Gilang rumaos lega amargi putranipun saged nampi kasunyatan ngawekani menawi boten saged sekolah wonten ing sekolah ingkang dipungayuhaken amargi bijinipun kirang maksimal.	<i>“Wah aku rumangsa lega menawa kowe wis bisa nyiapake atimu seumpama bijimu ora bisa maksimal.”</i>	√					√																											√	<ul style="list-style-type: none">- <i>wah</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- Setunggal wanda (<i>wah</i>).- <i>Pola Fonotaktis</i> KVK.- Jinisipun TP lega utawi sukur: <i>Wah aku rumangsa lega</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos lega. Ibu rumaos lega babagan Gilang.		

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
122.	Ragad/96	Sesampunipun ngrembag babagan biji saha NEM, Bu Bejo lajeng penasaran babagan ragad kangge nyekolahaken putranipun. Piyambakipun nyuwun pirsu dhateng Ibunipun Gilang babagan ragad sekolah kangge putranipun.	“ <i>Lha yen ngenani ragad pripun, Bu?</i> ”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- lha- Tembung Panguwuh <i>primer</i>- Setunggal wanda (lha)- <i>Pola fonotaktis</i> KKV.- Jinisipun TP sanesipun: TP kepengin mangertos kanthi sanget: <i>Lha yen ngenani ragad pripun</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos kepengin mangertos kanthi sanget. Bejo kepengin mangertos kanthi sanget babagan ragad.	
123.	Ragad/96	Ibunipun Gilang kaget dhateng rencananipun Bu Bejo ingkang badhe nyekolahaken putranipun wonten sekolah Internasional ing kutha. Ibunipun Gilang lajeng ngendika dhateng Bu Bejo bilih sekolah Internasional menika	“ <i>Halah nggih boten napa-napa. Bot-bote nggo anak, Bu.</i> ”		√													√		√																		<ul style="list-style-type: none">- halah- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung.- Kalih wanda (ha-lah)- <i>Pola fonotaktis</i> KV-KVK.- Jinisipun TP	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		ragadipun awis sanget mbok menawi mangke kaboten anggenipun nragadi, ananging Bu Bejo boten sarujuk dhateng Ibunipun Gilang.																																					sanesipun: TP boten sarujuk: Halah nggih boten napa-napa. - Tegesipun TP nedahaken raos boten sarujuk. Bu Bejo boten sarujuk kaliyan Ibu.
124.	Ragad/96	Bibar sekolah, Gilang kepanggih kaliyan putranipun Bu Bejo ingkang ugi saweg nengge bis kangge wangsul. Gilang taken dhateng Rini babagan ujianipun Rini gampil menapa angel. Kanthi puas Rini mangsuli pitakenanipun Gilang.	“ Wah, gampang, Mas! Ngapa aku ndadak gladhi nggarap soal angel-angel ya yen soal ujiane mung gampang.”	√						√																	√												- wah - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (wah). - Pola fonotaktis KVK. - Jinisipun TP kagum utawi puwas: Wah, gampang, Mas - Tegesipun TP nedahaken raos bingah. Rini bingah saged garap ujian.
125.	Ragad/97	Gilang ndherek bingah amargi Rini saged anggenipun nggarap soal ujian. Gilang lajeng suka pitutur dhateng Rini bilih Rini kedah nyuwun menapa ingkang dipungayuhaken dhateng ingkang kuwaos amargi sedaya babagan saged	“ Lho, apa wingi kowe ora dikandhani Ibu? ”	√				√																				√											- lho - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (lho) - Pola Fonotaktis KKV. - Jinisipun TP kaget: Lho,

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		kadadosan kados pengalamanipun Gilang nalika saweg ngadhepi ujian.																																					- Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Gilang kaget Bu Bejo dereng cariyos.
126.	Ragad/97	Sesampunipun dugi griya, Gilang cariyos dhateng Ibunipun bilih piyambakipun kepanggih kaliyan Rini nalika saweg nengge bis. Gilang ugi cariyos bilih soal ujianipun Rini gampil satemah Rini saged nggarap ujian. Midhanget menapa ingkang sampun dipuncariyosaken Gilang, Ibunipun Gilang rumaos bingah kanthi konjuk sukur dhateng Gusti Allah amargi donganipun dipunsebadani.	<i>“Sukur, Ibu melu lega. Dongane Ibu disembada ni Gusti.”</i>		√				√																	√													- sukur - Tembung Panguwuh <i>Sekunder</i> kanthi wujud tembung. - Kalih wanda (su- kur) - <i>Pola Fonotaktis</i> KV-KVK. - Jinisipun TP lega utawi sukur: Sukur, Ibu melu lega - Tegesipun TP Nedahaken raos bingah. Ibunipun Gilang bingah Rini saged garap ujian.
127.	Ragad/97	Pak Bejo ngendika dhateng Bu Bejo supados warisan saking bapakipun Bu Bejo ampun dipunginakaken kangge babagan ingkang boten wigatos. Amargi rumaos boten sarujuk kaliyan ngendikanipun garwanipun, Bu Bejo	<i>“Ya ora apa-apa ta, Pakne! Dhuwit iki ya dhuwit- dhuwite Bapakku dhewe. Ya sakkarepk u ta arep</i>	√													√			√																			- lha - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (lha) - <i>Pola Fonotaktis</i> KKV. - Jinisipun TP nesu utawi makian: Lha

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
		ngendika bilih warisan saking bapakipun badhe dipunginakaken kangge menapa kemawon ingkang Bu Bejo kersakaken. Bu Bejo lajeng nesu amargi rumaos boten sarujuk kaliyan garwanipun ingkang ngginakaken arta warisan kangge biyantu mbangun RT.	<i>dakapakke. Lha ngapa Bapak malah nggunakke dhuwit kuwi kanggo mbangun RT wae?"</i>																																					- Tegesipun TP nedahaken raos boten sarujuk. Bu Bejo boten sarujuk dhateng Pak Bejo.
128.	Ragad/97	Pak Bejo ngengetaken dhateng Bu Bejo bilih piyambakipun ngginakaken arta warisan bapakipun Bu Bejo kangge mbangun	<i>"Lho rak ya kuwi pesene Bapakmu dhewe ta supaya RT amargi menika ingkang dipunkersa kaken Bapakipun Bu Bejo."</i>	√														√																			√		- lho - Tembung Panguwuh primer. - Setunggal wanda (lho). - Pola Fonotaktis KKV. - Jinisipun TP sanesipun: TP ngengetaken: Lho rak ya kuwi pesene Bapakmu dhewe ta - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos boten sarujuk. Bu Bejo boten sarujuk dhateng Pak Bejo.	
129.		Nalika Pak Bejo kaliyan Bu Bejo saweg wicantenan ngrembag	<i>"O, njih kula badhe ngrika."</i>	√														√																			√		- o - Tembung Panguwuh	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Ragad/97	babagan arta warisanipun Bapakipun Bu Bejo, dumadakan wakilipun Pak Bejo ndhodhog konten. Wakilipun Pak Bejo menika badhe matur bilih bapak-bapak sampun sami rawuh sedaya saha arisan RTnipun badhe dipunwiwiti.																																				<i>primer.</i> - Setunggal wanda (<i>o</i>). - <i>Pola Fonotaktis V.</i> - Jinisipun TP sanesipun: TP paham: <i>O, njih</i> - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paham. Pak Bejo paham ngendikanipun wakilipun.	
130.	Ragad/98	Nalika Gilang saweg maos koran wonten teras, saking lebet griyanipun Ibunipun nimbali piyambakipun badhe cariyos babagan ingkang wigatos.	<i>“Heeh, Lang, Ibu lagi wae nampa telpon saka Bapake Rini..”</i>	√		√																							√									 - <i>heh</i> - Tembung Panguwuh <i>primer.</i> - Setunggal wanda (<i>heh</i>). - <i>Pola Fonotaktis KVK.</i> - Jinisipun TP <i>seruan</i> utawi <i>panggilan</i> nyuwun kawigatosan: <i>Heeh, Lang,</i> - Tegesipun TP nedahaken raos panyuwunan kawigatosan. Ibu ngundang Gilang	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
131.	Ragad/98	Ibunipun Gilang ngendika bilih Rini bijinipun sae ananging kancanipun Rini ugi kathah ingkang bijinipun sae. Gilang lajeng penasaran kados pundi manahipun Bu Bejo sesampunipun mangertos bilih kathah kancanipun Rini ingkang ugi biji ujianipun sae.	“ <i>Lha lajeng dos pundi?</i> ”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>lha</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>lha</i>).- <i>Pola Fonotaktis</i> KKV.- Jinisipun TP sanesipun: TP kepengin mangertos kanthi sanget: <i>Lha lajeng</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos kepengin mangertos kanthi sanget. Gilang kepengin mangertos kanthi sanget manahipun Bu Bejo.	
132.	Korupsi/100	Wonten ing kelas Pak Rohmat ngandharaken babagan sekar macapat. Pak Rohmat ndangu Rini babagan cacahipun jinis sekar macapat. Kanthi ngenget malih babagan cacahipun sekar macapat ingkang nate dipunandharaken dening Pak Sukirman, Rini mangsuli pitakenanipun	“ <i>Eeem, wonten sedasa, Pak.</i> ”	√														√												√								<ul style="list-style-type: none">- <i>em</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>em</i>).- <i>Pola Fonotaktis</i> VK.- Jinisipun TP sanesipun: TP enget (ngenget) malih dhateng	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		Pak Rohmat.																																					<ul style="list-style-type: none">- satunggaling babagan. Rini ngenget malih cacahipun jinis sekar macapat.- Tegesipun TP nedahaken raos enget enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan. Rini ngenget malih cacahipun jinis sekar macapat.
133.	Korupsi/100	Pak Rohmat ngleresaken wangsulanipun Rini kanthi ngengetaken dhateng sedaya siswanipun bilih cacahipun sekar macapat menika ingkang leres wonten 11 jinis.	<i>“Lho, kok ilang siji. Sing siji ngglundh ung ing ngendi?”</i>	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- lho- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (lho).- <i>Pola Fonotaktis KKV</i>. Jinisipun TP sanesipun: TP ngengetaken: Lho,- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos ngengetaken. Pak Rohmat ngengetaken siswanipun.	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
134.	Korupsi/101	Pak Rohmat mangsuli pitakenanipun satunggaling siswa ingkang nyuwun pirsababagan pensiunanipun Pak Sukirman. Anggenipun mangsuli Pak Rohmat kanthi bingung amargi sajatosipun Pak Sukirman dipunpecat.	“ <i>Ee... amargi yuswane wis sepuh dadi kudu pensiun.</i> ”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- <i>e</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>e</i>).- <i>Pola Fonotaktis V</i>.- Jinisipun TP sanesipun: TP bingung: <i>Ee... amargi</i>- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos bingung. Pak Rohmat bingung mangsuli siswanipun.	
135.	Korupsi/101	Murid kelas 3A sami sowan dhateng Bu Ndhari minangka guru BP SMP Tumiju.	“ <i>O... kene-kene, Nak. Mlebu wae.</i> ”	√														√																				√	<ul style="list-style-type: none">- <i>o</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>. Setunggal wanda (<i>o</i>).- <i>Pola Fonotaktis V</i>.- Jinisipun TP sanesipun: TP paham:- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paham. Bu Ndhari paham maksud siswanipun.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
136.	Korupsi/103	Wonten ing parkiran sesampunipun Pak Rohmat nyantelaken tas saha buntelan kresek wonten motor, dumadakan Pak Ruslan nabok pengkeranipun Pak Rohmat.	“ <i>We...!</i> ”	√				√																				√												<ul style="list-style-type: none">- <i>we</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>we</i>).- <i>Pola Fonotaktis</i> KV.- Jinisipun TP kaget: <i>We...!</i>- Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Pak Rohmat kaget amargi Pak Ruslan.
137.	Korupsi/103	Sesampunipun ngagetaken Pak Rohmat, Pak Ruslan kanthi guyon nggodhani Pak Rohmat ingkang saweg ngelapi sepeda montoripun ingkang enggal.	“ <i>Wah, montore anyar nggih, Pak. Mulane dielus-elus terus kaya ngelus-elus bojone.</i> ”	√														√																			√		<ul style="list-style-type: none">- <i>wah</i>- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (<i>wah</i>).- <i>Pola Fonotaktis</i> KVK.- Jinisipun TP sanesipun: TP guyon. Kanthi guyon Pak Ruslan nggodhani Pak Rohmat.- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos guyon. Kanthi guyon Pak Ruslan nggodhani Pak Rohmat.	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
138.	Korupsi/103	Pak Ruslan nyuwun pirsu dhateng Pak Rohmat babagan sepeda montor enggal ingkang dipunelus-elus Pak Rohmat. Pak Rohmat boten ngaken bilih sepeda montoripun ingkang enggal menika kagunganipun piyambakipun. Pak Rohmat ngendikanipun sepeda montor menika gadhahanipun ingkang putra.	“Ah, mboten Pak. Niki anak kula sing tumbas.”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- ah- Tembung Panguwuh primer.- Setunggal wanda (ah).- Pola Fonotaktis VK. Jinisipun TP sanesipun: TP boten ngaken: Ah, mboten- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos boten ngaken. Pak Rohmat boten ngaken dhateng Pak Ruslan.	
139.	Korupsi/103	Pak Ruslan tetep guyon nggodhani Pak Rohmat wonten ing parkiran babagan sepeda montoripun Pak Rohmat ingkang enggal.	“Wah, malem minggu gek ndang kagem muter-muter kaliyan Bu Rohmat.”	√														√																			√	<ul style="list-style-type: none">- wah- Tembung Panguwuh primer.- Setunggal wanda (wah).- Pola Fonotaktis KVK. Jinisipun TP sanesipun: TP guyon: Wah,- Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos guyon. Kanthi guyon Pak Ruslan nggodhani Pak	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
																																								Rohmat.
140.	Korupsi/103	Amargi sampun dipungodhani dening Pak Ruslan, kanthi guyon Pak Rohmat mangsuli ngendikanipun Pak Ruslan. Sanajan namung guyon ananging Pak Rohmat boten sarujuk kaliyan ngendikanipun Pak Ruslan.	“ <i>Oalah, Pak, Pak. Wong padha-padha wis tuwa. Ajeng niru gayane wong enom. Ya.. wis ora jaman meneh.</i> ”		√													√		√																			<ul style="list-style-type: none">- <i>oalah</i>- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung.- Tiga wanda (<i>o-a-lah</i>)- <i>Pola Fonotaktis</i> V-V-KVK.- Jinisipun TP sanesipun: TP <i>ketidaksetujuan</i>. Pak Rohmat boten sarujuk kaliyan Pak Ruslan.- Tegesipun TP nedahaken raos boten sarujuk. Pak Rohmat boten sarujuk kaliyan Pak Ruslan.	
141.	Korupsi/104	Pak Rudi nyaosi oleh-oleh saking Kudus saha titipan arta saking Pak Hendra dhateng Pak Sukirman. Pak Sukirman rumaos boten sekeca dhateng Pak Rudi saha Pak Hendra amargi sampun damel repot Pak Rudi saha Pak Hendra.	“ <i>Oalah, Pak. Namung oleh-oleh biyasa mawon.</i> ”		√													√		√																			<ul style="list-style-type: none">- <i>oalah</i>- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung.- Tiga wanda (<i>o-a-lah</i>)- <i>Pola Fonotaktis</i> V-V-KVK.- Jinisipun TP sanesipun: TP boten sarujuk:	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
																																							<i>Oalah, Pak</i> - Tegesipun TP nedahaken raos boten sarujuk. Pak Rudi boten sarujuk kaliyan Pak Sukirman.
142.	Korupsi/104	Sesampunipun dugi wonten dalemipun, Pak Sukirman lajeng paring pangertosan dhateng Ibu Sukirman bilih piyambakipun dipunparingi oleh-oleh saking Kudus dening Pak Rudi.	<i>“Iki lho, Bu. Aku mau ning pasar diparingi oleh-oleh saka Kudus karo Pak Rudi.”</i>	√														√																		√	- <i>lho</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>lho</i>). - <i>Pola Fonotaktis</i> KKV. - Jinisipun TP sanesipun: TP paring pangertosan: <i>Iki lho</i> , - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paring pangertosan. Pak Sukirman paring pangertosan dhateng Bu Sukirman.		
143.	Korupsi/104	Sesampunipun dugi wonten dalemipun, Pak Sukirman lajeng paring pangertosan dhateng Ibu Sukirman bilih piyambakipun dipunparingi oleh-oleh saking Kudus dening	<i>“Wah, enak iki, Pak.”</i>	√														√									√											- <i>wah</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>wah</i>). - <i>Pola Fonotaktis</i> KVK. - Jinisipun TP	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		Pak Rudi. Bu Sukirman bingah amargi oleh-olehipun katingal eca.																																					sanesipun: TP lega utawi suku: Wah, - Tegesipun TP nedahaken raos bingah. Bu Sukirman bingah pikantuk oleh-oleh.
144.	Korupsi/104	Sesampunipun dugi wonten dalemipun, Pak Sukirman lajeng paring pangertosan dhateng Ibu Sukirman bilih piyambakipun dipunparingi oleh-oleh saking Kudus dening Pak Rudi. Bu Sukirman bingah amargi oleh-olehipun katingal eca. Sami kaliyan garwanipun, Pak Sukirman ugi bingah saha ngucap sukur dhumateng Gusti Allah.	“ Alhamdu lillah, Bu. Rejekine awake dhewe saiki lagi gangsar. Soale Bapak mau ngangkati areng, banjur karo Bu Yayuk diparingi arta, ”	√					√																		√												- alhamdulillah - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung. - Gangsal wanda (al-ham-du-lil-lah). <i>Pola Fonotaktis VK-KVK-KV-KVK-KVK.</i> - Jinisipun TP lega utawi sukur: Alhamdulillah, - Tegesipun TP nedahaken raos bingah. Pak Sukirman bingah amargi pikantuk rejeki ingkang kathah.
145.	Korupsi/105	Nalika Pak Sukirman bibar siram, wonten pegawai griya sakit ingkang sowan dhateng dalemipun badhe nyaosi pawartos babagan putranipun Pak	“ O, mangga-mangga, Pak. Lenggah mriki. ”	√														√																		√		- o - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (o). - <i>Pola Fonotaktis V.</i> - Jinisipun TP	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
		Sukirman ingkang saweg <i>opname</i> wonten griya sakit.																																					sanesipun: TP paham: O , <i>mangga-mangga</i> , - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos paham. Pak Sukirman paham dhateng pegawai griya sakit.
146.	Korupsi/106	Pak Sukirman saha Bu Sukirman sampun pasrah dhateng penyakit kanker putranipun amargi dokter ingkang nangani putranipun ugi sampun pasrah. Bu Sukirman rumaos sedhih amargi kantun sekedhap malih Deni dados sarjana ananging sakit kangkeripun sampun parah.	“<i>Oalah, Pak, Pak. Kari sedelok maneh Deni lulus dadi sarjana, kok malah kudu nandhang kaya ngene?</i>”		√							√																			√								- <i>oalah</i> - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud tembung. - Tiga wanda (<i>o-a-lah</i>). - <i>Pola Fonotaktis</i> V-V-KVK. - Jinisipun TP sedhih: <i>Oalah, Pak</i> , - Tegesipun TP nedahaken raos sedhih. Ibu Sukirman sedhih dhateng kawontenanipun Deni, putranipun.
147.		Wonten ing griya sakit boten dipunseja Pak Sukirman kepanggih kaliyan Bu Ndhari. Bu Ndhari ingkang saweg	“<i>Lho...., Pak Sukirman kok, teng mriki.</i>	√				√																				√											- <i>lho</i> - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (<i>lho</i>).

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Korupsi/106	kesesa kaget amargi kepanggih kaliyan Pak Sukirman.	<i>Sinten sing gerah?"</i>																																				<ul style="list-style-type: none">- <i>Pola Fonotaktis KKV.</i>- Jinisipun TP kaget: Lho- Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Bu Ndhari kaget kepanggih Pak Sukirman.
148.	Korupsi/106	Pak Sukirman ngandharaken dhateng Bu Ndhari bilih piyambakipun saweg nengge putranipun ingkang saweg sakit. Lajeng Bu Ndhari ingkang saweg kesesa paring pangertosan dhateng Pak Sukirman bilih sakmenika <i>opname</i> amargi kecelakaan nalika badhe kondur sesampunipunrapat wonten sekolahan. Pak Sukirman ingkang nembe mawon midhanget pawartos menika kaget.	“Lho..., Pak Rohmat kenging menapa ta, Bu?”	√				√																				√											<ul style="list-style-type: none">- lho- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (lho).- <i>Pola Fonotaktis KKV.</i>- Jinisipun TP kaget: Lho..., Pak Rohmat kenging menapa- Tegesipun TP nedahaken raos kaget. Pak Sukirman kaget midhanget kabaripun Pak Rohmat .
149.	Korupsi/107	Wonten ing alam impen, nalika saweg boten sadar, Pak Rohmat dipuntimbali dening tiyang kakung ingkang sampun sepuh saha	“Rohmat... Rohmat, he.... Nak Rohmat.”	√			√																						√										<ul style="list-style-type: none">- he- Tembung Panguwuh <i>primer</i>.- Setunggal wanda (he).- <i>Pola Fonotaktis</i>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
		ngginakaken ageman pethak.																																						<ul style="list-style-type: none">- KV.- Jinisipun TP <i>seruan</i> utawi <i>panggilan</i> nyuwun kawigatosan: <i>he.... Nak Rohmat</i>- Tegesipun TP nedahaken raos panyuwunan kawigatosan. Simbah kakung kanthi ageman pethak nimbali Pak Rohmat kanthi nimbali Pak Rohmat.
150.	Korupsi/107	Simbah Kakung kanthi ageman pethak ngengetaken dhateng Pak Rahmat bilih solah bawanipun Pak Rohmat menika sampun damel cilakanipun Pak Rohmat. Ananging Pak Rohmat boten sadhar bilih piyambakipun sampun damel kalepatan ingkang ageng dhateng tiyang sanes ingkang njalari piyambakipun cilaka.	“ <i>Adhuh biyung, Rohmat, Rohmat. Aku ora ngerti sakpiro gedhene paukuman sing bakal mbok trima saka Gusti mengko.</i> ”		√													√															√						<ul style="list-style-type: none">- <i>adhuh biyung</i>- Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud frase.- Sekawan wanda (<i>a-dhuh-bi-yung</i>).- Pola Fonotaktis V-KVK-KV-KVKK. Jinisipun TP sanesipun: TP boten tahan: <i>Adhuh biyung, Rohmat, Rohmat</i> Rohmat.- Tegesipun TP nedahaken raos boten tahan.	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
																																								Tiyang sepuh ingkang ngagem ageman pethak rumaos boten tahan kaliyan sipatipun Rohmat.
151.	Saiyek Saeka Praya/111	Wonten ing impen, Angga kepanggih kaliyan Efan. Piyambakipun ngguyu saha rangkulan kaliyan Efan. Efan sanjang bilih piyambakipun kepengin tim basketipun saged menang. Lajeng Angga gadhah pangarep-arep tim basketipun saged menang.	<i>“Insya Allah time dhewe bisa menang, Fan.”</i>		√									√																							√	- Insya Allah - Tembung Panguwuh <i>sekunder</i> kanthi wujud frase. - Sekawan wanda (In-sya-Al-lah) - Pola Fonotaktis VK-KKV-VK-KVK. - Jinisipun TP gegayuhan: Insya Allah time dhewe bisa menang - Tegesipun TP sanesipun: TP nedahaken raos pangarep-arep. Angga gadhah gegayuhan tim basketipun saged menang.		
152.		Wanci sewelas dalu Ibunipun Wulan nembe mawon kondur, langkung dalu saking adatipun. Amargi kagol Ibunipun kondur dalu,	<i>“Wis ah, Ibu wegah rame, kesel!”</i>	√														√															√					- ah - Tembung Panguwuh <i>primer</i> . - Setunggal wanda (ah).		

		3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
	Kidung Megatruh/115	Wulan lajeng nyaketi Ibunipun lajeng nyuwun pirsa dhateng Ibunipun bilih Ibunipun menika sampun saking pundi saha menapa ingkang mawadani Ibunipun kondur dalu malih. Amargi Wulan saha Ibunipun sampun asring anggenipun padu, Ibunipun Wulan mungkasi wicantenan kaliyan Wulan ngawekani supados boten padu malih.																																				- Pola Fonotaktis VK. - Jinisipun TP: sanesipun TP mungkasi wicantenan. Wis ah, - Tegesipun TP nedahaken raos boten tahan. Ibunipun Wulan sampun boten tahan menawi padu malih kaliyan Wulan.	

No.	: Nomor				
IC/K	: Irah-irahan Cerkak/Kaca	Ngj	: Ngajak	RPnyKw	: Raos Panyuwunan Kawigatosan
TP	: Tembung Panguwuh	NsMk	: Nesu utawi <i>Makian</i>	RRng	: Raos Rangu-rangu
P	: <i>Primer</i>	JS	: Jinising Tembung Panguwuh Sanesipun	REng	: Raos Enget (ngenget) malih dhateng satunggaling babagan
S	: <i>Sekunder</i>	RGm	: Raos Gumun	RSd	: Raos Sedhih
SrPg	: <i>Seruan</i> utawi <i>Panggilan</i> nyuwun kawigatosan	RBSr	: Raos Boten Sarujuk	RRTSS	: Raos Remen amargi Tiyang Sanes nandang Susah
KcKd	: Kuciwa utawi Keduwung	RSr	: Raos Sarujuk	RBTh	: Raos Boten Tahan
Kg	: Kaget	RNs	: Raos Nesu	RSyMny	: Raos <i>Sayang (menyayangkan)</i>
Jj	: Jijik	RAj	: Raos Ajrih	RMng	: Raos Menging
LgSk	: Lega utawi Sukur	RNgc	: Raos Ngece	RKs	: Raos <i>Kasihan</i>
KgmPw	: Kagum utawi Puwas	RKgm	: Raos Kagum	TS	: Tegesipun Tembung Panguwuh Sanesipun
Sk	: Sakit	RSk	: Raos Sakit		
Sd	: Sedhih	RBgh	: Raos Bingah		
Ggy	: Gegayuhan	RKgt	: Raos Kaget		
Gm	: Gumun				

